

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

TOMAS USTILA
TEISĖS IR VALDYMO NEAKIVAIZDINIŲ STUDIJŲ PROGRAMA

KORUPCIJOS YPATUMAI TEISMŲ SISTEMOJE IR KOVOS SU JA METODAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
lekt. V. Junokas

Konsultantas -
dr. A. Petkus

VILNIUS, 2009

TURINYS

IVADAS	3
1. Nacionalinė teismų sistema ir korupcijos samprata.....	6
1.1. Nacionalinės teismų sistemos ypatumai	6
1.2. Korupcijos samprata	15
1.2.1. Korupcijos istorinė raida.....	15
1.2.2. Korupcijos bruožai ir korupcijos samprata nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose	17
2. Korupcija teismų sistemoje.....	22
2.1. Korupcijos teismų sistemoje priežastys	23
2.2. Korupcijos teismų sistemoje formos (korupciniai nusikaltimai) ir teisėjų atsakomybė	39
2.3. Kovos su korupcija teismų sistemoje metodai.....	44
2.4. Teismų sistema ir korupcijos apraiškos Belgijos Karalystėje.....	50
2.4.1. Teismų sistemos ypatumai Belgijos Karalystėje	50
2.4.2. Korupcijos apraiškos Belgijos teismų sistemoje	53
3. Korupcijos Lietuvos Respublikos teismų sistemoje apraiškos	55
3.1. Praktiniai korupcijos Lietuvos Respublikos teismų sistemoje pavyzdžiai	55
3.2. Anketinio tyrimo apie korupciją Lietuvos Respublikos teismų sistemoje rezultatų analizė...58	
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	63
LITERATŪROS SĄRAŠAS	66
SANTRAUKA.....	71
SUMMARY	72
PRIEDAI.....	74

IVADAS

Temos aktualumas. Darbo problematika. Korupcija yra viena iš didžiausių problemų, keliančių susirūpinimą ne tik nacionaliniu – valstybiniu, bet ir tarptautiniu lygiu. Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių, korupcijos šaknys glūdi praeityje, o dabartis formuoja naujas korupcijos pasireiškimo formas, kurias keisdama korupcija prasiskverbia į įvairias valstybines institucijas, politikos sferą, privatų sektorių. Anksčiau vyravusias korupcijos pasireiškimo formas keičia naujos, keičiasi korupcijos subjektai – nuo pavienių asmenų pereinama prie asmenų grupių. Visa tai daro neigiamą įtaką šalies ekonomikos plėtrai, griaua gyventojų pasitikėjimą valstybinėmis institucijomis, taip pat ir pačia valstybe, t.y. korupcija kaip reiškiny, kuriame susipina įvairūs moraliniai, socialiniai, teisiniai ir politiniai dalykai, kelia didelę grėsmę teisinei valstybei, demokratijai, žmogaus teisėms.

Korupcija Lietuvos teismų sistemoje yra aktuali ir skaudi Lietuvos valstybės problema. Apie tai byloja nesiliaujantys korupcijos skandalai, tarptautinių organizacijų vertinimai ir pan. Patys Lietuvos gyventojai priskiria korupciją teismų sistemoje prie opiausių šiandienos socialinio gyvenimo ydų. Korupcija teismų sistemoje kelia grėsmę žmonių saugumui ir jų teisėms, skatina visuomenės nepasitikėjimą viena iš valstybės valdžių, kuriai vienintelei pavesta įgyvendinti teisingumą valstybėje. Suvokiant teisminės valdžios svarbą, būtina kuo greičiau analizuoti ir spręsti Lietuvos teismų sistemoje kylančias problemas, ypač korupcijos paplitimą. Todėl kova su korupcija teismų sistemoje turėtų būti viena iš pagrindinių ir prioritetinių valstybės politikos sričių.

Tiriant korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, ypač pasireiškiančias teismų sistemoje, susiduriama su įrodinėjimo sunkumais. Korupcijos teismų sistemoje branduolį sudaro sudėtingi, komplikuoti sisteminės korupcijos atvejai. Nors Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra numatyta galimybė patraukti teisėjus baudžiamojon atsakomybėn už korupcinius nusikaltimus, tačiau praktikoje susiduriame su daugybe sunkiai išsprendžiamų problemų, ko pasekoje, didžiausia dalis epizodų lieka neįrodyta, o išaiškinami tik paprasčiausi ir akivaizdžiausi pavieniai atvejai. Teismų savivalda nesugeba pati išspręsti korupcijos teismų sistemoje problemos, kadangi teisėjai – pakankamai kompaktiška socialinė grupė, kurios narius vienija bendri interesai, ilgalaikis bendravimas, profesinis solidarumas ir kt. Tam trukdo ir šios problemos ignoravimas bei teismų nenoras kovoti su korupcija teismų sistemoje. Šis nesugebėjimas nėra vien Lietuvos teisminės valdžios savivaldai būdingas bruožas. Netgi tarptautiniu mastu teisėjus vienijančios institucijos nesugeba pasiūlyti efektyvių būdų kaip kovoti su korupcijos teismų sistemoje problema.

Būtina pažymėti ir tai, kad kovą su korupcija teismų sistemoje apsunkina tai, kad korupciniais nusikaltimams apskritai būdingas aukštas latentiskumo koeficientas, kadangi sandorio šalys suinteresuotos išlaikyti korupcijos fakto paslaptį.

Darbo mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė. Darbe nagrinėjama tema – korupcijos teismų sistemoje priežastys ir kovos su ja būdai yra svarbi ir aktuali tiek moksliniu, tiek teoriniu požiūriu. Iki šiol Lietuvoje nėra atlikta nė viena išsami mokslinė korupcijos Lietuvos teismų sistemoje priežasčių ir kovos su ja metodų analizė. Atskiri lietuvių ar užsienio autoriai analizuoja tik atskirus korupcijos teismų sistemoje epizodus, korupcijos, apskritai, priežastis ar kovos su ja būdus, nepasitikėjimo teismais priežastis ir pan. Šiame darbe bus pateikta išsami korupcijos teismuose priežasčių ir kovos su ja metodų analizė, atliktas tyrimas, siekiant išsiaiškinti ir nustatyti tikrąsias korupcijos teismuose priežastis, problemas, su kuriomis susiduriama aiškinant ir tiriant teisėjų įvykdytas nusikalstamas korupcines veikas.

Atlikta sisteminė ir išsami korupcijos teismų sistemoje priežasčių ir kovos su ja metodų analizė yra ypač aktuali ir svarbi ieškant efektyvių kovos su korupcija teismų sistemoje būdų, rengiant kovos su korupcija teismų sistemoje programas, korupcijos prevencijos strategiją, taip pat nustatyti ir įvertinti tas problemas, kurias pirmiausia privaloma pradėti spręsti.

Darbo hipotezė. Korupcijos teismų sistemoje paplitimą sąlygoja netinkamai įgyvendinta teismų sistemos reforma, vertybių visuomenėje pasikeitimas bei aiškos ir konkrečios kovos su korupcija teismų sistemoje strategijos nebuvimas.

Darbo objektas. Korupcija teismų sistemoje.

Darbo dalykas. Korupcijos teismuose ypatumai ir kovos su korupcija teismuose metodai.

Darbo tikslas. Analizuojant tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus, užsienio ir lietuvių autorių mokslinę literatūrą, teismų praktiką bei atliekant anketinę teisėsaugos institucijų pareigūnų ir Lietuvos Respublikos gyventojų apklausą nustatyti ir išanalizuoti korupcijos teismų sistemoje priežastis bei kovos su ja metodus ir būdus.

Darbo uždaviniai.

1. Išanalizuoti Lietuvos teismų sistemą ir jos veiklos principus bei apibrėžti korupcijos sampratą;
2. Nustatyti ir išanalizuoti korupcijos teismų sistemoje priežastis bei kovos su ja metodus;
3. Išanalizuoti konkrečius korupcijos Lietuvos Respublikos teismų sistemoje pasireiškimo atvejus;

4. Atlikti anketinę teisėsaugos institucijų pareigūnų ir Lietuvos Respublikos gyventojų apklausą apie korupciją teismuose, jos priežastis, kovos su ja metodus ir būdus bei išanalizuoti anketinės apklausos būdu gautus rezultatus;
5. Pateikti pasiūlymus kokiais metodais ir priemonėmis kovoti su korupcija Lietuvos Respublikos teismų sistemoje.

Darbo šaltiniai. Analizuodami korupcijos ypatumus teismų sistemoje ir kovos su ja metodus remsimės šių teoretikų: Ackerman S. R., Ališauskienės R., Babachinaitės G., Čepo A., Gutausko A., Justickio V., Raudonienės A., Sakalausko G., Šatienės G., Valančiaus V., Vaitiekaus S., Grosse T.G., Mary Noel Pepys ir kitų lietuvių bei užsienio autorių – nuomonėmis, komentarais bei moksliniais tyrinėjimais; tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais – Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos, nacionaline kovos su korupcija programa, Korupcijos prevencijos strategija, Lietuvos Respublikos teismų įstatymu, Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymu, Teisėjų tarybos nutarimais ir pan. Šiame darbe taip pat remiamasi Lietuvos nacionalinių bendrosios kompetencijos teismų bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika.

Darbo metodai. Rašant šį darbą, naudoti tokie metodai: *Mokslinės literatūros analizės, lyginamasis istorinis, lyginimo, anketinės apklausos, dokumentų analizės, loginis analitinis, sisteminis, aprašomasis.*

Darbo struktūra. Darbą sudaro trys dalys, išvados ir pasiūlymai. Kiekviena darbo dalis suskirstyta į atskirus skirsnius, atsižvelgiant į svarbiausius nagrinėjamos temos aspektus. Pirmojoje dalyje nagrinėjama Lietuvos teismų sistema, pagrindiniai teismų veiklos principai bei korupcijos samprata. Antroji dalis skiriama korupcijos teismų sistemoje priežasčių ir kovos su korupcija metodų analizei. Trečiojoje praktinėje dalyje analizuojami konkretūs korupcijos Lietuvos Respublikos teismų sistemoje atvejai bei atlikto anketinio tyrimo gauti rezultatai.

1. NACIONALINĖ TEISMŲ SISTEMA IR KORUPCIJOS SAMPRATA

1.1. Nacionalinės teismų sistemos ypatumai

Prieš pradedant detalią teismuose vyraujančios korupcijos analizę, t.y. prieš aiškinantis jos priežastis, jos neigiamas pasekmes teisinei valstybei ir kovos su ja metodus kaip pasiekti didesnio skaidrumo teismų sistemoje, mūsų manymu, pirmiausia būtų tikslinga nuosekliai išnagrinėti nacionalinės teismų sistemos struktūrą ir ypatumus.

Kaip teigia istoriniai šaltiniai, iki pat XVIII amžiaus pabaigos nebuvo net minties, kad teismai gali tapti savarankiška valstybės valdžios dalimi. Tačiau šiuolaikinėje visuomenėje situacija pasikeitė – teismai ir jų sistema yra ne tik vienas iš valstybės atributų – nepriklausomos teisminės valdžios buvimas ir jos atskyrimas nuo kitų valstybės valdžios šakų yra laikomas būtinu demokratinės ir teisinės valstybės požymiu.

Demokratinėse valstybėse, pripažįstančiose valdžių padalijimo principą, teismai laikomi tautos įsteigta savarankiška valstybės valdžia. Vykdydami savo funkcijas, jie nėra pavaldūs nei įstatymų leidžiamajai, nei vykdomajai valdžiai.¹

Lietuvos Respublikos Konstitucijos² (toliau – Konstitucija) 5 str. įtvirtinta nuostata, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Teismas. Remiantis šia nuostata, galime teigti, kad teismas – tai sudėtinė valstybės valdžios dalis.

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne pateikiamos keturios sąvokos **teismas** prasmės:

- Teisingumo vykdomasis institutas ir įstaiga;
- Teisingumo vykdymas;
- Teisėjai, nagrinėjantys bylą;
- Teismo patalpa.

Teisininkai Pr. Kuconis ir V. Nekrošius taip pat teigia, kad sąvoka **teismas** gali būti vartojama keliomis prasmėmis – teismu gali būti vadinamas teisėjas arba teisėjų kolegija, nagrinėjantys konkrečią bylą teismo posėdyje, taip pat pastatas, kuriame teisėjai dirba, ir pan. Tačiau jie pažymi, kad remiantis Konstitucija teismu visada suprantama tik valstybės institucija, tai yra tik teismas, kaip nustatyta Konstitucijoje ir teismų įstatyme.³

Teismas yra vienintelė institucija valstybėje, vykdanči teisingumą. Teismai – sudėtinė teisinės sistemos dalis.

¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. -Vilnius: MRU leidybos centras, 2002.P. 770.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992. Nr. 33-1014. 5 str.

³ Kuconis Pr. Nekrošius V. Teisės saugos institucijos. -Vilnius: Justitia, 2001. P. 34.

Teisinėje literatūroje **teismo** sąvoka mažai vartojama ir analizuojama, ypač siekiant atskleisti teismo sampratą. Didesnis dėmesys yra skiriamas ne teismo, o **teisminės valdžios** sampratai atskleisti, per kurią atskleidžiama ir paties teismo samprata.

Anot Pr. Kuconio ir V. Nekrošiaus, terminas **teisminė valdžia** gali būti vartojamas įvairiomis prasmėmis:⁴ **1) teisminė valdžia** – tai valstybinės valdžios dalis, kurią sudarančios specialios valstybinės institucijos – teismai – turi valstybės suteiktą išimtinę kompetenciją nepriklausomai nuo kitų valdžių ar proceso dalyvių įtakos, įstatymų nustatyta procesine tvarka vykdyti teisingumą ar kitas jai įstatymų pavestas funkcijas; **2) teisminė valdžia** – tai Lietuvos teismų sistema, vienas ar keli konkretūs teismai.

Kiekvienoje šalyje nustatoma sava **teismų sistema**. Analizuojant Konstitucijos VIII ir IX skirsnių nuostatas, galima daryti išvadą, kad **teisminę valdžią Lietuvos Respublikoje sudaro:**

- **Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau Konstitucinis Teismas)** - tai yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, kuris teisminę valdžią įgyvendina Konstitucijos ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo⁵ nustatyta tvarka. Tai vienintelė atskira institucija, izoliuota nuo kitų valdžių sistemų, Lietuvoje vykdanči Konstitucijos priežiūrą. Kaip teigė buvęs Konstitucinio Teismo pirmininkas Juozas Žilys „*Konstitucinis Teismas yra labai svarbus faktorius, kuris užtikrina Konstitucijoje įtvirtintus demokratinius visuomenės raidos principus, konstitucinį teisėtumą, pagarbą Konstitucijai ir pasitikėjimą nacionaliniais institutais.*“⁶
- **Bendrosios kompetencijos teismai** yra keturių grandžių: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai).⁷ Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo mėn. 28 d.⁸ nutarime yra konstatavęs, kad „iš LR Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip hierarchinės, nes nė vienas žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismas nėra administraciniu arba organizaciniu atžvilgiu ar kaip nors kitaip pavaldus jokiam aukštesnės instancijos teismui: pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismai nėra pavaldūs nei apeliacinės, nei kasacinės instancijos bendrosios kompetencijos

⁴ Kuconis Pr. Nekrošius V. Teisės saugos institucijos. - Vilnius: Justitia, 2001. P. 33.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.

⁶ Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje sistemoje // Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Autorių kolektyvas. – Vilnius: MRU. 2005. P. 263.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992. Nr. 33-1014. 111 str. 1 d.

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“ // Valstybės Žinios, 2006. Nr. 36-1292.

teismams, o Lietuvos apeliacinis teismas nėra pavaldus Lietuvos Aukščiausiajam Teismui“.

- **Specializuoti administraciniai teismai** - Lietuvos Respublikos Vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai.⁹ (Žr. Priedas Nr. 1)

Specializuoti administraciniai teismai ir savarankiškas Konstitucinis Teismas, kurie nebuvo žinomi Lietuvos XX amžiaus teismų sistemos istorijai yra visiškai naujovė Lietuvos teismų sistemoje.

Kadangi teisminė valdžia paprastai apibrėžiama kaip valstybės teisminių institucijų, vykdančių teisingumą, sistema, todėl šia prasme, anot Pr. Kuconio ir V. Nekrošiaus, teisminės valdžios sąvoka apima visus Lietuvos valstybinius teismus. Atsižvelgiant į žodyne pateiktą teisminės valdžios sąvoką, galima daryti išvadą, kad pati sąvoka valdžia apima ne tik tam tikrų institucijų sistemą, bet ir jų vykdomas funkcijas – šiuo atveju teisingumo vykdymą.¹⁰

Taigi apibendrintai galime teigti, kad pačia bendriausia prasme **teismas** šiuolaikinėje visuomenėje suprantamas kaip – institucija, kuriai pavedama spręsti teisinį ginčą, vykdyti teisingumą, o **teismų sistema** – tai valstybėje veikiančių teismų, kuriuos sieja bendri teisminei valdžiai keliami tikslai ir uždaviniai bei teismų veiklos ir organizavimo principai, visuma.

1999 m. gruodžio 21 d. Konstitucinio Teismo nutarime¹¹ buvo konstatuota, kad demokratinėje teisinėje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Demokratinėje valstybėje teismas yra svarbiausia pažeistų žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucija. Teisė ginti savo teises nepriklausomame ir nešališkame teisme yra viena iš svarbiausių asmens teisių garantijų.¹²

Konstitucijos 109 str. 1 d. įtvirtinta esminė, teismų funkcijas apibrėžianti nuostata – **teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai**. Teismo veiklą vykdančią teisingumą nustato atitinkami procesiniai įstatymai – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau – LR CPK), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – LR BPK), Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (toliau – LR ABTĮ). Šie įstatymai gana detalčiai ir nuosekliai reglamentuoja visą teisingumo vykdymo procedūrą. Teismai vykdydami teisingumą

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992. Nr. 33-1014. 111 str. 2 d.

¹⁰ Kuonis Pr. Nekrošius V. Teisės saugos institucijos. – Vilnius: Justitia, 2001. P. 30-31.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“ // Valstybės Žinios, 1999. Nr. 109-3192.

¹² Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. – Vilnius: MRU leidybos centras, 2002. P. 771.

gali elgtis tik tokiu būdu, koku jiems leidžia aukščiau paminėti procesiniai įstatymai. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad teismų veiklą vykdančią teisingumą gali reglamentuoti tik įstatymai, bet ne žemesnės teisinės galios aktai.

Taigi teisingumas suvokiamas kaip išimtinė ir pagrindinė teismų funkcija, kuri atliekama griežtai laikantis įstatymų reikalavimų, t.y. veikla, kurios metu yra griežtai laikomasi įstatymų – tiek materialinių, tiek procesinių – reikalavimų, nagrinėjant konkrečias civilines, administracines ir baudžiamąsias bylas ir kuri yra pagrįsta klausymu tik įstatymo. Tai didelė atsakomybė ne tik teismams, bet ir įstatymų leidžiamajai valdžiai – teismai savo veikloje privalo neužmiršti, kad vykdo teisingumą, o įstatymų leidėjas, reformuodamas teismų sistemą ar įstatymus, kurie yra teismų veiklos pagrindas, privalo vadovautis šiuo teisiniu imperatyvu.

Teisingumo vykdymas teisėjams suteikia ypatingą statusą. Procesiniuose įstatymuose įtvirtintos tik esminės proceso (teisingumo) vykdymo nuostatos, teismų teisės ir pareigos. Tačiau šiuose įstatymuose visiškai nėra kalbama apie teisėjų, kaip valstybės pareigūnų, teises ir pareigas. Todėl visuomenėje dažnai iškyla problema kokia atsakomybė gali būti taikoma teisėjams, jeigu teisėjas, kuriam pavesta įgyvendinti teisingumą valstybės vardu, pats nusižengia teisės normoms? Šie klausimai detaliau reglamentuoti kituose LR įstatymuose, pvz., Lietuvos Respublikos teismų įstatyme (toliau Teismų įstatymas). Tiek teisėjų teisių ir pareigų, tiek teisėjų atsakomybės klausimai siejami su teismų veiklos sąvoka.

Toliau šiame darbe paanalizuosime teismų veiklos teisinio reglamentavimo temą: tai pirmoji ir pagrindinė teismų veiklos teisinio reguliavimo stadija, kuri apima teisės normų, nustatančių bendras teismų veiklos, teismų darbo organizavimo, teisėjų statuso, jų atsakomybės taisykles, esminius teismų veiklos principus, išleidimą, t.y. teismas savo darbą organizuoja ir savo veiklą vykdo remdamasis tik konkrečiomis teisės normomis, įtvirtintomis Konstitucijoje, LR įstatymuose ir kituose teisės aktuose. Teismų veiklos teisinį reglamentavimą būtų galima apibūdinti ir kaip techninę teismų veiklos teisinio reguliavimo stadiją, kadangi jos metu yra tik kuriami ir leidžiami teisės aktai. Šių teisės aktų įgyvendinimą apima kita teisinio reguliavimo stadija – teisinių santykių sukūrimas.

Teisinis reglamentavimas teismų veiklai suteikia **teisėtumo, skaidrumo bei apibrėžtumo**, padeda pasiekti valstybės iškelto tikslo – **įgyvendinti teisingumą**, t.y. teismai yra valstybės institucijos, kurios nagrinėdamos ir sprendamos civilines, baudžiamąsias, administracines ir kai kurių kitų kategorijų bylas procesinių įstatymų nustatyta tvarka, *vykdo teisingumą*.

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis teismų veiklos, teismų darbo organizavimo ir teisėjų statuso, atsakomybės klausimus yra Konstitucija. Konstitucijos nuostatos detalizuojamos

atskiruose teisės aktuose, iš kurių pagrindinis yra Teismų įstatymas: jis nustato Lietuvos Respublikos teismų sistemą, jų kompetenciją, teismų organizavimo, veiklos, administravimo ir savivaldos sistemą, principus, teisėjų statusą, teisėjų atsakomybės procedūras, teisėjų socialines garantijas ir kitus su teismais susijusius klausimus. Šiame įstatyme nustatytas teismų organizavimo ir veiklos, teisėjų statuso ir su jais susijusių santykių teisinis reglamentavimas pagrįstas Konstitucijoje, kituose įstatymuose bei Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse įtvirtintais visuotinai pripažintais teisės principais: pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms, tarp jų asmens teise į teisminę gynybą, teise, kad kiekvieno asmens byla būtų viešai ir teisingai išnagrinėta nepriklausomo ir nešališko teismo, valstybės valdžios padalijimo principu, pagal kurį teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, teisės viršenybės, teismų ir teisėjų nepriklausomumo, teismų organizacinio savarankiškumo, jų finansinio nepriklausomumo nuo kitų valstybės valdžios institucijų ir pareigūnų sprendimų, teismų savireguliacijos ir savivaldos, kitais teismų sutvarkymo, teisėjų statuso ir teismo proceso principais.¹³

Toliau darbe šiek tiek plačiau panagrinėsime pagrindinius teismų veiklos principus:

1. Teisingumo vykdymas. Teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismai.¹⁴ Ši konstitucinė nuostata perkelta ir detalizuota Teismų įstatymo 1 str.: teisingumą LR vykdo tik teismai; teismai sprendimus bylose priima LR vardu; bylose teismų priimtus sprendimus gali peržiūrėti tik teismai ir tik įstatymų nustatyta tvarka. Teisingumo vykdymo principas atskirai reglamentuojamas ir procesiniuose įstatymuose - LR ABTĮ 6 str., LR BPK 6 str. ir LR CPK 6 str.

Vykdant teisingumą pagrindinė teismo pareiga yra išspręsti teisinį konfliktą: visapusiškai, pilnutinai ir objektyviai ištirti visas bylos aplinkybes ir priimti teisėtą bei pagrįstą sprendimą. Vykdydamas šią pareigą teismas privalo būti politiškai ir socialiai neutralus bei laisvas nuo bet kokio poveikio iš šalies, nagrinėdamas ir sprenddamas bylas jis turi vadovautis tik įstatymu ir savo teisine sąmone bei vidiniu įsitikinimu. Atsižvelgiant į tai, galime pagrįstai teigti, kad teisingumo vykdymas glaudžiai siejasi ir su konstituciniu valdžių padalijimo principu, kuris reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminės valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra; kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtą atitinkanti kompetencija ir, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybinės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti bei, kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.¹⁵ Taigi

¹³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 17-64.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992. Nr. 33-1014. 109 str. 1 d.

¹⁵ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. – Vilnius, 2002. P.222 – 223.

teismai teisingumą vykdo savarankiškai ir šios funkcijos negali perleisti kitai atitinkamai kitas valstybės valdžios funkcijas įgyvendinančiai institucijai.

2. Teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas. Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi¹⁶. Šis principas išplėtotas LR teismų įstatymo 2-3 straipsniuose ir atskiruose procesiniuose įstatymuose: LR CPK 21 str. – teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra **nepriklausomi ir nešališki**; LR BPK 44 str. 5 d. – kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo byla per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų **nepriklausomas ir nešališkas teismas**; LR ABTĮ 7 str. 1-2 d. – vykdydami teisingumą, teisėjai ir teismai yra **nepriklausomi ir klauso tik įstatymų**. Teisėjai ir teismai sprendžia administracines bylas remdamiesi įstatymais ir tokiomis sąlygomis, kurios nesudaro galimybių teisėjus veikti iš šalies. Valstybės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar fizinių asmenų **kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymų nustatytą atsakomybę**.

Anot teisės mokslų daktaro V. Valančiaus, teismų ir teisėjų nepriklausomumas visuotinai suvokiamas ne kaip teisėjų privilegija, bet pirmiausia, kaip jų pačių atsakomybė, veiksnys, garantuojantis žmogaus teisių ir laisvių apsaugą.¹⁷ V. Valančius teismų ir teisėjų nepriklausomumo principą siūlo apibrėžti kaip *valstybėje įtvirtintą garantijų sistemą, užtikrinančią savarankišką institucinį teismo funkcionavimą, sudarančią sąlygas teisėjams profesionaliai ir nevaržomai vykdyti teisingumą, apsaugančią teismą ir teisėją nuo politinio, ekonominio bei kitokio išorinio ar vidinio poveikio*.¹⁸

1995 m. gruodžio 6 d. nutarime¹⁹ Konstitucinis Teismas, analizuodamas Konstitucijos 109 str. 2 d. įtvirtintą, ir LR teismų ir kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose detalizuojamą teisėjo ir teismo nepriklausomumą, išskyrė tris teisėjų nepriklausomumo garantijų grupes:

a) teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas. Konstitucija garantuoja, kad teisėjai iš pareigų nebus atleisti kitais negu Konstitucijoje numatytais pagrindais. Anot V. Valančiaus, įgaliojimų

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992. Nr. 33-1014. 109 str. 2-3 d.

¹⁷ Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: (01 S). – Vilnius: Lietuvos teisės akademija. P. 23

¹⁸ Ten pat. P. 25.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“ // Valstybės Žinios, 1995. Nr. 101-2264.

trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi tuo, jog teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų įstatymų leidžiamajoje ar vykdomajoje valdžioje, išlieka nepriklausomas, jis neverčiamas taikytis prie politinės konjunktūros.²⁰

b) teisėjo asmens neliečiamumas. Konstitucijos 114 str. 2 d. nustatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. Teisėjo imunitetas nuo baudžiamojo persekiojimo yra visuotinai pripažįstamas. Tuo siekiama užtikrinti sąžiningai savo pareigas atliekantį ir priesaikos besilaikantį teisėją, kad jam baudžiamoji byla nebus keliama ir jo laisvė nebus suvaržyta.

c) teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos. Ekonominis teisėjo nepriklausomumas – svarbi garantija, siekiant apsaugoti teisėjus nuo įvairaus pobūdžio išorinio poveikio. Visuotinai pripažįstama, kad vienas efektyviausių būdų, galinčių objektyviai pašalinti galimybes daryti poveikį teismams yra teisėjų funkcijų svarbą bei atsakomybę atitinkančios ekonominio pobūdžio garantijos. Teisėjams įstatymas draudžia dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose, įmonėse. Teisėjo darbas yra vienintelis jų pajamų šaltinis, todėl labai svarbu užtikrinti stabilų ir adekvatų teisėjų darbo užmokestį, t.y. jų materialinį nepriklausomumą.

Reikalavimas, kad teisėjai už savo pareigų atlikimą gautų atlyginimą, užtikrinantį jų ekonominį nepriklausomumą, yra įtvirtintas daugelyje Jungtinių Tautų, Europos Tarybos, kitų tarptautinių institucijų aktuose. 1998 m. liepos 10 d. Europos Tarybos ekspertų parengta Europos Chartija *Dėl teisėjų statuso nustato*, kad teisėjų atlyginimas negali būti mažinamas darbo teisėjo pareigose metu. Chartijos 1.1 straipsnyje įtvirtinta bendro pobūdžio taisyklė, nustatanti, kad didesni atlyginimai teisėjams nustatomi ne dėl jų asmeninės naudos, bet siekiant garantuoti jų funkcijų vykdymo nepriklausomumą. Lietuvai ratifikavus 1996 m. Europos Tarybos Privilegijų ir imunitetų pagrindinio susitarimo šeštąjį protokolą, šis esminis principas tapo ir Lietuvos teisės doktrinos sudėtinė dalimi.²¹

Taip pat pažymėtina, kad LR Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime, atskleisdamas teisėjo ir teismų nepriklausomumo konstitucinio principo turinį, tai pat konstatavo, kad „bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojami kaip kėsینimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą.“²²

²⁰ Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: (01 S). – Vilnius: Lietuvos teisės akademija. P. 33.

²¹ Ten pat. P.36.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl

Kalbant apie teismų ir teisėjų nepriklausomumo principą, būtina paminėti ir **žmogaus teisę į nepriklausomą, nešališką ir operatyvų teismą** – „asmuo turi teisę, kad jo byla būtų teisingai išnagrinėta pagal įstatymus sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo. Tik nepriklausomas ir nešališkas teismas gali objektyviai įvertinti nagrinėjamos bylos aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą. Teismas visa savo veikla turi užtikrinti, kad bylos būtų išnagrinėtos lygybės ir viešumo sąlygomis per įmanomai trumpiausią laiką“.²³

Taigi apibendrintai galime teigti, kad teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas yra pamatinė visuomenės teisė, garantuojanti žmonėms teisę į nešališką teismo procesą, kuri yra viena pagrindinių žmogaus teisių, įtvirtintų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje.

3. Teisė į teisminę gynybą. Konstitucijos 19-24 straipsniuose įtvirtinta pagrindinių žmogaus teisių apsauga – žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas; žmogaus laisvė neliečiama; žmogaus asmuo neliečiamas; žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas; nuosavybė neliečiama; žmogaus būstas neliečiamas. Visa tai išplėtotą Teismų įstatymo 4 str. įtvirtintame teisės į teisminę gynybą principu. Lietuvos Respublikos piliečiai, užsieniečiai ir asmenys be pilietybės turi teisę į teisminę gynybą nuo kėsimosi į jų gyvybę ir sveikatą, asmeninę laisvę, nuosavybę, garbę ir orumą, kitas Konstitucijoje, įstatymuose ir tarptautinėse sutartyse įtvirtintas jų teises ir laisves, taip pat į teisminę gynybą nuo valstybės valdžios ir valdymo institucijų bei pareigūnų neteisėtų veiksmų ar neveikimo. Fiziniai asmenys turi teisę įstatymų nustatytais atvejais į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Teisę į teisminę gynybą taip pat turi įmonės, įstaigos, organizacijos bei kitos institucijos. Konkrečios atsakomybės sąlygos ir tvarka už pagrindinių konkrečių žmogaus teisių pažeidimą numatyta LR CK, LR BK bei LR ATPK.

5. Lygybė įstatymui ir teismui. Konstitucijos 29 str. reglamentuojama, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms visi asmenys yra lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ar teikti jam privilegijų dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų ar kitų aplinkybių. Teisminiame procese šalių procesinės teisės yra lygios, kiekviena šalis turi lygias galimybes įrodyti aplinkybes, kuriomis remiasi. Teismų įstatymo 6 str.

Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“ // Valstybės Žinios, 1995. Nr. 101-2264.

²³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 17-64. 5 str.

atkartota analogiška nuostata. Lygybės įstatymui ir teismui principas detalizuotas ir procesiniuose įstatymuose - LR ABTĮ 6 str., LR BPK 44 str. 5 d., CPK 6 str.

6. Viešumas. Visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai – taip įtvirtinta Konstitucijos 117 str., Teismų įstatymo 7 str. 1-2 d. Teismo bylų viešo nagrinėjimo principai detalizuojami ir procesiniuose įstatymuose: ABTĮ 8 str. 1-3 d., LR BPK 9 str. 1 d., LR CPK 9 str. 1 d. Šiuose straipsniuose taip pat reglamentuojama, jog teismo posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeiminio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat, jeigu viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybės, tarnybos, profesinę ar komercinę paslaptį ar kai tai prieštarauja valstybės, tarnybos, profesinės ar komercinės paslapties saugojimo interesams.

7. Teismo proceso kalba. Teismo procesas Lietuvos Respublikoje vyksta valstybine kalba. Asmenims, nemokantiems valstybinės kalbos, teisė dalyvauti teismo procese garantuojama per vertėją.²⁴ Teismo proceso vykdymo nacionaline kalba principas atskirai reglamentuojamas ir LR ABTĮ 9 str., LR BPK 8 str., LR CPK 11 str.

8. Teismų sprendimų privalomumas. Teismų įstatyme reglamentuojama, kad įsiteisėję LR teismų sprendimai yra privalomi visoms valstybės valdžios institucijoms, pareigūnams ir tarnautojams, įmonėms, įstaigoms, organizacijoms, kitiems juridiniams bei fiziniams asmenims ir turi būti vykdomi visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje.²⁵ Procesiniuose įstatymuose: LR ABTĮ 14 str. 1 d., LR BPK 346 str. 1 d., LR CPK 18 str. įtvirtintos analogiškos nuostatos.

Kaip matyti, esminiai ir pagrindiniai bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų veiklos principai, kuriais remiantis jie vykdo teisminės valdžios funkcijas, įtvirtinti Konstitucijoje, o vėliau reglamentuoti ir detalizuoti atskiruose LR įstatymuose – Teismų įstatyme, LR BPK, LR CPK, LR ABTĮ. Jų turinys išlieka toks pats, o šių principų įtvirtinimas atskirai visuose procesiniuose įstatymuose ir pagrindiniame teismų veiklą reglamentuojančiame Teismų įstatyme tik sustiprina šių principų reikšmę bei įtaką teismų veiklai ir tuo pačiu garantuoja patikimą žmogaus teisių apsaugą.

Kadangi Konstitucinio Teismo funkcija yra garantuoti LR Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą, nustatyta tvarka spręsti, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams, todėl Konstitucinis Teismas savo veikloje vadovaujasi tik jam būdingais principais, įtvirtintais Konstitucijoje ir LR Konstitucinio Teismo įstatyme – Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas, o pagrindinė jo funkcija yra ne teisingumo, o būtent

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992. Nr. 33-1014. 117 str. 2-3 d. ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 17-64. 8 str.

²⁵ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 17-64. 9 str.

konstitucinės kontrolės vykdymas.²⁶ Atsižvelgiant į tai, kalbant apie korupciją teismų sistemoje, kovos su ja metodus bus kalbama tik apie bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų sistemą.

Tolesniame šios dalies poskyryje, nagrinėsime korupcijos, kaip reiškinio, sampratos ypatumus.

1.2. Korupcijos samprata

1.2.1. Korupcijos istorinė raida

Korupcijos reiškinys senas kaip pasaulis. Kiek egzistuoja tarnyba, pareigos, pasitikėjimas jų vykdytojais, tiek egzistuoja ir korupcija. Korupcijos ir korupcinio pobūdžio apraiškų galime aptikti visose kultūrose ir kontinentuose.

T. G. Grosse, analizuodamas istorinę korupcijos kaip reiškinio raidą, išskiria šiuos pagrindinius šaltinius, kuriuose sutinkamos pirmosios korupcijos apraiškos²⁷:

- seniausias liudijimas apie korupciją yra dokumentas iš Asirijos, kuris buvo parašytas beveik prieš 5.400 metų. Tą patvirtina 1997 m. gruodį Sirijoje, Rakkos mieste danų archeologų atrasti ir paskelbti apie 150 dantiraščio raštų. Šiuose raštuose teigiama, kad šioje vietovėje buvęs asirų civilizacijos, egzistavusios XIII a. per. Kr., administracinis centras. Rastas specialus archyvas, priklausęs institucijai, atitinkančiai šių dienų vidaus reikalų ministerijai. Jame sukaupti duomenys apie kyšius ėmusius valdininkus.

- pirmą darbą apie korupciją - *Arhashastra* - parašė Indijos karalius Kautila prieš 2.000 metų, kuriame buvo aptarta korupcija, akcentuotos neigiamos korupcijos pasekmės ekonomikai bei išdėstyti raginimai su ja kovoti;

- Aleksandrijos patriarchas Kirilas, siekdamas paveikti imperatoriaus Teodozijaus II rūmų tarnautojus, buvo ėmęsis milžiniško papirkinėjimo;

- Tuo tarpu Amerikos Konstitucijos kūrėjai korupciją įvardijo kaip vieną iš dviejų pagrindinių priežasčių, dėl kurių būtų galima atšaukti prezidentą iš einamų pareigų.

- Pirmosios Žečpospolitos laikais, kuomet tuometinė politinė sistema buvo paremta visapusiškais paslaugų ryšiais ir sudarė sąlygas masiniams papirkinėjimams, buvo išgalėjusi tarnybos vietų ir net bajorytės pirkimo tradicija.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės Žinios, 1993. Nr. 6-120. 5⁽¹⁾ str.

²⁷ Grosse T. G. Antikorupciniai veiksmai ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) šalyse. Florencija, 2000. Išversta į lietuvių kalbą STT užsakymu. http://www.stt.lt/?lang=lt&menu_id=5&sub_id=1. prisijungimo laikas: 2009-11-02.

Bergmann J., taip pat tyrinėjusi korupcijos kaip reiškinių atsiradimą bei paplitimą, išskiria šias pagrindines korupcijos raidos tendencijas²⁸:

- Egipte 1.300 m. pr. Kr. dvasininkai jei jie, atlikdami teisėjų pareigas, buvo kieno nors įtakoti, buvo baudžiami mirtimi;
- Konfucijus (551-479 m. pr. Kr.) korupciją laikė viena esminių visuomenės blogybių.
- Antikoje (Tukididas, Platonas, Aristotelis), Romos Imperijoje (Ciceronas), vakarų krikščionybėje (Augustinas), Italų humanizme korupcija buvo apibūdinama kaip moralinio nuosmukio procesas ir institucinės tvarkos krizė.
- XVII-XIX a. Europos politinėje erdvėje korupcija (postų ir privilegijų pirkimas) buvo politinė kasdienybė, sudėtinė, normali ir nesmerkiamą politinės kultūros dalis. Tik atsiradus valdininkijai, susiformavus partijoms, kritinei žiniasklaidai tokia praktika imta smerkti.

Šalia visų aukščiau minėtų šaltinių, kuriuose randame duomenų apie korupciją, jos atsiradimą ir paplitimą, būtina paminėti ir tokius šaltinius kaip Biblija, XII lentelių įstatymas, Lietuvos Pirmasis Statutas.

Biblijoje randame tokias su korupcija susijusias nuostatas: 1) „Neimk kyšių, nes kyšiai apakina pareigūnus ir iškraipo teisiųjų reikalą“ (Iš 23, 8); 2) „Neiškraipyk teisingumo, nerodyk šališkumo, neimk kyšio, nes kyšis aptemdo išmintingųjų akis ir iškraipo teisiųjų bylą“ (Ist.16, 19); 3) „Iš tikrųjų engimas net išmintingąjį gali sukvailinti, o kyšis sugadinti širdį“ (Mok 7, 7); 4) „Duodančiam kyšis atrodo kaip kerai: kur tik jis pasisuka, ten jam sekasi“ (Pat 17, 8); 5) „Slapta dovana sušvelnina pyktį, o vogčiomis duotas kyšis stiprų įniršį“ (Pat 21, 14).²⁹

Seniausiam teisės šaltinyje - Dvylikos lentelių įstatymuose, parengtuose Romoje antikos laikais – 451 a. pr. Kr. – taip pat galime rasti korupcijos apraiškų. IX lentelėje, 3 dalyje buvo įtvirtinta nuostata, kad „papirkta teisėjas arba arbitras, jei įrodoma, kad jis paėmė pinigus už šaliai palankaus sprendimo priėmimą byloje, buvo baudžiamas mirtimi.“³⁰

Lietuvos istorijoje pirmieji duomenys apie korupciją užfiksuoti 16 a. pradžioje, Pirmajame Lietuvos Statute. Būtina pažymėti, kad tuo metu tokios sąvokos kaip „korupcija“ nebuvo, tačiau Pirmojo Lietuvos Statuto šešto skyriaus 22 str. buvo numatyta, kad teisėjas gali imti už bylą ne daugiau kaip dešimtą dalį priteisto turto. Jei paaiškėtų, kad paėmė daugiau, turėtų dvigubai sumokėti

²⁸ Pagal: Sakalauskas G., Čepas A. Korupcijos kriminologiniai aspektai (nusikalstamos veikos valstybės tarnyboje ir versle). 2007 m. pavasario semestro paskaitos.

²⁹ Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis testamentai. – Vilnius: Katalikų pasaulis. 1999.

³⁰ Vėlyvis St., Jonaitis M. XII lentelių įstatymai ir jų komentaras: metodinė mokymo priemonė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 108.

tam, iš kurio paėmė bei valdovui sumokėti dvylikos rublių grašių baudą³¹. Anot, ilgamečio Lietuvos Statutų tyrinėtojo prof. S. Lazutkos, Lietuvos Statutuose trūko kokio nors skyriaus dėl korupcijos. Pasak šio tyrinėtojo, XVI amžiaus feodalias materialias gėrybes imdavo legaliai, visa, ką galėdavo paimti. Praktiškai piktnaudžiautojus, kaip ir dabar, ypač teisėjus, sunku buvo pagauti, nors kartais ir pagaudavo. Reikia turėti mintyje tai, kad tuo metu nebuvo teisėjų dabartine prasme. Teisme dalyvaudavo vienas iš trijų svarbių pareigūnų: maršalka, vaivada, kaštelionas ir dar kas nors. Reikėtų konstatuoti, kad ano meto teismai bajorų atžvilgiu buvo objektyvesni, bent jau retai jų nuosprendžiai kirtosi su logika ir sveiku protu. Be to, buvo daug didesnė teisėjų atsakomybė (žinoma, materialinė): neteisingai nuteistajam teisėjas turėjo atlyginti žalą, o bajorui sumokėti dar ir už jo orumo įžeidimą 12 rb. Bet, kaip ir dabar, buvo ta pati problema – teismo proceso vilkinimas. Mažai ką padėjo ir gana griežtos teisinės *Statuto* normos.³² Taigi LDK 1529 m. Statuto atskiri straipsniai, nustatantys bausmes už dokumentų klastojimą, teisėjų piktnaudžiavimą jiems suteiktomis galiomis, liudija to meto elito susirūpinimą visuomenės problemomis.

Lietuvai esant carinės Rusijos dalimi, kyšiai valdininkams buvo gyvenimo norma. Nepriklausomoje Lietuvoje taip pat neišvengta įvairių korupcinių veikų, ką aiškiai liudija to meto visuomenės intelektualų susirūpinimas, kai kurių politikų ir valdininkų nemoralumu, nesirūpinimu visuomenės ir valstybės reikalais.

Taigi korupcija būdinga valdžiai, asmenims, organizacijoms, skirtingo išsivystymo lygio valstybėms. Šis reiškinys būdingas išsivysčiusioms Vakarų valstybėms (JAV, Didžioji Britanija ir kt.), jaunoms demokratijoms (Rytų ir Centrinė Europa) ir besivystančioms Azijos bei Afrikos šalims. Nepaisant atskirų valstybių ir tarptautinių organizacijų pastangų kovoti su šia rimta problema, korupcija kaip etinė ir teisinė problema tebeegzistuoja.

1.2.2. Korupcijos bruožai ir korupcijos samprata nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose

Korupcija yra kompleksinė problema, todėl ją apibrėžti nėra lengva. Korupcijos terminas kilęs iš lotyniško žodžio „*corruptio*“, reiškiančio „gadinimą“, „papirkimą“.³³ Tarptautinių žodžių žodynas korupciją apibrėžia kaip pareigybinių teisių panaudojimą pasipelnymo tikslais, pareigūno ar

³¹ Lazutka St. Pirmasis Lietuvos Statutas. – Vilnius: Vaga, 2001. P. 195.

³² Tarptautinis dėmesys Lietuvos Statutams neslopsta (2) // Mokslo Lietuva. Nr. 20 (310).

³³ Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 1999. P. 257.

politinio veikėjo papirkimą.³⁴ Toks pats apibrėžimas pateikiamas ir Dabartinės lietuvių kalbos žodyne. Korupcija - valdžios ir jos veiklos produktas³⁵, t.y. korupcija gali atsirasti tik **ten, kur yra valdžia**: jos mastas priklausys nuo valdžios funkcijų platumo, nuo jai suteiktų (arba pasisavintų) įgaliojimų. Svarbiausia yra tai, kad tarnybine padėtimi (įgaliojimais) ar politine valdžia galima pasinaudoti pasipelnymo tikslais tik tuomet, kai tokia padėtis yra ir kai toji padėtis leidžia (ar net įpareigoja) nustatyti žaidimo taisykles kitiems, spręsti, teisti, skirstyti. Taigi **Korupcija** pačia bendriausia prasme suprantama kaip piktnaudžiavimas patikėta galia siekiant asmeninės naudos.

Teisės literatūroje sutinkame įvairių korupcijos apibrėžimų – korupciją galima apibrėžti tiek sociologiniu, tiek teisiniu aspektu. Kalbant apie teisinę korupcijos apibrėžtį, turima omenyje kriminologinė ir baudžiamoji korupcijos samprata.

Korupcijos apibrėžimas kriminologijos mokslo teorijoje formuluojamas siekiant paaiškinti kuo remiantis vienos ar kitos nusikalstamos veikos yra priskiriamos korupcijai. Dėl to mokslinėje literatūroje kriminologai išskiria korupcijai priskiriamų nusikalstamų veikų bendrus esminius bruožus³⁶:

1) asmeninės naudos siekimas. Būtent šis bruožas yra esminis vienoje seniausių ir trumpiausių definicijų, pateiktų Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) informaciniame žinyne, skirtame kovai su korupcija. Jame teigiama, kad korupcija – tai piktnaudžiavimas valstybine valdžia siekiant asmeninės naudos. Asmeninė nauda – tai materialinė nauda (pinigai); dovanos, protekcija, susijusi su nauja darbo vieta, prestižas, karjera, atsakomosios paslaugos ir pan. Naudos gali būti siekiama ne tik sau, bet ir savo šeimos nariams, giminėms, draugams arba tam tikrai organizacijai.

2) piktnaudžiavimas suteiktu socialiniu – teisiniu statusu;

3) visada akivaizdus slėpimo momentas; tai veiksmai, kurie slepiami tiek nuo valstybės, tiek nuo visų kitų. Visi jie tiki, kad jų interesai apginti ir užtikrinti, kad yra veikiama jų labui. Tačiau iš tikrųjų slapčia jie yra apgaudinėjami, siekia tik asmeninės naudos. Būtent šiuo slėpimo elementu korupcija skiriasi, pavyzdžiui, nuo atviro piktnaudžiavimo valdžia.

4) tai ne atskira nusikalstama veika, o nuolatinis santykis, ilgai trunkanti veikla. Korupcija – ne pavienis atskiras ryšys, o daugiau arba mažiau nuolatinis reiškiny, pvz., nuolatinis kyšininkavimas.

Taigi kriminologijoje korupcija apibrėžiama kaip reguliarus, besikartojantis, integralus nusikalstamas procesas, kurį vykdo individas, palaikantis tarnybos santykius su valstybės aparatu, su

³⁴ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2001. P. 345.

³⁵ <http://vmc.ppf.ktu.lt/etika/korupcija.html>; prisijungimo laikas: 2009-02-15.

³⁶ Justickis V. Kriminologija. I dalis. – Vilnius, 2001. P. 346.

privačiu verslo subjektu, rinkėjais, žiniasklaidos auditorija. Procesas pasireiškia piktnaudžiavimu savo padėtimi bei pasitikėjimu siekiant asmeninės naudos, kurią reikėtų suprasti ne tik kaip materialią, bet ir kaip kitokią, pvz., prestižą, galimybę siekti karjeros, kaip atsakomąją paslaugą.³⁷

Atsižvelgiant į labai platų korupcijos pobūdį ir siekiant apibrėžti korupciją baudžiamosios teisės požiūriu, svarbu išanalizuoti tarptautinės teisės aktus korupcijos srityje.

1999 m. Baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos³⁸ korupcija viena sąvoka neapibrėžiama, tačiau pateikiamos korupcinėmis vadinamos veikos (2-15 str.):

1) kaip tyčiniai bet kurio asmens veiksmai, kai jis tiesiogiai ar netiesiogiai žada, siūlo ar duoda bet koki nepagrįstą atlygį bet kuriam valstybės pareigūnui, skirtą jam pačiam arba bet kuriam kitam asmeniui, už jo, kaip valstybės pareigūno, veikimą arba neveikimą – aktyvusis kyšininkavimas (2 str.);

2) taip pat tyčiniai bet kurio valstybės pareigūno veiksmai, kai jis tiesiogiai ar netiesiogiai prašo arba gauna bet koki nepagrįstą atlygį, skirtą sau pačiam ar bet kuriam, kitam asmeniui arba kai jis priima pasiūlymą ar pažadą dėl tokio atlygio už jo, kaip valstybės pareigūno veikimą ar neveikimą – pasyvusis kyšininkavimas (3 str.);

Konvencijos 11 straipsnyje reglamentuojama, kad 2 ir 3 Konvencijos straipsniuose nurodyti veiksmai taikomi ir kai į tuos veiksmus įsitraukia teisminės pareigos einantis asmuo arba bet kokio tarptautinio teismo pareigūnai.

3) tyčiniai veiksmai, kai bet kuriam asmeniui, kuris teigia arba patvirtina galįs mainais už nepagrįstą atlygį daryti netinkamą poveikį Konvencijos 2, 4–6 ir 9–11 straipsniuose nurodytų asmenų sprendimams, tiesiogiai ar netiesiogiai yra žadamas, duodamas ar siūlomas bet koks nepagrįstas atlygis, neatsižvelgiant į tai, ar tas atlygis yra skirtas jam pačiam ar bet kuriam kitam asmeniui, taip pat kai mainais už poveikį yra prašomas, gaunamas ar priimamas pasiūlymas ar pažadas dėl tokio atlygio, nesvarbu, ar tas poveikis padaromas ir ar tariamu poveikiu pasiekiamas norimas rezultatas.

Civilinės teisės konvencijoje dėl korupcijos³⁹, korupcija suprantama kaip tiesioginis ar netiesioginis kyšio arba kito nepagrįsto atlygio ar pažado dėl tokio atlygio prašymas, siūlymas, davimas ar priėmimas, kuris iškreipia asmens, gaunančio kyšį, nepagrįstą atlygį ar pažadą dėl kyšio ar nepagrįsto atlygio, tinkamą bet kurios pareigos atlikimą ar reikalaujamą elgseną.

³⁷ Šatienė G. Korupcijos socialinės ir teisinės apibrėžties įtaka korupcinių veikų tyrimo metodikų koncepcijos pokyčiams: daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S). -Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 72.

³⁸ Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Oficialus konvencijos vertimas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 23-853. 2-3, 7-8 str.

³⁹ Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos. Oficialus konvencijos vertimas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 126-5733. 2 str.

Kaip pastebime, baudžiamoji ir civilinė konvencijos dėl korupcijos *korupciją* ir *kyšininkavimą* faktiškai vartoja kaip sinonimus.

Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 2003 m. spalio 31 d. priimtoje *Konvencijoje prieš korupciją* korupcijos apibrėžimas taip pat nepateikiamas, tačiau išvardijamas gana platus nusikalstamomis korupcinėmis veikomis laikomų veiksmų sąrašas: pareigūnų kyšininkavimas, valstybės pareigūno vykdomas turto iššvaistymas, pasisavinimas, prekyba poveikiu, piktnaudžiavimas pareigomis, neteisėtas praturtėjimas, kliudymas vykdyti teisingumą ir kt.⁴⁰

Taigi, atsižvelgiant į aukščiau paminėtus tarptautinės teisės aktus ir juose pateiktus korupcijos apibrėžimus, galime teigti, kad **materialinės baudžiamosios teisės požiūriu** korupcijos sritis apima įvairias nusikalstamas veikas, visų pirma pasyviąją ir aktyviąją korupciją tiek viešajame, tiek ir privačiajame sektoriuose, taip pat prekybą poveikiu.⁴¹

Lietuva yra prisijungusi (ratifikavusi) aukščiau paminėtus tarptautinius teisės aktus dėl korupcijos, todėl nacionaliniuose teisės aktuose sutinkamas korupcijos apibrėžimas formuluojamas vadovaujantis tarptautiniais standartais. Šiek tiek plačiau panagrinėsime korupcijos sampratą, kaip korupcija apibrėžiama nacionaliniuose teisės aktuose.

Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija programoje⁴² **korupcija** apibrėžiama kaip bet koks valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens elgesys, neatitinkantis jiems suteiktų įgaliojimų ar nustatytų elgesio standartų, ar tokio elgesio skatinimas siekiant naudos sau ar kitiems asmenims ir taip pakenkiant asmenų ir valstybės interesams.

Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo⁴³ 1 str. 2 d. **korupcija** apibrėžiama kaip – valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens tiesioginis ar netiesioginis siekimas, reikalavimas arba priėmimas turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) sau ar kitam asmeniui už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal einamas pareigas, taip pat valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiksmai arba neveikimas siekiant, reikalaujant turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau arba kitam asmeniui ar šią naudą priimant, taip pat tiesioginis ar netiesioginis siūlymas ar suteikimas valstybės tarnautojui, jam prilygintam asmeniui turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens einamas

⁴⁰ Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Oficialus vertimas // Valstybės Žinios, 2006. Nr. 136-5145.

⁴¹ Šatienė G. Korupcijos socialinės ir teisinės apibrėžties įtaka korupcinių veikų tyrimo metodikų koncepcijos pokyčiams: daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 84.

⁴² Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. IX-711 “Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo” Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gegužės 14 d. Nutarimo Nr. XI-259 redakcija) // Valstybės Žinios, 2009. Nr. 60-2346.

⁴³ Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 41-1162. (aktuali redakcija nuo 2003 04 01).

pareigas, taip pat tarpininkavimas darant šioje dalyje nurodytas veikas. Pagal šį apibrėžimą korupcija apima jau dvi mūsų gyvenimo sritis – valstybės tarnybą ir politiką.

Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatyme⁴⁴ korupcijos sąvoka nepateikiama, tačiau įtvirtinamas **Korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų sąrašas** – kyšininkavimas, tarpininko kyšininkavimas, papirkimas, kitos nusikalstamos veikos, jeigu jos padarytos viešojo administravimo sektoriuje arba teikiant viešąsias paslaugas siekiant sau ar kitiems asmenims naudos: piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimas, piktnaudžiavimas oficialiais įgaliojimais, dokumentų ar matavimo priemonių suklastojimas, sukčiavimas, turto pasisavinimas ar iššvaistymas, tarnybos paslapties atskleidimas, komercinės paslapties atskleidimas, neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas, kišimasis į valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklą ar kitos nusikalstamos veikos, kai tokių veikų padarymu siekiama ar reikalaujama kyšio, papirkimo arba nuslėpti ar užmaskuoti kyšininkavimą ar papirkimą.

Anot teisininkų V. Justickio, A. Raudonienės, labiausiai paplitęs korupcijos apibrėžimas yra tas, kuriame pateikiamas korupcija laikomų nusikalstamų veikų sąrašas. Dažniausiai tai: kyšininkavimas, piktnaudžiavimas tarnybiniais įgaliojimais, neteisėtas visuomeninių lėšų pasisavinimas, nepotizmas (kai valdininkas priima sprendimus giminaičių naudai) ir kiti nusižengimai.⁴⁵

Taigi apibendrinant tai, kas pasakyta, galime teigti, jog **korupcija** – tai reguliari, besikartojanti, integrali nusikalstama veikla, kurią vykdo individas, palaikantis tarnybos santykius su valstybės aparatu, su privačiu verslo subjektu, rinkėjais, su žiniasklaidos auditorija (skaitytojais, žiūrovais), ir kuri pasireiškia piktnaudžiavimu savo padėtimi bei pasitikėjimu siekiant asmeninės naudos. Ta nauda – tai nebūtinai materialinė, bet ji apima ir prestižą, galimybę siekti karjeros bei kaip atsakomąją paslaugą ir pan.

Teisėjų (teismų) korupcija yra ne mažesnė problema nei ypatingas visuomenės nepasitikėjimas teismais. Priede Nr. 2 pateikiama lentelė, kurioje nurodomi 2008 m. atlikto tyrimo, kuomet žmonės buvo prašomi įvardinti labiausiai, jų manymu, korumpuotas įstaigas, rezultatai. Kaip matome, teismai užima ketvirtąją vietą – net 39,1% apklaustų gyventojų ir 39,3% apklaustų įmonių atstovų mano, kad teismai yra korumpuoti. Tai ištis dideli skaičiai.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2002. Nr. 57-2297. 2 str. 2 d.

⁴⁵ Justickis V. Kriminologija. 1 dalis – Vilnius: LTU, 2001. P. 345.; Raudonienė A. Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo Lietuvoje kaita // Jurisprudencija, 2002. T. 32 (24).

2. KORUPCIJA TEISMŲ SISTEMOJE

Demokratinėje visuomenėje valstybės teisminės valdžios vykdymo funkcijas yra perdavusi teismams ir tik jiems pavedusi įgyvendinti teisingumą. Tokių funkcijų suteikimas teismus išskiria iš kitų valstybinių institucijų, suteikia jiems ypatingą statusą. Teisminės valdžios funkcijas įgyvendina teisėjai, todėl ir jiems turi būti suteikiamas ypatingas statusas – dideli atlyginimai, geros socialinės garantijos, užtikrinamas jų nepriklausomumas. Teismų ir teisėjų nepriklausomumą tiesiogiai įtakoja ne tik teismų sistemos organizacinė sandara, veiklos principai, bet ir teisėjų korpuso formavimo pagrindai. Nuo to, kokie asmenys taps teisėjais, ateityje priklausys teisėjų priimamų sprendimų objektyvumas, nešališkumas ir teisėjų jurisdikcinė elgsena.⁴⁶ Tik savo pavyzdžiu teisėjai gali suformuoti teigiamą visuomenės požiūrį į teisingumą, teisėtvarką bei moralę apskritai.

Anot A. Dobrynino ir L. Žilinskienės⁴⁷, demokratija Rytų ir Centrinės Europos valstybėse (tarp jų ir Lietuvoje – aut. pastaba) yra palyginti jaunas fenomenas. Nors per paskutinį dešimtmetį jose įsitvirtino stabilios demokratinės institucijos, pastarųjų funkcionavimas ir efektyvumas dar ne visiškai atitinka vakarų demokratijos standartus. Autoriai teigia, kad demokratija turi ribotas galimybes daryti įtaką valdžios sprendimams ir nurodo, kad demokratija nėra procesas savaime užtikrinantis valdžios skaidrumą ir deramą interesų atstovavimą. Tarp jaunų demokratijos valstybių problemų A. Dobryninas ir L. Žilinskienė pirmiausia išskiria korupciją.

Korupcija – tai vienas iš neigiamų kompleksinių socialinių reiškinių, sukeliantis aibę neigiamų padarinių socialinėje – politinėje, valstybės valdymo, ekonominėje bei tarptautinių santykių sferose. Korupcijai pažeidus visuomeninius santykius visuomenė nebepasitiki ne tik teisėtvarkos ir teisėsaugos institucijomis, bet ir valstybe, valdžia.⁴⁸

Teismų sistema yra viena iš parankiausių sistemų bet kurioje valstybėje, kurioje gali atsirasti ir klestėti korupcija. Turbūt nerasime nė vienos konkrečios teismų sistemos, kurioje toks reiškinys kaip teismų korupcija neegzistuotų, tačiau yra šalių, kurių teismų sistemoje korupcija yra minimali, retai pasitaikanti ir pasireiškianti tik dėl pavienio asmens neetiško elgesio. Tokiose šalyse veikianti sistema palaiko teismų profesionalumą ir apsaugo teisėjus nuo nepageidaujamos įtakos; konkrečiomis procedūromis išsaugomas teisingumo sistemos skaidrumas ir policijos, prokurorų ir

⁴⁶ Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: (01 S). Lietuvos teisės akademija. P. 77.

⁴⁷ Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. - Vilnius, 2002. P. 41.

⁴⁸ Raudonienė A. Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo kaita // Jurisprudencija, 2003. T. 32(24). P. 116.

teisėjų atskaitingumas.⁴⁹ Daugelyje kitų šalių teismų korupcija yra sisteminė problema. Ne vienas atskleistas teisėjų korupcijos faktas rodo, jog nei dideli atlyginimai, nei geros socialinės garantijos, nei suteikta teisė dirbti iki gyvos galvos, neapsaugo teismų sistemos nuo korupcijos.

Anot Mary Noel Pepys⁵⁰, korupcija teisingumo sistemoje iškreipia tikrąjį teisėjo vaidmenį, t.y. ginti piliečių pilietines laisves ir teises, užtikrinti kompetentingo ir nešališko teismo vykdomą teisingą teismo procesą:

- 1) Korumpuotose teismų sistemose piliečiai negali pasinaudoti savo demokratine teise naudotis lygiomis galimybėmis kreiptis į teismą, be to, teismai su piliečiais elgiasi nevienodai;
- 2) Korumpuotose teismuose bylos esmė ir taikoma teisė nėra svarbiausi, nes čia pirmoje vietoje – šalių padėtis ir nauda, kurią teisėjai ir teismo personalas gauna už konkrečius sprendimus;
- 3) Piliečio finansinė padėtis, politinis statusas ir socialinė kilmė tampa lemiamais veiksniais priimant sprendimą teismo procese.

Korupcija teismuose yra neišvengiamas kiekvienos valstybės teismų sistemos reiškiny, tačiau kiekvienoje valstybėje gali skirtis korupcijos teismuose paplitimo ir įsigalėjimo mastai. Kyla klausimas – kokios priežastys lemia tai, kad vienu valstybių teismų sistemoje korupcija yra plačiai paplitusi, o kitų valstybių teismų sistemoje korupcijos atvejai yra pavieniai? Atsakymo į šį klausimą ieškosime antrame šios dalies skyriuje, plačiau nagrinėjant ir analizuojant korupcijos teismuose priežastis.

2.1. Korupcijos teismų sistemoje priežastys

Siekiant nustatyti konkrečias korupcijos teismuose priežastis būtina į šią problemą pažvelgti sistemiškai, t.y. korupcijos teismuose priežasčių ieškoti tiek atsižvelgiant į valstybės istorinę, ekonominę, politinę bei socialinę raidą, tiek įvertinant šiuo metu funkcionuojančią teismų sistemą, valstybės politinę santvarką ir kitas svarbias aplinkybes.

Tarptautinių organizacijų specialistai, tyrinėjantys korupciją pokomunistinėse šalyse (kurioms priskiriama ir Lietuva – aut. pastaba) vieningai pritaria tai nuomonei, kad perėjimas iš socializmo į kapitalizmą yra unikalūs procesas, ir kad pasaulio istorijoje valstybėms nėra tekę imtis tokių radikalių politinių bei ekonominių institucinių reformų, kaip kad šiuo pereinamuoju

⁴⁹ Mary Noel Pepys Korupcija teismų sistemoje: priežastys ir būdai, kaip jos išvengti. Transparency International Lietuvos skyriaus leidinys Korupcijos mįslės. – Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 58.

⁵⁰ Ten pat. P. 57.

laikotarpiu. Todėl manoma, kad pereinamojo laikotarpio valstybėse korupcija turi galias istorines šaknis, jos priežastys glūdi ekonominėse struktūrose ir yra susijusios su politinio, ekonominio, socialinio gyvenimo reformomis, jų ypatumais ir sunkumais.

Anot kai kurių užsienio specialistų, pvz., S. Rose – Ackerman⁵¹, korupcija gali būti įleidusi šaknis į kultūrą ir istoriją, tačiau nepaisant to, ji yra ekonominė ir politinė problema, t.y. pokomunistinių šalių korupcija yra nulemta ir sąlygota vien tik tų valstybių ir tautų istorinio palikimo.

Nepriklausomybę atkūrusi Lietuvos Respublika kaip ir kitos pokomunistinės valstybės susidūrė su objektyviomis naujos valstybės kūrimo problemomis – Lietuvoje per labai trumpą laiką turėjo būti suformuotos naujos institucijos, sukomplektuotas naujas valdininkų ir pareigūnų korpusas, atlikta valstybės valdymo ir administravimo reforma. Vienu metu buvo vykdomos kelios reformos, tačiau buvo nespėta ir nesugebėta joms tinkamai pasiruošti, nenumatytos galimos šių reformų korupcinio pobūdžio pasekmės.⁵²

Remiantis šiomis ekspertų ir specialistų nuomonėmis, darytina išvada, kad Lietuvoje, kaip vienoje iš buvusių komunistinių valstybių, tiek korupcija apskritai, tiek korupcija, egzistuojanti atskirose valstybinio gyvenimo srityse, yra nulemta Lietuvos kaip valstybės istorinės ir kultūrinės praeities. Negalime nesutikti su tuo, kad korupcijos užuomazgos yra atsineštos iš sovietinės santvarkos, o nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu Lietuvoje, atsiradus korupcijai formotis palankioms ekonominėms, socialinėms bei politinėms sąlygoms, korupcija, įskaitant ir korupciją teismų sistemoje, dar labiau išplito. Galbūt net galime teigti, kad sovietinis korupcijos palikimas turėjo didelės įtakos tolimesniam korupcijos teismuose formavimuisi ir plitimui, ir yra visų kitų, dabar egzistuojančių, korupcijos teismuose priežasčių židiny.

Korupcijos teismuose priežastys nustatinėjamos tam, kad kovoje su korupcija būtų parinktos pačios tinkamiausios, efektyviausios ir veiksmingiausios priemonės. Todėl siekiant surasti būdų kaip kovoti su korupcija teismų sistemoje, korupcijos priežasčių turime ieškoti ne tik valstybės istoriniame ir kultūriniame palikime, bet ir šiuo metu egzistuojančioje teisinėje sistemoje, teismų sistemoje, teismų veiklos ir darbo organizavime, teisėjų tarpusavio elgesyje, teisės aktų spragose ir kitose srityse.

⁵¹ Pagal: Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. -Vilnius, 2002. P. 40.

⁵² Ten pat. P. 43.

Mary Noel Pepys, tyrinėjantis korupciją teismuose, išskyrė septynias priežastis, kurios, jo manymu, labiausiai skatina korupciją teismuose ir teigia, kad šiuos veiksnius galima panaikinti, nesvarbu, kokio pobūdžio teisinėje sistemoje jie pasireiškia⁵³:

1) Netinkama vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžių įtaka. Nors daugelio demokratinių šalių konstitucijose įtvirtintas valdžių padalijimo principas, reiškiantis, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminės valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti ir pusiausvyra, vis dėl to vykdomoji ir įstatymų leidžiamoji valdžios stipriai kontroliuoja teismų sistemą. Anot Mary Noel Pepys, ten kur teisinė santvarka nuo seno silpna, teismų sistema neretai vertinama kaip paklusni vyriausybės dalis. Silpnų teismų sistemų teisėjai paklūsta politinius ryšius turintiems asmenims vykdomojoje ir įstatymų leidžiamojame valdžiose.⁵⁴

Netinkama vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžių įtaka teisminei valdžiai gali pasireikšti tuo, kad šalies prezidentas arba politinių motyvų turinčios institucijos, kaip pvz., Teisingumo ministerija arba Parlamentas, turi įgaliojimus skirti ir paaukštinti teisėjus, nevaržomi jokiais skaidriomis ir objektyviomis atrankos procedūromis, o tinkamumo šioms pareigoms kriterijai gali būti neaiškūs ir galbūt net neprivalomi. Vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžių pareigūnai nėra linkę atsisakyti savo įtakos teismų sistemai, o paskirti teisėjai gali jaustis įsipareigoję ir norėdami išlaikyti savo padėtį tenkinti galingesniųjų reikalavimus. Todėl, užuot vykdytų įstatymo priskirtas funkcijas – ginti pažeistas žmonių teises, teismai gins valstybės interesus pamindami tas pačias žmonių teises, kurias jie turėtų ginti.

2) Socialinė korupcijos tolerancija. Socialinė korupcijos tolerancija aiškinama tuo, kad daugelyje šalių socialinis bendravimas vyksta ne tiek pagal įstatymus, kiek pagal nusistovėjusius šeiminius elgesio kodeksus. Tokiose šalyse teisės normos ne tokios svarbios kaip asmeniniai santykiai.⁵⁵ Pavyzdžiui, teisėjas tam tikroje situacijoje užuot elgėsis taip, kaip numato įstatymai, ir nubaudęs savo artimuosius elgiasi atvirkščiai – palaiko savo šeimos nario interesus. Jį taip elgtis skatina pati visuomenė – teisėjui gali būti kur kas negarbingiau ignoruoti šeimos nario norus, o ne griežtai laikytis įstatymų. Socialinė korupcijos tolerancija gali būti grindžiama ir tuo, kad kai kuriose šalyse kyšio davimas yra laikomas būtina teismų darbo sąlyga ir ištis vienintele priemone pasiekti tikslą - šalyse, kuriose teismo procesai yra ištęsti, piliečiai yra linkę duoti kyšį, norėdami pigiau paspartinti eigą, o teismų personalas taip pat reikalauja kyšių už paslaugas, kurios piliečiams turėtų

⁵³ Mary Noel Pepys Korupcija teismų sistemoje: priežastys ir būdai, kaip jos išvengti. Transparency International Lietuvos skyriaus leidinys Korupcijos mįslės. -Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 58.

⁵⁴ Ten pat. P. 58.

⁵⁵ Ten pat. P. 59.

būti teikiamos nemokamai. Taigi šiuo atveju pati visuomenė pateisina ir savo elgesiu skatina korupciją teismuose.

3) Nepritarimo baimė. Teisėjus priimti sprendimus, remiantis ne faktais ir galiojančia teise, gali versti ir baimė sulaukti nepritarimo iš politinių lyderių, apeliacinio teismo teisėjų, įtakingų asmenų, visuomenės ar žiniasklaidos. Teisėjai, nenorėdami rizikuoti ir sulaukti drausminių veiksmų, pažeminimo pareigose ar perkėlimo, yra linkę geriau priimti politiškai priimtina sprendimą. Priimti sprendimą apeinant įstatymus, teisėjus skatina ir gaunami grasinimai mirtimi ar kiti panašaus pobūdžio grasinimai.

4) Maži teisėjų ir teismo personalo atlyginimai. Maži teisėjų ir teismo personalo atlyginimai yra viena iš priežasčių, skatinančių teisėjus imti kyšius. Jeigu atlyginimai yra per maži, neatitinka teisėjo kvalifikacijos ir teisėjas iš savo gaunamų pajamų negali išlaikyti šeimos, tai yra pakankama priežastis ir paskata imti kyšius. Palyginti su kitais valstybės tarnautojais, teisėjai turėtų gauti aukščiausius atlyginimus. Padori teisėjo ir teismo personalo alga bent jau pagerina visuomenės požiūrį į teismų sistemą, nes ji imama vertinti kaip ir kitos valdžios sritys.⁵⁶

5) Prastas išsilavinimas ir apdovanojimo už etišką elgesį nebuvimas. Teisėjai, priimančys sprendimus vien pagal faktus ir galiojančią teisę, nėra užtikrinti, kad juos gerai vertins. Moralus elgesys yra dažniau baudžiamas, nei atlyginamas. Korumpuotose teismų sistemose teisėjai, priimančys teisingus sprendimus, gali matyti savo sprendimus nuolat panaikinamus korumpuotų apeliacinio teismo teisėjų, taip sudarant išpūdį, kad žemesnio teismo teisėjas yra nekompetentingas.⁵⁷

6) Slapti susitarimai tarp teisėjų. Teisėjai gali tarpusavyje susitarti palaikyti teismo sprendimus, iš kurių jie asmeniškai gauna naudos. Baudžiamojoje byloje dėl stambių nusikaltimų pirmosios instancijos teismo teisėjai susitaria su visais aukštesnių teismų – iki pat apeliacinio teismo – teisėjais už užmokestį išsukti kaltininką nuo bausmės arba sumažinti bausmę.

7) Netinkamai prižiūrimos administracinės teismo procedūros. Kalbant apie netinkamai prižiūrimas administracines teismo procedūras turima omenyje tai, kad tokia situacija susidaro esant neaiškiems procesiniams kodeksams, arba dažnai juos keičiant (taisant). Tai dažniausiai būdinga šalims pereinamuoju laikotarpiu, o teisėjai ir teismo darbuotojai gali pasinaudoti tokia netvarka.

Šios aukščiau aptartos korupcijos teismuose priežastys yra kaip pagrindiniai kriterijai, veiksniai, kuriais remiantis galima išaiškinti korupcijos teismuose konkrečioje valstybėje priežastis,

⁵⁶ Mary Noel Pepys Korupcija teismų sistemoje: priežastys ir būdai, kaip jos išvengti. Transparency International Lietuvos skyriaus leidinys Korupcijos mįslės. -Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 61.

⁵⁷ Ten pat. P. 62.

tačiau tai nėra baigtinis sąrašas. Būtina pažymėti ir tai, kad šios aukščiau išvardintos priežastys, ir konkrečios valstybės teismų sistemoje nustatytos korupcijos priežastys gali nesutapti – konkrečioje valstybėje šalia aukščiau nurodytų priežasčių gali egzistuoti daugybė kitų priežasčių, arba būti tik keletas iš aukščiau nurodytų priežasčių.

Kokios yra pagrindinės korupcijos teismų sistemoje Lietuvoje priežastys?

Teisės instituto direktoriaus A. Dapšio įsitikinimu, svarbiausias korupcijos veiksnys – „...vertybių sistemos deformavimasis“.⁵⁸ Seimo narys M. Pronckus mano, kad už korupcijos Lietuvoje suklestėjimą nemaža dalimi yra atsakingi politikai ir nevykusios reformos, valdžią ir visuomenę persmelkę visuotinis turto troškimas, moralės nuosmukis.⁵⁹ „Transparency International“ 2004 m. atlikto tyrimo duomenimis, apklaustųjų nuomone, korupcijos plitimą lemia šios trys pagrindinės priežastys: pareigūnų ir kitų valstybės tarnautojų atsakomybės ir atskaitomybės stoka (49 %), pareigūnų ir kitų valstybės tarnautojų moralinės atsakomybės stoka (43 %) ir teisinės bazės silpnumas (39 %).

Tai yra tik pavieniai žymių Lietuvos teisininkų, visuomenės veikėjų svarstymai bei statistinių tyrimų duomenys. Tačiau remiantis vien tik šiais pavieniais bandymais įvardinti korupcijos teismuose priežastis, neįmanoma atskleisti tikrųjų ir išaiškinti visų korupcijos teismuose Lietuvoje priežasčių.

Įvardijant korupciją kaip problemą ir aiškinantis jos priežastis, visų pirma, reikia **atskirti** dvi pagrindines jos sudedamąsias dalis, tai: **1) asmenis**, dalyvaujančius šiame nusikaltime, jų motyvus, interesus ir pažeidžiamas teisės normas; bei **2) tvarką** (arba dažniausiai betvarkę), kuri sudaro sąlygas vienai iš pusių mokėti pinigus, o kitai pusei už atitinkamas paslaugas juos paimti.⁶⁰ Šios sudedamosios dalys leis geriau pažinti korupcijos teismuose priežastis. Apie konkrečius teisėjų korupcinius nusikaltimus bus kalbama kitame skyriuje, o apie teisėjų nusikalstamo elgesio motyvus ir tvarką, sudarančią sąlygas korupciniams nusikaltimams, plėtotis plačiau bus kalbama šiame skyriuje.

Kaip jau esame kalbėję, teismų nepriklausomumas yra pagrindinė konstitucinė teismų veiklos garantija. Teisėjų nepriklausomumą garantuoja:

- 1) Konstitucijos ir įstatymų įtvirtinta įstatymo viršenybė, teisėjų nepriklausomumo ir neliečiamumo principai bei jų realizavimo teisiniai mechanizmai;

⁵⁸ Pagal: Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. Vilnius, 2002. P. 42.

⁵⁹ Ten pat. P. 42.

⁶⁰ http://www.lrinka.lt/index.php/temos/kitos_temos/korupcijos_prevencija/pranesimai_prezentacijos/korupcijos_saknu_salinimas_efektyvios_kovos_su_korupcija_pagrindas/2044, prisijungimo laikas: 2009-09-17.

- 2) Teisėjų skyrimo, jų atskaitomybės ir atsakomybės tvarka, garantuojanti nepriklausomybę nuo įstatymų leidžiamosios ir įstatymų vykdomosios valdžios;
- 3) Teisėjo skyrimas neterminuotam laikui (iki pensijos arba iki 65 metų, ar kitos kokios įstatymu nustatytos amžiaus ribos);
- 4) Draudimas valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms partijoms ir visuomeninėms organizacijoms ar piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą.⁶¹

Niekas neginčija to fakto, kad teismų sistemai, tinkamam teismų veiklos funkcionavimui ir teisminei valdžiai priskirtų funkcijų įgyvendinimui būtinas teisminės valdžios, t.y. teismų ir teisėjų, nepriklausomumas. Tačiau teismų ir teisėjų nepriklausomumas negali būti absoliutinas ir suprantamas taip, kad tai yra teismų privilegija, nes tokia sistema, kurioje teismams ir teisėjams suteikiamas absoliutus nepriklausomumas ir jis traktuojamas kaip teismų privilegija, iškreipia teismų sistemą, jos paskirtį ir tokia sistema gali būti puiki „dirva“ korupcijai augti ir plėstis. Teismų ir teisėjų nepriklausomumą būtina suprasti kaip teismų ir teisėjų pareigą. Anot V. Valančiaus, teismų ir teisėjų nepriklausomumas visuotinai suvokiamas ne kaip teisėjų privilegija, bet pirmiausia, kaip jų pačių atsakomybė, veiksnys, garantuojantis žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, todėl teismų ir teisėjų nepriklausomumo principą siūlo apibrėžti kaip valstybėje įtvirtintą garantijų sistemą, užtikrinančią savarankišką institucinį teismo funkcionavimą, sudarančią sąlygas teisėjams profesionaliai ir nevaržomai vykdyti teisingumą, apsaugančią teismą ir teisėją nuo politinio, ekonominio bei kitokio išorinio ar vidinio poveikio.⁶²

Atsižvelgiant į tai, kaip teisiškai bus reglamentuoti visi aukščiau paminėti kriterijai, garantuojantys teismų ir teisėjų nepriklausomumą, nuo to priklausys teismų sistemos polinkis į korupciją ir korupcijos paplitimo mastai teismuose bei tarp teisėjų. Kaip demokratinėje visuomenėje demokratijai užtikrinti būtina stabdžių ir atsvarų sistema, nustatanti pagrindinius įstatymų leidžiamosios, įstatymų vykdomosios ir teisminės valdžių funkcionavimo principus, taip ir kiekvienos demokratinės valstybės teismų sistemoje būtinas balansas, pusiausvyra tarp teismų veiklos nepriklausomumo ir teismų veiklos priklausomumo.

Lietuvoje nėra atlikta nė viena išsami ir sisteminė korupcijos teismuose priežasčių analizė. Atsižvelgiant į tai ir vadovaujantis aukščiau išvardintomis bendromis korupcijos teismuose

⁶¹ Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. -Vilnius, 2002. P. 232.

⁶² Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: (01 S). Lietuvos teisės akademija. P. 25.

priežastimis, mes siūlome išskirti šias korupcijos Lietuvos teismuose priežastis ir jas plačiau paanalizuoti:

- 1) Nepakankamos socialinės (materialinės) teisėjų garantijos;
- 2) Teismų sistemos reforma, suformavusi uždara teismų sistemą ir teisėjų klanus;
- 3) Per dažna teisėjų atranką ir vertinimo kriterijus reglamentuojančių teisės aktų kaita;
- 4) Neefektyvi teisėjų skyrimo tvarka;
- 5) Atsakomybės už teisėjų priimtus sprendimus nebuvimas, t.y. teisėjų atskaitomybės nebuvimas;
- 6) Teisėjų imunitetas;
- 7) Politinės, ideologinės priežastys.

I. Socialinės (materialinės) teisėjų garantijos. Teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos, dar kitaip vadinama ekonominiu teisėjo nepriklausomumu. Mary Noel Pepys, nagrinėjantis korupcijos teismuose priežastis, mažus teisėjų ir teismo personalo atlyginimus yra išskyręs kaip vieną iš priežasčių, skatinančių teisėjus imti kyšius.

LR Teismų įstatymo 48 str. įtvirtintas draudimas teisėjams dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose, įmonėse - Teisėjas negali eiti kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse, išskyrus pedagoginę ar kūrybinę veiklą.⁶³ Teisėjo darbas yra vienintelis jų pajamų šaltinis, todėl labai svarbu užtikrinti stabilų ir adekvatų teisėjų darbo užmokestį, t.y. jų materialinį nepriklausomumą. Reikalavimas, kad teisėjai už savo pareigų atlikimą gautų atlyginimą, užtikrinantį jų ekonominį nepriklausomumą, yra įtvirtintas daugelyje Jungtinių Tautų, Europos Tarybos, kitų tarptautinių institucijų aktuose. 1998 m. liepos 10 d. Europos Tarybos ekspertų parengta Europos Chartija *Dėl teisėjų statuso nustato*, kad teisėjų atlyginimas negali būti mažinamas darbo teisėjo pareigose metu. Chartijos 1.1 straipsnyje įtvirtinta bendro pobūdžio taisyklė, nustatanti, kad didesni atlyginimai teisėjams nustatomi ne dėl jų asmeninės naudos, bet siekiant garantuoti jų funkcijų vykdymo nepriklausomumą. Lietuvai ratifikavus 1996 m. Europos Tarybos Privilegijų ir imunitetų pagrindinio susitarimo šeštąjį protokolą, šis esminis principas tapo ir Lietuvos teisės doktrinos sudėtine dalimi.

Ekonominis teisėjo nepriklausomumas – svarbi garantija, siekiant apsaugoti teisėjus nuo įvairaus pobūdžio išorinio poveikio. Visuotinai pripažįstama, kad vienas efektyviausių būdų,

⁶³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 17-64.

galinčių objektyviai pašalinti galimybes daryti poveikį teismams yra teisėjų funkcijų svarbą bei atsakomybę atitinkančios ekonominio pobūdžio garantijos.⁶⁴

Pagal galiojusį Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymą⁶⁵, teisėjų darbo užmokestis susidėjo iš pareiginės algos ir priedo už išstarnautus Lietuvos valstybei metus, kurį sudaro 3 procentai pareiginės algos už kiekvienus trejus metus, tačiau priedo dydis neturėjo viršyti 30 procentų pareiginės algos. Remiantis 2005 m. duomenimis teisėjų pareiginė alga be priedo už stažą ir atskaičius mokesčius sudarė: Apylinkių teismų, kuriuose dirba didžioji dalis - beveik 64 proc. visų teisėjų, — 2.730 Lt.; Apygardų teismų - 4.094 Lt; Lietuvos apeliacinio teismo - 4.330 Lt; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo - 4.565 Lt.⁶⁶ 2008 m. lapkričio mėn. buvo priimtas naujas Lietuvos Respublikos teisėjų atlyginimo įstatymas.⁶⁷ Remiantis šiuo įstatymu teisėjų atlyginimas yra apskaičiuojamas atitinkamą atlyginimo koeficientą, padauginus iš bazinio dydžio. Naujoji tvarka buvo priimta, atsižvelgiant į infliaciją. Šiuo įstatymu įtvirtinta teisėjų atlyginimų skaičiavimo metodika įtvirtino nustatė didesnius teisėjų atlyginimus nei buvo iki įstatymo įsigaliojimo. Tačiau 2009 m. buvo atlikti du LR teisėjų atlyginimų įstatymo priedėlio, kuriame įtvirtinti visų teismų teisėjų atlyginimo apskaičiavimo koeficientai, pakeitimai. Taigi remiantis aukščiau minėtais LR teisėjų atlyginimų įstatymo priedėlio pakeitimais, Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų atlyginimo koeficientas buvo sumažintas nuo 19,2 iki 15,63, Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų nuo 18,7 iki 15,23; Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų nuo 18,2 iki 14,98; Apygardų ir apygardų administracinių teismų teisėjų nuo 17,2 iki 14; o apylinkių teismų teisėjų nuo 14,2 iki 11,56.

Kaip matome teisėjų atlyginimai nėra dideli ir tai kelia teisėjų nepasitenkinimą. Teisėjų gaunami atlyginimai neatitinka to atlyginimo dydžio, kurį teisėjai turėtų gauti vertinant teisėjams tenkantį darbo krūvį, taip pat vertinant, kokio teismo (apylinkės, apygardos, apeliacinės instancijos) teisėjo pareigas eina ir jam tenkančią atsakomybę. Tai kelia teisėjų nepasitenkinimą ir tuo pačiu rodo valstybės abejingumą teisėjų vaidmeniui ir atliekamoms funkcijoms. Teisėjų atlyginimų mažinimas net ir ekonominio sunkmečio metu, nėra pateisinamas. Nes tai gali dar labiau skatinti korupcijos formavimąsi ir paplitimą teismuose. Teisėjai, jausdami, kad jų atliekamos funkcijos visuomenėje yra nevertinamos, kad jų profesija, kuri iš tiesų reikalauja didelės atsakomybės, gero profesinio pasirinkimo ir kitų profesinių įgūdžių, yra nuvertinama ir negerbiama, matydami, kad

⁶⁴ Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: (01 S). Lietuvos teisės akademija. P.36.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas // Valstybės Žinios, Nr. 75-2271.

⁶⁶ http://web.elta.lt/zinute_pr.php?inf_id=472668, prisijungimo laikas: 2009-10-03.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos teisėjų atlyginimų įstatymas // Valstybės Žinios, 2008, Nr. 131-5022.

jiems nėra užtikrinamos visos teisės aktuose, net tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu būdu, įtvirtintos socialinės ir materialinės garantijos ir negalėdami išgyventi iš teisėtai uždirbamų pajamų, gali pradėti imti kyšius.

Mūsų manymu, socialinio (ekonominio) nepriklausomumo neužtikrinimas yra viena iš pagrindinių ir svarbiausių priežasčių lemiančių korupciją teismuose.

II. Teismų sistemos reforma - uždara teismų sistema ir teisėjų klanai. Kaip vieną iš priežasčių, skatinančių korupciją ir nesąžiningumą, galima įvardinti tai, kad Lietuvos teismų sistema yra uždara. Šios sistemos uždaramas suformavo nesugebėjimus tinkamai įgyvendinti naujo 2002 m. LR teismų įstatymo. Anot, Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktoriaus, kuris buvo paskirtas ir į teisėjų atrankos komisijos narius, Henriko Mickevičiaus, 2002 –ųjų metų teismų įstatymo esmė buvo pakankamai gera, buvo tikrai gera galimybė sukurti tikrai modernesnę, labiau atvirą, labiau kvalifikuotą, labiau efektyvią teismų sistemą arba atvirkščiai sudaryti uždara, klaninę korporaciją.⁶⁸ Dar 2002 m. vykstant stojimo į ES procesui, Lietuvoje (ir kitose valstybėse kandidatėse – aut. pastaba) tarp daugybės kitų pasiruošimo etapų, buvo atliekama ir teismų sistemos stebėseną. Šiame pasirengimo etape buvo konstatuota, kad valstybėms, kurios savo teismų sistemai suteikė didelį savarankiškumą (pvz., Vengrija, Lietuva), didžiausią rūpestį kelia ne grėsmės teismų nepriklausomumui, bet rizika, kad teismų sistema taps nepakankamai atskaitinga, izoliuota ir korporacinė.⁶⁹ Galima teigti, kad šios prognozės pasitvirtino. Kadangi 2002 m. Teismų įstatymo įgyvendinimas buvo paliktas teisėjų, kurie neturėjo nei pakankamų žinių, nei motyvacijos kažką keisti, rankose – teismai pasidarė žymiai uždaresni, žymiai labiau hierarchiški, mažiau efektyvūs nei iki tol. Atsižvelgiant į tai, kad susiformavo uždara teismų sistema buvo sudarytos palankesnės sąlygos atsirasti korupcijai ir jai išsigalėti.

III. Teisėjų atranką ir vertinimo kriterijus reglamentuojančių teisės aktų kaita. 2003 m. vasario 7 d. Teisėjų tarybos Nutarimu Nr. 71 „Dėl pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos nuostatų ir pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų vertinimo kriterijų patvirtinimo“⁷⁰ buvo patvirtinti Pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų vertinimo kriterijai. Nauja šių vertinimo kriterijų redakcija buvo patvirtinta 2004 m. spalio 8 d. Teisėjų tarybos nutarimu Nr. 273.⁷¹ Šioje naujoje redakcijoje buvo atlikti tam tikri pakeitimai Komisijos vertinančios pretendentes į teisėjus, bei teisėjų, siekiančių paskyrimo į

⁶⁸ <http://verslas.banga.lt/lt/leidinys.full/474589ea4b6a5>, prisijungimo laikas: 2009-02-24.

⁶⁹ Open society institute EU Accession monitoring program. Stojimo į ES proceso stebėseną: Teismų gebėjimai. Lietuva: Atviros visuomenės institutas, 2002. P. 21.

⁷⁰ http://www.teismai.lt/savivalda/nutarimai_visi.asp; prisijungimo laikas: 2009-10-03.

⁷¹ Ten pat.

aukštesnės pakopos teismo teisėjo pareigas, veiklos principai. Ši nauja redakcija buvo papildyta nauju skyriumi, reglamentuojančiu advokatų ir prokurorų, siekiančių paskyrimo į aukštesnės pakopos teismo teisėjo pareigas skyrimo kriterijus. Pažymėtina, kad advokatams ir prokurorams buvo nustatyta atskira nuo teisėjų skyrimo tvarka. Advokatai ir prokurorai iš karto galėjo dalyvauti atrankoje į aukštesnės pakopos teismų teisėjo pareigas, o vertinimo kriterijai ne tokie griežti, kaip žemesnių instancijų teisėjams, siekiantiems paaukštinimo ir paskyrimo į aukštesnės instancijos teismo teisėjo pareigas.

2007 m. spalio 5 d. Teisėjų tarybos Nutarimu Nr. 13P-150⁷² buvo patvirtinti ir nauja redakcija išdėstyti Pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų vertinimo kriterijus. 2007 m. lapkričio 16 d. Teisėjų tarybos nutarimu Nr. 13 P-183 2007 m. spalio 5 d. Teisėjų tarybos nutarimas buvo papildytas nauju VI skyriumi „Pretendentų į teismų pirmininkus, teismų pirmininkų pavaduotojus ar skyrių pirmininkus atrankos kriterijai“. 2007 m. gruodžio 14 d. Teisėjų tarybos nutarimu Nr. 13P-206 buvo pakeistas 2007 m. spalio 5 d. Teisėjų tarybos Nutarimo Nr. 13P-150: III skyrius „Teisėjų, siekiančių paskyrimo į aukštesnės pakopos teismo teisėjo pareigas, atrankos kriterijai“ ir VI skyrius „Pretendentų į teismų pirmininkus, teismų pirmininkų pavaduotojus ar skyrių pirmininkus atrankos kriterijai“, t.y. buvo patvirtinti nauji teisėjų, siekiančių paskyrimo į aukštesnės pakopos teismo teisėjo pareigas, atrankos kriterijai bei pretendentų į teismų pirmininkus, teismų pirmininkų pavaduotojus ar skyrių pirmininkus atrankos kriterijai.

2008 m. balandžio 25 d. Teisėjų tarybos nutarimu Nr. 13P-52-(7.1.2)⁷³ buvo patvirtinti Pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos nuostatai bei Pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų vertinimo kriterijai, Teismų tarybos 2003 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. 71, 2004 m. spalio 8 d. nutarimas Nr. 273, 2005 m. vasario 18 d. nutarimas Nr. 13P-327, Teisėjų tarybos 2007 m. spalio 5 d. nutarimas Nr. 13P-150, 2007 m. lapkričio 16 d. nutarimas Nr. 13P-183 ir 2007 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. 13P-206 pripažinti netekusiais galios.

2009 m. rugsėjo 4 d. Teisėjų tarybos nutarimu Nr. 13P-122-(7.1.2) „Dėl teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos kriterijų patvirtinimo“ buvo panaikinti iki tol galioje Teisėjų tarybos nutarimai, reglamentavę teisėjų atrankos kriterijus ir buvo patvirtinti nauji Teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos kriterijai.

Mūsų nuomone, esminis pokytis teisėjų skyrimo ir vertinimo kriterijų reglamentavime buvo padarytas tuomet, kai teisėjų atrankos ir vertinimo procedūra prarado konkurencinę paskirtį, t.y. 2003 m. vasario 7 d. Teisėjų tarybos Nutarimo Nr. 71 3 punkte įtvirtintas komisijos tikslas – esant

⁷² http://www.teismai.lt/savivalda/nutarimai_visi.asp; prisijungimo laikas: 2009-10-03.

⁷³ Ten pat.

konkurencijai į laisvas teisėjų (teismų, teismų skyrių pirmininkų) vietas, pasiūlyti tinkamiausias kandidatūras joms užimti, jau 2004 m. spalio 8 d. Teisėjų tarybos Nr. 273 nutarime buvo panaikintas ir neatsirado kitose nutarimų redakcijose. Teisėjų atrankos ir vertinimo procedūra tapo įprasta teisėjų atrankos procedūra.

Nors ir buvo atlikti nemažai pakeitimų teisėjų atrankos ir vertinimo atžvilgiu, ir dabar galiojantys teisės aktai, jais patvirtinti teisėjų atrankos ir vertinimo kriterijai, tikrai suteikia galimybes formuoti patikimą teisėjų korpusą, teismų sistemai apsivalyti nuo tų teisėjų, kurie neatitinka keliamų standartų. Tačiau šiuo atveju būtinas labai principingas teismų pirmininkų ir Teisėjų tarybos požiūris, Nuolatinės teisėjų veiklos vertinimo komisijos, Teisėjų etikos ir drausmės komisijos bei Teisėjų garbės teismo darbas.⁷⁴

Kaip matyti teisėjų korpuso formavimą reglamentuojantys teisės aktai, t.y. poįstatyminiai teisės aktai, vertinimo ir atrankos kriterijai buvo keičiami pakankamai dažnai, netgi nespėjant deramai patikrinti jų veikimo praktikoje. Tai rodo, kad nėra konkrečios ir aiškos teisėjų atrankos ir vertinimo sistemos, kas sudarė palankias sąlygas į teisėjų korpusą patekti asmenims, kurie, galiojant tam tikrai teisėjų vertinimo ir atrankos kriterijų sistemai lyg ir atitiko teisėjams keliamus kriterijus, tačiau pasikeitus kriterijams ar vertinimo tvarkai jau negalėtų tapti teisėju ar būti paskirtu eiti aukštesnės pakopos teismo teisėjo pareigas. Esant tokiai lanksčiai teisėjų vertinimo ir atrankos į teisėjus kriterijų sistemai, kada teisėju gali tapti bet kuris asmuo, atitinkantis pagrindinius teisėjams keliamus reikalavimus, ir nuolat keičiant teisėjų vertinimo bei atrankos kriterijus, sudaromos palankios sąlygos korupcijai teismuose formotis – teisėju galima tapti, būti paskirtu eiti aukštesnės pakopos teismo teisėjo pareigas ar būti paskirtu teismo pirmininku, turint užnugarį gerą vardą turinčių teisėjų tarpe ir pan. Tuomet nėra aiški asmens, tapusio teisėju ar paskirto į aukštesnės pakopos teismą teisėjo, motyvacija dirbti tokį atsakingą, daug profesinių ir praktinių įgūdžių reikalaujantį darbą. Į tokią sistemą patekusiam žmogui, turinčiam asmeninių interesų, manančiam, kad užimdamas tokias pareigas galės jomis pasinaudodamas siekti asmeninių interesų ir tikslų įgyvendinimo, ir nejaučiančiam atsakomybės prieš valstybę, prieš visuomenę, galų gale prieš žmogų, atėjusių ieškoti teisingumo į teismą, teismų sistema tampa palankia vieta korupcijai formotis ir klestėti.

IV. Teisėjų skyrimo tvarka. LR Teismų įstatymo 56 str. įtvirtinta apylinkės teismų teisėjų skyrimo tvarka, pagal kurią apylinkės teismo teisėją iš asmenų, įrašytų pretendentų į laisvas apylinkės teismo teisėjų vietas sąrašė, skiria Respublikos Prezidentas. Dėl apylinkės teismo teisėjo

⁷⁴ <http://www.delfi.lt/news/economy/law/article.php?id=23660823>; prisijungimo laikas: 2009-10-04.

skyrimo Respublikos Prezidentui pataria Teisėjų taryba⁷⁵ arba Respublikos Prezidentas, pasitaręs su teisininkais ir savo patarėjais, skiria Teisėjų tarybos teikiamus teisėjus į teismų pirmininkų vietas - apylinkės teismo, apygardos teismo, apygardos administracinio teismo pirmininką, pirmininko pavaduotoją, skyriaus pirmininką skiria Respublikos Prezidentas Teisėjų tarybos patarimu (teismų įstatymo 74 str.). Taigi pagal galiojančius LR įstatymus, valstybės vadovas neturi absoliutaus pasirinkimo laisvės skiriant teisėjus į pareigas, nes kiekvienu atveju pirmiausia turi sulaukti atitinkamo Teismų tarybos patarimo, o Teismų taryba apskritai nesiima jokių efektyvių veiksmų siekdama reformuoti teismų darbą. Tokia šiuo metu egzistuojanti teisėjų skyrimo tvarka susilaukia nemažai kritikos, kadangi tokioje sistemoje sudaromos puikios sąlygos korupcijai teisėjų tarpe formotis.

V. Atsakomybės už teisėjų priimtus sprendimus nebuvimas. Siekiant išsiaiškinti, kaip atsakomybė už teisėjų priimtus sprendimus, gali įtakoti korupcijos teismuose paplitimą, būtina trumpai paanalizuoti teisėjų veiklos vertinimo reglamentavimą ir funkcionavimą, t.y. teisėjų veiklą *de jure* ir *de facto*.

2004 m. gegužės 7 d. Teisėjų Tarybos nutarimu Nr. 218 „Dėl Periodinio teisėjų veiklos vertinimo nuostatų patvirtinimo“⁷⁶ buvo patvirtinti teisėjų veiklos vertinimo nuostatai. Šis nutarimas neteko galios įsigaliojus naujam 2008 m. rugsėjo 19 d. Teismų tarybos nutarimui Nr. 13P-162-(7.1.2)⁷⁷, kuriuo buvo patvirtintas Teisėjų veiklos vertinimo tvarkos aprašas. 2009 m. rugsėjo 4 d. Teismų tarybos nutarimu Nr. 13P-122-(7.1.2) 2008 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Nr. 13P-162-(7.1.2) buvo pripažintas netekusiu galios ir patvirtinta nauja Teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos kriterijų redakcija.

Teisėjų vertinimas yra periodinis ir neeilinis.

1. Periodinis teisėjų vertinimas. Pirmą kartą teisėjo veikla vertinama praėjus trejiems metams nuo jo paskyrimo į teisėjo pareigas. Šio vertinimo tikslas – nustatyti asmens, pradėjusio dirbti teisėju, darbo organizavimo, teisinių žinių, profesinės etikos lygį. Jeigu šio teisėjo profesinėje veikloje nustatoma trūkumų, į tai atkreipiamas vertinamojo teisėjo dėmesys bei pateikiami siūlymai dėl šių trūkumų šalinimo organizuojant teisėjo mokymą bei kvalifikacijos kėlimą. Tolimesnis teisėjų vertinimas atliekamas kas penkerius metus. Šiuo vertinimu siekiama nustatyti, ar asmuo per nurodytą laikotarpį tinkamai atliko teisėjo pareigas.⁷⁸

⁷⁵ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 17-64. 56 str.

⁷⁶ http://www.teismai.lt/savivalda/nutarimai_visi.asp; prisijungimo laikas: 2009-10-03.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ 2008 m. rugsėjo 12 d. Teisėjų tarybos nutarimas Nr.13P-162-(7.1.2) „Dėl teisėjų veiklos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // http://www.teismai.lt/savivalda/nutarimai_visi.asp; prisijungimo laikas: 2009-10-03. 5.1 p.

Vertinant teisėjų veiklą yra atliekama jurisdikcinės ir nejurisdikcinės veiklos vertinimas.

Vertinant teisėjų ***jurisdikcinę veiklą***, analizuojami šie tiesiogiai su teisėjo profesine veikla susiję veiksniai:

1) statistiniai duomenys apie bylose teisėjo priimtus ir aukštesnės pakopos teismų panaikintus procesinius sprendimus dėl akivaizdžių materialiosios ir proceso teisės normų pažeidimų;

2) atvejai, susiję su nepateisinamai ilgai užsitęsusiu bylų nagrinėjimu;

3) teisėjo vadovavimo procesui kokybė (pvz., pastabumas, atidumas, elgesys su proceso šalimis ir kitais proceso dalyviais, gebėjimas išklausti kiekvieną dalyvaujantį byloje asmenį, dėmesingumas);

4) teisėjo priimtų procesinių sprendimų aiškumas, logiškumas, kalbos raiška⁷⁹.

Vertinant teisėjų ***nejurisdikcinę veiklą***, analizuojami šie su teisėjo profesine veikla susiję veiksniai:

1) teisėjo bendravimo gebėjimai (pvz., dalykinis bendravimas su kitais teisėjais, advokatais, prokurorais, teismo, kuriame teisėjas dirba ir kitų teismų bei kitų institucijų darbuotojais, ir kt.);

2) teisėjo darbo organizavimo gebėjimai (pvz., tinkamas darbų planavimas ir organizavimas, stropumas, punctualumas, įstatyme nustatytų terminų laikymasis atliekant su teisėjo profesine veikla susijusias pareigas);

3) kitos teisėjo dalykinės savybės (kvalifikacijos kėlimas, mokslinė-pedagoginė veikla, dalyvavimas teismų savivaldoje, bendruomenės visuomeninėje veikloje, teisės aktų projektų rengime, užsienio kalbų žinojimas, darbo su informacinėmis technologijomis įgūdžiai ir kt.);

4) teisėjo asmeninės savybės (atsakingumas, taktiškumas ir kt.);

5) Teisėjų etikos kodekso reikalavimų laikymasis⁸⁰.

2. Neeilinis teisėjų vertinimas. Neeilinis teisėjo veiklos vertinimas atliekamas sprendžiant teisėjo paaukštinimo ar teismo pirmininko, pirmininko pavaduotojo, skyriaus pirmininko skyrimo naujam įgaliojimų laikui klausimus, paties teisėjo prašymu arba kai daugiau kaip du kartus kartojasi administracinės veiklos priežiūros tvarka nustatomi teisėjo veiklos trūkumai.⁸¹

Paskutinių penkerių metų darbo veikla ir rodikliai yra vienas iš teisėjų, siekiančių paskyrimo į aukštesnės pakopos teismo teisėjo pareigas, atrankos kriterijų (neeilinis teisėjo vertinimas). Komisija, įvertinusi Nuolatinės teisėjų veiklos vertinimo komisijos išvadą,

⁷⁹ 2008 m. rugsėjo 12 d. Teisėjų tarybos nutarimas Nr.13P-162-(7.1.2) „Dėl teisėjų veiklos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // http://www.teismai.lt/savivalda/nutarimai_visi.asp; prisijungimo laikas: 2009-10-03. 7p.

⁸⁰ Ten pat. 8p.

⁸¹ Ten pat. 5.2 p.

atsižvelgdama į ankstesnius teisėjo periodinio veiklos vertinimo rezultatus, teisėjo išnagrinėtų bylų skaičių ir sudėtingumą, darbo krūvį, bylų nagrinėjimo trukmę, vidutinę bylų nagrinėjimo trukmę teisme ir respublikoje, priimtų teismo sprendimų pakeitimo ir panaikinimo priežastis ir pan., skiria jam iki 40 balų.

Taigi kaip matyti, Lietuvoje nėra sukurta teisėjų atskaitomybės, teisėjų darbo vertinimo sistema, t.y. Lietuvoje faktiškai nėra jokios atsakomybės už teisėjų priimtus klaidingus sprendimus. **Atliekant periodinį teisėjų veiklos vertinimą** ir veikloje nustatčius trūkumų, į tai tik atkreipiamas vertinamojo teisėjo dėmesys ir pateikiami siūlymai dėl šių trūkumų šalinimo organizuojant teisėjo mokymą bei kvalifikacijos kėlimą. Jokia griežtesnė atsakomybė už tai nenustatoma. Galima teigti, kad atliekamas periodinis veiklos vertinimas yra daugiau rekomendacinio pobūdžio. Tuo tarpu neeilinis teisėjo vertinimas yra tik vienas iš daugelių kriterijų, kuriais remiantis sprendžiamas teisėjo karjeros klausimas – galimybė užimti aukštesnės pakopos teismo teisėjo pareigas ar būti paskirtam į teismo pirmininko pareigas. Tačiau lemiamos reikšmės šis vertinimas neturi, nes surinkus mažą vertinimo balą iš šio kriterijaus (teisėjo veiklos vertinimo), kompensuoti galima kitoje srityje surinkti aukštesni vertinimo balai. Galima teigti, kad šis teisėjų veiklos vertinimo kriterijus netrukdo teisėjui siekti karjeros. Tokia sistema skatina teisėjus nusikalsti, t.y. sukuria sąlygas korupcijai teismuose formotis. Teisėjas, žinodamas, kad priėmus vieną ar kitą neteislingą (pvz., vienos bylos šalies nupirktą) sprendimą, jis nebus baudžiamas ir kad tokiu elgesiu gali tik „užsitarnauti“ rekomendaciją - kelti savo kvalifikaciją, bus linkęs elgtis nusikalstamai.

Tai, kad teisėjams faktiškai nėra atsakomybės už priimtus klaidingus, neteisingus sprendimus patvirtina ir LR teismų įstatymo nuostatos: teisėjas ar teismas neatsako už žalą, atsiradusią proceso šaliai dėl to, kad byloje priimtas neteisėtas ar nepagrįstas sprendimas. Šią žalą įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka atlygina valstybė. Dėl teisėjo nusikalstamos veikos vykdant teisingumą atsiradusią ir asmeniui valstybės atlygintą turtinę ir neturtinę žalą valstybė regreso tvarka išieško iš teisėjo.⁸² Tai akivaizdu ir panagrinėjus LR teismų įstatymo nuostatas, numatančias tik objektyvias teisėjų atleidimo iš užimamų pareigų aplinkybes - 1) savo noru; 2) kai pasibaigia teisėjo įgaliojimų laikas arba jis sulaukia įstatymų nustatyto pensinio amžiaus; 3) dėl sveikatos būklės; 4) kai teisėjas išrinktas į kitas pareigas arba jo sutikimu perkeltas į kitą darbą; 5) kai savo poelgiu pažemina teisėjo vardą; 6) kai įsiteisėja jį apkaltinęs teismo nuosprendis.⁸³ Mažai tikėtina, kad teisėjas už neteislingą sprendimą būtų atleistas iš einamų pareigų remiantis teisėjo atleidimo pažeminus teisėjo vardą ar įsiteisėjus jį apkaltinusiame teismo nuosprendžiui pagrindu. Šiuo atveju

⁸² Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 17-64. 47 str. 7 d.

⁸³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 17-64.

susiduriama su dviem problemomis – teismo sprendimo įvertinimu kaip neteisingu ir teisėjo imunitetu traukiant jį baudžiamojon atsakomybėn.

Žinoma, negalima teisėjo traukti atsakomybėn už sprendimą, kurį panaikino aukštesnės instancijos teismas, jeigu nenustatoma, kad tas sprendimas buvo priimtas tyčia pažeidžiant įstatymus arba dėl didelio aplaidumo. Bet nuolat pasikartojantys tokie atvejai vieno teisėjo praktikoje galėtų turėti įtakos bent jau sprendžiant jo karjeros klausimus.

Apibendrintai galime teigti, kad teisėjų, teisėjų veiklos vertinimas teisiškai reglamentuotas, tačiau toks reguliavimas neturi didelės įtakos ir nesukelia didesnių paskatų teisėjų elgtis sąžiningai ir vadovautis tik įstatymu. Formaliai yra taip, kad teisėjas, kurio vos ne kas antras sprendimas naikinamas, vis tiek gali siekti karjeros. Atsakomybės už neteisingus, nekvalifikuotus ir aukštesnės instancijos panaikintus sprendimus, nebuvimas skatina korupcijai teismų sistemoje formuotis bei plėtotis.

VI. Teisėjų imunitetas. Teisingumo vykdymas teisėjams suteikia ypatingą statusą. Visuomenėje dažnai iškyla problema, kokia atsakomybė gali būti taikoma teisėjams, jeigu teisėjas, kuriam pavesta įgyvendinti teisingumą valstybės vardu, pats nusižengia teisės normoms? Teisėjų atsakomybės klausimas yra jautri sritis, kadangi visa tai yra susiję su teisėjų nepriklausomumu.

Teisėjo imunitetas nuo baudžiamojo persekiojimo yra visuotinai pripažįstamas. Tuo siekiama užtikrinti sąžiningai savo pareigas atliekantį ir priesaikos besilaikantį teisėją, kad jam baudžiamoji byla nebus keliama ir jo laisvė nebus suvaržyta. LR Konstitucijos 114 str. 2 d.⁸⁴ nustatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. LR teismų įstatymo 47 str.⁸⁵ įtvirtinta nuostata, atkartojanti LR Konstitucijoje įtvirtintą draudimą traukti teisėjus baudžiamojon atsakomybėn be Seimo, o tarp Seimo Sesijų be Respublikos Prezidento sutikimo: Pradėti operatyvinį tyrimą dėl teisėjo galimai padarytos nusikalstamos veikos gali tik operatyvinės veiklos subjekto vadovas generalinio prokuroro sutikimu, o pradėti ikiteisminį tyrimą – tik generalinis prokuroras. Teisėjo, kuris yra įtariamas arba kaltinamas nusikalstamos veikos padarymu, įgaliojimus gali sustabdyti Seimas, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidentas. Teisėjo įgaliojimai sustabdomi iki galutinio sprendimo ikiteisminiame tyrime arba sprendimo baudžiamojoje byloje įsiteisėjimo. Jei ikiteisminio tyrimo metu paaiškėja aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, arba nesurenkama pakankamai duomenų, pagrindžiančių teisėjo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, arba teismo sprendimu baudžiamojoje byloje teisėjas

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992. Nr. 33-1014.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 17-64.

nepripažįstamas kaltu, teisėjo įgaliojimai atnaujinami ir jam sumokamas atlyginimas už įgaliojimų sustabdymo laiką.

Teisėjų imunitetas būtinas nepriklausomos teisminės veiklos, teisėjų vykdymo teisingumo užtikrinimo garantas. Tačiau šiuo imunitetu galima piktnaudžiauti – vykdyti korupcinius nusikaltimus teismų sistemoje žinant, kad bus sunku įrodyti ir patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn už korupcinius nusikaltimus.

Anot STT Korupcijos prevencijos sk. viršininko V. Rimkaus, patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn už korupcinių veikų, numatytų LR BK XXXIII skyriuje, padarymą - pradėti ikiteisminius tyrimus šiame sektoriuje yra ypač komplikauta. Bent vieną teisimą pasiekusią bylą būtų galima vadinti aukštuoju pilotažu. Čia pradėti tyrimus yra sudėtinga ne vien dėl teisėjų imuniteto, bet ir dėl to, kad neatsiras norinčių duoti parodymus.⁸⁶ Remiantis tuo, galime teigti, kad korupcijos paplitimo priežastis teismuose yra ne tik teisėjų imunitetas nuo baudžiamosios atsakomybės, bet ir pačių žmonių, duodančių kyšius teisėjams ir nenorinčių liudyti prieš teisėjus, elgesys.

VII. Politinės, ideologinės priežastys. Kartais korupcijos priežastys Lietuvoje yra mėginamos aiškinti politiniu ideologiniu pagrindu, atsakomybę už šį reiškinį perkeliant netikusioms (į korupciją neva linkstančioms) doktrinoms, valdančioms ir valdžiusioms politinėms partijoms. Tada korupcijos išplitimas yra grindžiamas politinės valdžios klaidomis ir piktnaudžiavimu. Šiais atvejais korupcija ir kaip reiškinys, ir kaip problema tampa politinės kovos, politinio ginčo ar net politikavimo objektu bei įrankiu.⁸⁷

Taigi apibendrinant galime teigti, kad korupciją teismuose skatina šios priežastys: 1) Nepakankamos socialinės (materialinės) teisėjų garantijos; 2) Teismų sistemos reforma, suformavusi uždara teismų sistemą ir teisėjų klanus; 3) Per dažna teisėjų atranką ir vertinimo kriterijus reglamentuojančių teisės aktų kaita; 4) Neefektyvi teisėjų skyrimo tvarka; 5) Atsakomybės už teisėjų priimtus sprendimus nebuvimas, t.y. teisėjų atskaitomybės nebuvimas; 6) Teisėjų imunitetas; 7) Politinės, ideologinės priežastys. Be abejo, negalime pamiršti ir tų priežasčių, kurias įvardinome šio skyriaus pradžioje – tai istorinė, politinė ir ekonominė valstybės raida, kurios įtaka korupcijos teismuose paplitimui pasireiškė netiesiogiai, o per aukščiau mūsų įvardintas korupcijos teismuose priežastis – tai ir naujos teismų sistemos formavimasis, ir naujų teisės aktų, reglamentuojančių teisėjų atsakomybę, atskaitomybę, vertinimą bei atranką, priėmimas ir bandymas užtikrinti konstitucijoje įtvirtintą teisėjų ir teismų nepriklausomumo principą, atskirų žmonių ir visos visuomenės vertybių pokyčius.

⁸⁶ <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/87287>; prisijungimo laikas: 2009-10-26.

⁸⁷ Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. -Vilnius, 2002. P. 43.

2.2 Korupcijos teismų sistemoje formos (korupciniai nusikaltimai) ir teisėjų atsakomybė

Korupcija yra vienas iš sunkiausiai tiriamų reiškinių, kadangi korupciniais ryšiais susiję asmenys daro viską, kad tie ryšiai neišaiškėtų - korupciniai nusikaltimai dažniausiai trunka pakankamai ilgą laiko tarpą, per kurį sukaupiama daug patirties slepiant juos, o siekiant nusišluoti šiuos nusikaltimus nustatomi ir sukuriama ryšiai, padedantys apsaugoti korupcinius santykius; vykdamas korupcinius nusikaltimus imamas įvairių atsargumo priemonių.

Korupcijai būdingi du elementai:

- 1) Pirmasis elementas – **santykių mainai**. Korupcija gali būti apibūdinama kaip sprendimo priėmėjo ir suinteresuoto asmens, duodančio, priimančio, siūlančio ar žadančio naudą dėl jam palankaus sprendimo priėmimo, **santykių mainai** (arba korupciniai mainai);
- 2) Antrasis elementas - apima tolesnį priimto korupcinio **sprendimo pateisinimą**: sprendimo priėmėjas visada privalo maskuoti nesąžiningus mainus. Jis turi apsimesti, kad veikė nepažeisdamas sprendimų priėmimo taisyklių ar – jei tai buvo mainai – turi išvilioti pinigus.⁸⁸

Anot A. Raudonienės, pirmasis elementas yra svarbiausias, nes jis atskiria korupciją nuo sukčiavimo, kuomet sukčiavimas gali būti padarytas kaip pavienis nusikaltimas. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas⁸⁹ sukčiavimą laiko korupciniu nusikaltimu, jei jis buvo padarytas viešame sektoriuje paperkant ar siekiant asmeninės naudos ir kai tokios veikos padarymu siekiama ar reikalaujama kyšio, papirkimo arba nusišluoti ar užmaskuoti kyšio priėmimą ar papirkimą.⁹⁰ Būtent šie momentai – siekimas užmaskuoti kyšio paėmimą ar papirkimą, sukčiavimo atžvilgiu, ir sprendimo pateisinimas, korupcijos atžvilgiu – yra sąlyčio taškai, lemiantys tai, kad sukčiavimas dažnai techniškai susijęs su korupcija ir gali būti korupcijos pasireišimo būdas.

Kalbant apie korupciją teismuose, būtina išskirti konkrečias korupcijos teismuose pasireišimo formas. Įvairūs korupcijos reiškinio tyrinėtojai skirtingai skirsto korupcijos formas. Anot A. Raudonienės, korupcijos forma arba kategorija – tai pavidalas, kurį šis reiškinys įgauna dėl neteisėtos asmens veikos siekiant asmeninės naudos. Taigi korupcijos formos turėtų būti suprantamos kaip nusikaltimai, kurie yra priskiriami korupcijos kategorijai.

⁸⁸ Raudonienė A. Korupcijos kategorijų analizė // Jurisprudencija, 2003. T. 41(33). P. 82.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2002. Nr. 57-2297. 2 str. 2 d.

⁹⁰ Raudonienė A. Korupcijos kategorijų analizė // Jurisprudencija, 2003. T. 41(33). P. 82.

Kalbant apie teismų sistemos korupciją, tai apima veiksmus arba neveikimą, taip panaudojant valstybinę valdžią teismo personalo asmeniniam labui ir dėl to netinkamai ir neteisingai priimančiam teismo sprendimus. Tokie veiksmai ir neveikimas – tai papirkinėjimas, kyšio reikalavimas, bauginimas, savo įtakos naudojimas ir teismo procedūrų nesilaikymas dėl asmeninės naudos.⁹¹

Naujajame Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse, įsigaliojusiam 2003 m. gegužės 1 d. atskirai apibūdintos korupcijos sąvokos nerasime. Konkrečios korupcijos formos yra nustatytos Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau BK) 225–229 straipsniuose. Čia apibrėžiamos tokios korupcinės veikos kaip:

1) Kyšininkavimas (BK 225 str.). Kyšio priėmimas – tai teisėjo priėmimas kyšio, pažadas priimti kyšį arba kyšio reikalavimas už jo, kaip teisėjo veikimą, neveikimą, sprendimą, duodančio kyšį ar kito asmens naudai arba už pažadą taip elgtis. Kyšio gavimo esmė yra ta, kad papirktas teisėjas pats ar per kitus asmenis priima kyšį, už kurį savo tarnybiniais veiksmais (neveikimu) ar pasinaudodamas tarnybine padėtimi turi ar siekia patenkinti duodančio kyšį ar kito asmens interesus. Kyšis paprastai imamas už veiksmus, kuriuos teisėjas galėjo atlikti dėl savo tarnybinės padėties, ir pirmiausia tai yra veiksmai, kurie siejasi su teisėjo pobūdžiu ar funkcijomis ir kuriuos atlikti jis yra kompetentingas.⁹²

2) Tarpininko kyšininkavimas (BK 226 str.) – tas, kas pasinaudodamas savo visuomenine padėtimi, tarnyba, įgaliojimais, giminyste, pažintimis ar kita tikėtina įtaka valstybės ar savivaldybės institucijai ar įstaigai, tarptautinei viešajai organizacijai, jų tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui už kyšį pažadėjo paveikti atitinkamą instituciją, įstaigą ar organizaciją, valstybės tarnautoją ar jam prilygintą asmenį, kad jie atitinkamai teisėtai ar neteisėtai veiktų ar neveiktų.

Tarpininko kyšininkavimas pasireškia dviejų elementų junginiu:

- pažadas tam tikram asmeniui už kyšį paveikti tam tikrą instituciją, įstaigą, organizaciją, valstybės tarnautoją ar jam prilygintą asmenį, kad šis šie patenkintų kyšio davėjo interesus (teisėtai ar neteisėtai veiktų ar neveiktų jo naudai) ir

⁹¹ Mary Noel Pepys Korupcija teismų sistemoje: priežastys ir būdai, kaip jos išvengti. Transparency International Lietuvos skyriaus leidinys Korupcijos mįslės. Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 57.

⁹² Pagal: Doc. dr. O. Fedosiuk baudžiamosios teisės specialiosios dalies paskaitas http://www.mruni.eu/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/naudamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/. Prisijungimo laikas: 2009-10-03.

- pažadas duodamas pasinaudojant savo tikėtina įtaka šiai institucijai, įstaigai, organizacijai ar oficialias pareigas einančiam asmeniui. Įtakos pagrindu gali būti visuomeninė padėtis, tarnyba, įgaliojimai, giminystė, pažintys ir t.t.⁹³

Teisėjui tarpininko kyšininkavimo kaip nusikalstama veika galėtų būti inkriminuojama esant tokiems teisėjo veiksams, kai teisėjas, naudodamasis savo tarnybine padėtimi, autoritetu, ryšiais, daro poveikį kitiems asmenims, t.y. kai teisėjas, pasinaudodamas savo tarnybine padėtimi bei įgaliojimais, už atlyginimą daro viską, kad kiti teisėjai, pareigūnai ar tarnautojai patenkintų kyšio davėjo interesus.

3) Papirkimas (BK 227 str.). Papirkimas – tai perdavimas arba susitarimas perduoti teisėjui kyšį pinigais ar materialiomis vertybėmis arba sudaryti sąlygas turėti turtinę naudą už jo, kaip teisėjo palankų veikimą ar neveikimą, sprendimą papirkinėtojo ar kito asmens naudai. Atsakomybė už papirkimą nustatyta todėl, kad be šio nusikaltimo neįmanomas nusikaltimas - kyšio priėmimas. Savo esme - tai specifinis būtinas bendrininkavimas priimant kyšį. Tai asmenų ketinimas papirkti teisėją. Todėl atsakomybė už tokį nusikaltimą kiltų ne teisėjams, bet jį ketinantiems papirkti (siūlantiems kyšį) asmenims.

4) Piktnaudžiavimas (BK 228 str.). Piktnaudžiavimas - tai tyčinis teisėjo pasinaudojimas savo padėtimi priešingai tarnybos interesams, jeigu tai buvo padaryta savanaudiškais ar asmeniniais tikslais, arba padaręs didelę žalą valstybės interesams ar kitiems asmenims. Pasinaudojimas tarnybine padėtimi gali būti ir tada, kai nevykdomi teisėjo įgaliojimai.

5) Tarnybos pareigų neatlikimas (BK 229 str.). Tai teisėjo neatlikimas savo pareigų arba jų atlikimas netinkamai dėl nerūpestingumo, jeigu dėl to padaryta didelė žala valstybės interesams ar kitiems asmenims. Nekokybiška, nekompetentinga, nerūpestinga teisėjų veikla sukelia nepalyginamai didesnę žalą nei tyčiniai, savanaudiški nusikaltimai. Ši žala labai įvairi. Tačiau ypač neigiamos pasekmės atsiranda tuomet, kai susidūrę su savo darbo neišmanančiais, abejingais, pasipūtusiais ar paprasčiausiai dirbti tinginčiais teisėjais žmonės patiria psichologinį diskomfortą, piktinasi ar nusivilia teismų darbu, teismų sistema. Tai stiprina teisinį nihilizmą, griaua pasitikėjimą valstybe ir pačiais teismais.⁹⁴

⁹³ Pagal: Doc. dr. O. Fedosiuk baudžiamosios teisės specialiosios dalies paskaitas http://www.mruni.eu/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/ baudziamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/; prisijungimo laikas: 2009-10-03.

⁹⁴ Ten pat.

Korupcijos prevencijos įstatymas įvardija tokius korupcinius nusikaltimus – kaip kyšio priėmimas, papirkimas, kitos nusikalstamos veikos, jeigu jos padaromos viešame sektoriuje ar siekiant asmeninės naudos.⁹⁵

Kalbėdami apie teisėjo baudžiamąją atsakomybę už korupcinius nusikaltimus, susiduriame su dviem problemomis:

- 1) Teisėjų imunitetu;
- 2) Teisėjų priskyrimo valstybės tarnautojų kategorijai ir atsakomybės už nusikaltimų bei baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams taikymą.

Apie *teisėjų imunitetą* jau buvo kalbėta (Korupcijos teismuose priežastys – aut. pastaba).

Teisėjų priskyrimas valstybės tarnautojų kategorijai ir atsakomybės už nusikaltimų bei baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams taikymas. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso XXXIII skyriaus Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams BK 230 str. įtvirtinamas asmenų ratas, kurie gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimus valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams – tai būtent už kyšininkavimą, tarpininko kyšininkavimą, piktnaudžiavimą, tarnybos pareigų neatlikimą, t.y. šiame BK skyriuje nurodyti valstybės tarnautojai yra asmenys, dirbantys valstybės tarnyboje, – valstybės politikai, viešojo administravimo valstybės tarnautojai pagal Valstybės tarnybos įstatymą bei kiti asmenys, kurie dirbdami valstybės ar savivaldybių institucijose ar įstaigose, teisminėse, teisėsaugos, valstybės kontrolės bei priežiūros ir joms prilygintose institucijose atlieka valdžios atstovo funkcijas arba turi administracinius įgaliojimus, taip pat oficialūs kandidatai į tokias pareigas. Taigi, remiantis LR BK 230 str., už visas XXXIII skyriuje nurodytas veikas teisėjai baudžiamojon atsakomybėn yra traukiami kaip valstybės tarnautojai, t.y. teisėjai prilyginami valstybės tarnautojams. Tačiau taikant šią įstatymo normą praktikoje susiduriama su problema – ar teisėjai gali būti prilyginami valstybės tarnautojams? Jeigu ne, tai ar tai reiškia, jog teisėjai visai negali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn už korupcinius nusikaltimus, nes įstatymas nenumatomo tokio baudžiamosios atsakomybės subjekto kaip teisėjo?

Teismų įstatymo 41 str. numato, kad teisėjas yra valstybės pareigūnas ir turi šiame bei kituose įstatymuose numatytus valstybės valdžios įgaliojimus.⁹⁶ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 4 str. 5 d.⁹⁷ nustatyta, kad LR Valstybės tarnybos įstatymas netaikomas: Lietuvos

⁹⁵ Raudonienė A. Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo kaita // Jurisprudencija, 2003. T. 32(24). P. 116.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 17-649.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 45-1708.

Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo ir kitų teismų teisėjams.⁹⁸

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat ne kartą yra konstatavęs, jog teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskiriamas prie valstybės tarnautojų. 1995 m. gruodžio 6 d.⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime nurodyta, jog „teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskiriamas prie valstybės tarnautojų ar jiems prilyginamas“. Analogiškos nuostatos išdėstytos ir LR Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime.

Pagal LR Konstitucijos 109 str., teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Teisėjų prilyginimas valstybės tarnautojams nesuderinamas su LR Konstitucijos įtvirtintais teisinės valstybės ir valdžių atskyrimo principais, nei su LR Konstitucijos IX skirsnyje tirtinu teisėjo teisiniu statusu. Tai, jog egzistuoja LR BK XXXIII skyriaus specialiojo subjekto terminijos problema apibūdinant teisėjus pripažįsta ir tokio pobūdžio bylas nagrinėjantys teismai. Spręsdami teisėjo, kaip specialaus subjekto valstybės tarnybai problemą, teismas ribojamas LR Konstitucinio Teismo nutarimų bei kitų įstatymų nuostatų priverstas „suktis iš situacijos“ ir vienai veikai taikyti dviejų baudžiamųjų įstatymų normas.¹⁰⁰

Tai, kad teisėjai LR BK 230 str. vartojamų sąvokų prasme negali būti laikomi valstybės tarnautojais, konstatavo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija 2006 m. spalio 31 d. kasacinėje nutartyje Nr. 2K-385/2006¹⁰¹, kurioje buvo nurodyta, jog teisėjas pagal savo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės tarnautojų ir teisėjų pareigybė išskiriama iš kitų pareigybių.

Klausimas dėl BK 230 str. vartojamos terminijos buvo išspręstas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinės septynių teisėjų kolegijos kasacinėje byloje Nr. 2K-7-2/2007¹⁰². Teisėjų kolegija nurodė, kad „neabejotina, jog teisėjo ir valstybės tarnautojo statusai skiriasi. Reikšmingiausi iš jų yra teisėjo nepriklausomumo garantijos bei išimtinė teisėjų funkcija vykdyti teisingumą. Tačiau šie statusų skirtumai jokių būdu nereiškia, kad teisėjas negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už BK XXXIII skyriuje numatytų veikų padarymą, nes minėto BK skyriaus straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų sudėčių specialusis subjektas, nors ir įvardintas kaip „valstybės tarnautojas“, tačiau nesutampa su „valstybės tarnautojo“ sąvoka, apibrėžiama Valstybės

⁹⁸ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 45-1708.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais // Valstybės žinios, 1995. Nr. 101-2264.

¹⁰⁰ Gutauskas A. Laucius J. Korupcija Lietuvoje: Ikitiesminio ir teisminio nagrinėjimo praktika. Vilnius: Teisės institutas, 2007. P. 89.

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartus baudžiamojame byloje Nr. 2K-385/2006.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-7-2/2007.

tarnybos įstatyme, ne tik galimų subjektų rato, bet ir jų atliekamų funkcijų aspektu. Teisėjas baudžiamojon atsakomybėn už BK XXXIII skyriuje numatytas veikas gali būti patrauktas remiantis 230 str. 3 d., kurioje numatyta, kad valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris dirba bet kokioje valstybinėje, nevalstybinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje ar verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus arba turi teisę veikti šios įstaigos, įmonės ar organizacijos vardu, ar teikia viešąsias paslaugas.

2.3 Kovos su korupcija teismų sistemoje metodai

Kovos su korupcija paskirtis – kontroliuoti ir apriboti šį reiškinių kiekį, kiek įmanoma, jį sumažinti, pažaboti arba eliminuoti. Kova su korupcija nėra vienadienis aktas, o daug laiko ir pastangų reikalaujanti veikla.

Dėl korupcijos prigimties, kilmės, jos reiškimosi būdų šio reiškinių nėra įmanoma įveikti vien tik teisinio persekiojimo būdais, reikia taikyti tinkamus ir būtinus politinės, socialinės, ekonominės terapijos „vaistus“ ir priemones.¹⁰³

„Transparency International“ pirmininko dr. P. Eigeno žodžiais, „korupciją įmanoma kontroliuoti tik tada, kai bendrą kovą vykdo įvairūs skaidrumo sistemos veiksniai, visų pirma tokie kaip valstybė, pilietinė visuomenė ir privatus sektorius“.¹⁰⁴

Taigi kovojant su korupcija būtina imtis visų įmanomų socialinių, ekonominių teisinių, politinių priemonių ir į kovą su korupcija įtraukti valstybę bei jos institucijas, politines partijas, nevyriausybinės ir visuomeninės organizacijos, žiniasklaidą, tarptautines organizacijas, piliečius.

Tarptautinė praktika liudija, kad sėkminga kovos su korupcija strategija pasižymi stabilumu ir nuoseklumu, ji susideda iš skirtingų sudėtinių dalių:

- 1) *korupcijos pažinimo*;
- 2) *korupcijos prevencijos (corruption prevention)*. Jos dėka siekiama užkirsti kelią korupcijai pasireikšti, šalinamos korupcijos priežastys, veiksniai;
- 3) *korupcijos išaiškinimo ir jos teisinio persekiojimo (corruption detection)*. Šių veiksmų dėka yra nustatomos korupcinės veikos, įgyvendinamos bausmės neišvengiamumo ir teisingumo principas;

¹⁰³ Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. -Vilnius, 2002. P. 45.

¹⁰⁴ Pagal: Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. -Vilnius, 2002. P. 45.

- 4) *visuomenės antikorupcinio švietimo (corruption education)*. Jo pagalba ugdomos antikorupcinės piliečių nuostatos, žmonės įtraukiami į plačią ir ryžtingą kovą su korupcija.¹⁰⁵

Strategijos autoriai pabrėžia, kad teigiamų rezultatų pasiekama tik įgyvendinant išvardytus elementus kaip nedalomą visumą.

2002 m. sausio 17 d. Lietuvos Respublikos Seimas specialiu nutarimu patvirtino Vyriausybės parengtą nacionalinę kovos su korupcija programą.¹⁰⁶ Dokumente nurodyta, kad Nacionalinės kovos su korupcija strategijos tikslas – sumažinti korupciją Lietuvoje, siekti, kad ji kuo mažiau trukdytų plėtoti ekonomiką, demokratiją, siekti socialinės gerovės ir stiprinti nacionalinį saugumą.

Taigi kovos su korupcija strategija Lietuvoje paremta pasaulio praktikoje pasiteisinusia triada: **1) korupcijos prevencija**, kurios paskirtis – užkirsti kelią korupcijos atsiradimui ir plėtrai – pašalinti teisės aktų, valstybės valdžios institucijų veiksmų, procedūrų, kitų sričių spragas, dėl kurių gali atsirasti korupcijos sąlygų; **2) korupcinių teisės pažeidimų tyrimu** - užtikrinti, kad korupcinio pobūdžio teisės pažeidimai viešajame ir privačiame sektoriuose būtų ištirti kuo geriau, o kalti asmenys neišvengtų atsakomybės; **3) visuomenės antikorupciniu švietimu** - supažindinti LR gyventojus su korupcijos keliamu pavojumi, skatinti juos nesitaikstyti su korupcija, aktyviai su ja kovoti.¹⁰⁷

1999 m. pagal PHARE programą dirbusi nepriklausoma ekspertų grupė, vadovaujama Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamento, priėjo išvados, kad nacionalinė korupcijos prevencijos strategija turėtų būti organizuota dviem lygiais ir pjūviais:

1) bendravalstybinė (vertikaliu). Ji turėtų nustatyti tikslus ir veiksmus, reikiamus atlikti visos šalies mastu;

2) institucinė arba šakinė (horizontali). Ji turėtų numatyti būdus ir priemones, kaip vykdyti korupcijos prevenciją korumpuotoje arba korupcijai paveikioje atskirai paimtoje institucijoje.¹⁰⁸

Kalbant apie kovą su korupcija teismuose mums aktuali galėtų būti institucinė korupcijos prevencija, t.y. korupcijos teismuose prevencija.

¹⁰⁵ Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. -Vilnius, 2002. P. 45.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 10-355.

¹⁰⁷ Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. -Vilnius, 2002. P. 57.

¹⁰⁸ Pagal: Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. -Vilnius, 2002. P. 58.

Korupcijos teismuose prevencija priskirtina prie vienu iš svarbiausių ir pagrindinių kovos su korupcija teismuose metodų. Šios prevencijos esmė - pažinti šį reiškinių ir taikyti adekvačias jos kontrolės priemones.

Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatyme išskiriamos šios korupcijos prevencijos priemonės¹⁰⁹: 1) korupcijos rizikos analizė; 2) kovos su korupcija programos; 3) teisės aktų ar jų projektų antikorupcinis vertinimas; 4) informacijos apie asmenį, siekiantį eiti arba einantį pareigas valstybės ar savivaldybės įstaigoje, pateikimas; 5) informacijos pateikimas valstybės tarnautojų ir juridinių asmenų registrams; 6) visuomenės švietimas ir informavimas; 7) nustatytų korupcijos atvejų pavišimas; 8) kitos įstatymų nustatytos korupcijos prevencijos priemonės. Šias prevencijos priemones galime panaudoti ir kovos su korupcija teismuose atveju.

1) Įgyvendinant 2002 metų LR teismų įstatymą ir pagal jį vykdant teismų sistemos reformą buvo padaryta esminė klaida – įstatymas buvo parengtas neturint aiškos koncepcijos, kokių teismų Lietuvai reikia ir kokiomis priemonėmis bus siekiama sukurti norimą teismų sistemą. Koncepcija buvo kuriama ne teoriniame lygmenyje, o praktiniame – viską įtvirtinant įstatyme. Taip pat nebuvo aiškos pozicijos, kas tą įstatymą turi įgyvendinti, todėl įstatymo įgyvendinimas buvo paliktas pačių teismų rankose. Būtent tai sukūrė uždara teismų sistemą, kas paskatino ir korupcijos teismuose formavimąsi. Todėl viena iš kovos su korupcija teismuose priemonių turėtų būti konceptualios teismų sistemos reformos sukūrimas – atlikti analizę ir įvertinti, kokia teismų sistema labiausiai tiktų Lietuvai, atsižvelgiant į Lietuvos ekonominę, politinę, socialinę, istorinę raidą. Aiškiai nustatyti, kas būtų atsakingas už reformos ir įstatymų įgyvendinimą. Tai nėra siūlymas atlikti kardinalią teismų sistemos reformą. Tolimesnę teismų reformą būtina vykdyti sistemingai, turint aiškią teismų sistemos, jos veiklos ir funkcionavimo koncepciją, paskiriant už šios reformos įgyvendinimą atsakingus asmenis, atliekant įstatymų, reglamentuojančių teismų veiklos organizaciją, funkcionavimą antikorupcinį vertinimą, t.y. nustatant, ar kuriama teismų sistema neskatins korupcijos formavimosi teismų sistemos viduje.

2) Informacijos apie teisėjų turtingą padėtį teikimas ir kontrolė. Teisėjai, kurių gyvensena visiškai nesiderina su jų atlyginimo dydžiu, sukuria korumpuotos teismų sistemos išpūdį. Todėl turi būti sukurta sisteminga ir skaidri teisėjų turto deklaracijų pateikimo ir jų priežiūros sistema. Visų pirma būtina sukurti instituciją, kuri nebūtų viena iš teismų savivaldos institucijų, ir kuri atliktų teisėjų turto deklaracijų teikimo ir sisteminimo priežiūrą. Antra, turi būti veiksmingas teisinis šių

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 57-2297. 5 str.

procedūrų reglamentavimas, o pati turto deklaravimo tvarka turi būti kruopščiai ir nuolatos tikrinama ir stebima

3) Visuomenės švietimas ir informavimas. Siekiant pagerinti visuomenės nuomonę apie teismų sistemą, piliečius reikėtų skatinti labiau domėtis savo teisėmis ir įsipareigojimais, taip pat išmanyti teismų pareigą įgyvendinti teisingumą sąžiningai, veiksmingai ir sparčiai. Turėdami elementarių žinių, piliečiai išmoktų geriau dalyvauti teismo procese, ypač tose srityse, kurios jiems aktualiausios. Stebėdamos teismų procesus, pilietinės visuomenės organizacijos gali išaiškinti neetiškai veikiančius teisėjus ir daryti spaudimą vyriausybei reformuoti teismų sistemą.¹¹⁰ Jei norima sulaukti visuomenės palaikymo, reikia ne tik parodyti, kad rengiamos antikorupcinės programos, bet ir pasiekiami kažkokie rezultatai.

4) Nustatytų korupcijos atvejų pavišimas. Viena iš korupcijos prevencijos teismuose priemonių galėtų būti nustatytų korupcijos atvejų teismuose pavišimas. Pvz., galėtų būti viešai skelbiama, kiek kokio teisėjo sprendimų ar nuosprendžių buvo panaikinta. Tai drausmintų pačius teisėjus - niekas nenorėtų atsidurti juodajame blogiausių teisėjų sąrašė. Tokiu atveju ir teisėsaugos institucijoms galbūt būtų papildomas akstinas pasidomėti tais teisėjais, kurie priima aukštesnės instancijos teismuose naikinamus sprendimus. Nes vienas iš variantų, kodėl tokie sprendimai priimami, yra nekompetentingumas, o kitas - korupcija. Taigi tokių sąrašų skelbimas kažkiek prisidėtų ir prie korupcijos prevencijos.¹¹¹

Kalbant apie korupcijos prevenciją teismuose būtina paminėti ir žiniasklaidą. Atlikti tyrimai rodo, kad respondentų nuomone, iš visų institucijų žiniasklaida yra labiausiai nusipelniusi kovoje su korupcija. Pagal pobūdį ir turinį antikorupcinės žiniasklaidos medžiaga skirstoma į:

- 1) informaciją apie nustatytus ar žinomus korupcijos faktus. Juos aprašo, rodo ir klausytojus apie tai informuoja radijas, televizija, spauda. Ši informacija dažniausiai gaunama iš teisėsaugos institucijų ir atspindi jų nuveiktą darbą;
- 2) ekonominių, socialinių, politinių faktų, įvykių, reiškinių aprašymas ir vertinimas per esamą (ar įtariamą) korupcijos prizmę;
- 3) originalūs tyrimai apie korupcijos faktus. Originalūs tuo, kad demaskuoja korupcijos apraiškas ir korumpuotus pareigūnus.¹¹²

Antikorupcinės žiniasklaidos iniciatyvos yra svarbus korupcijos prevencijos instrumentas ir viena iš kovos su korupcija grandžių, nes visuomenės informacijos priemonės ugdo visuomenės

¹¹⁰ Mary Noel Pepys Korupcija teismų sistemoje: priežastys ir būdai, kaip jos išvengti. Transparency International Lietuvos skyriaus leidinys Korupcijos mįslės. Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 69.

¹¹¹ <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/savaite-klausimas-34510>, prisijungimo laikas: 2009-09-16.

¹¹² Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. - Vilnius, 2002. P. 283.

nepakantumą korupcijai ir formuoja atitinkamą viešąją nuomonę, o korupcijos apraiškų atskleidimas valdžios viršūnėse liudija, kad korupcija nėra toks reiškinys, su kuriuo neįmanoma kovoti. Todėl žiniasklaidos pavyzdys ne tik skatina visuomenės pilietinį aktyvumą, tačiau ir verčia efektyviau dirbti įstatymų leidėjus, vykdomąją valdžią, kontroliuojančias ir teisėsaugos institucijas.¹¹³

Žiniasklaidą galime laikyti kaip vieną iš institucijų, prisidedančių prie korupcijos teismuose prevencijos įgyvendinimo, tačiau jos poveikio sureikšminti nereikėtų, nes žiniasklaidos suformuota neigiama nuomonė apie korumpuotus teismus gali ne tik mažinti, bet ir didinti korupciją teismuose.

Prie kitų kovos su korupcija teismuose priemonių galėtume priskirti šias:

1) Socialinių garantijų teisėjams užtikrinimas. Kalbant apie socialines garantijas turima omenyje ekonominio nepriklausomumo garantavimas, t.y. teisėjams turi būti mokamas jų darbo krūvį, kvalifikaciją bei tenkančią atsakomybę atitinkantis atlyginimas. Žinoma, teisėjų atlyginimų dydis turi būti nustatomas atsižvelgiant ir į visuomenės pragyvenimo lygį, kitas ekonomines, socialines aplinkybes. Palyginti su kitais valstybės tarnautojais, teisėjai turėtų gauti aukščiausius atlyginimus. Padorus teisėjo atlyginimas bent jau pagerina visuomenės požiūrį į teismų sistemą, o teisėjai jaučia visuomenės ir valstybės pasitikėjimą, pagarbą jų profesijai, vykdomoms funkcijoms. Vien tik teisėjų atlyginimų padidinimas savaime nesustabdys teisėjų nuo kyšininkavimo, tačiau derinant juos su papildomais atskaitomybės mechanizmais, gali pagerinti situaciją.

2) Būtina griežtesnė teisėjų vertinimo sistema ir griežtesnė atskaitomybė. Būtina užtikrinti, kad teisėjams taikomos drausminės procedūros būtų griežtos, bet teisingos ir skaidrios. Teisėjų nepriklausomumas numato ir atsakomybę, todėl turi būti siekiama didinti teismų sistemos atskaitomybę teismų naudotojams ir visuomenei. Teisėjai turi būti teisiškai atskaitingi, kai priima argumentuotus sprendimus ir nutartis, kurie gali būti skundžiami. Teismų sistema taip pat turi būti atskaitinga už savo darbo organizavimą: struktūros ir standartai turi būti reguliariai vertinami ir tobulinami, o teisėjai turi laikytis etikos kodeksų ir profesinių standartų. Atskaitomybės mechanizmui yra būtinas skaidrumas: teisėjai privalo būti ir atrodyti nešališki, nepriklausomi ir atsparūs kritikai.¹¹⁴

3) Diegti motyvacinę, konkurencinę teisėjo karjeros sistemą, paremtą kvalifikacijos kėlimu, materialinėmis ir moralinėmis paskatomis už kokybišką darbą. Teisėjai turi pasižymėti profesine erudicija ir kompetencija, kad remdamiesi įstatymais ir savo sąžine galėtų veiksmingai priimti sprendimus. Dėl to kandidatai į teisėjus turėtų būti atrenkami laikantis aiškios procedūros,

¹¹³ Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. Vilnius, 2002. P. 288.

¹¹⁴ Mary Noel Pepys Korupcija teismų sistemoje: priežastys ir būdai, kaip jos išvengti. Transparency International Lietuvos skyriaus leidinys Korupcijos mįslės. -Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 66.

kuria patikrinamas jų asmenybės ir profesinių gebėjimų tinkamumas šiai daug jėgų reikalaujančiai profesijai. Teisėjų pareigų paaukštinimas taip pat turėtų būti pagrįstai bei apgalvotai siejamas su parodytais sugebėjimais.

Europos Tarybos Ministrų komiteto 1994 m. spalio 13 d. rekomendacijoje Nr. R.(94)12 „Dėl teisėjų nepriklausomumo, jų veiklos efektyvumo ir vaidmens“ akcentuojama, kad visi sprendimai, liečiantys profesinę teisėjų karjerą, turi būti grindžiami objektyviais kriterijais, teisėjų parinkimas ir karjera turi būti atliekama, atsižvelgiant į kvalifikaciją, garbingumą, sugebėjimus ir darbo kokybę.¹¹⁵

4) Teisėjų kvalifikacijos kėlimas. Kovoiant su korupcija labai svarbu periodiškai ir laiku supažindinti visus teisėjus su įstatymais ir jų pataisomis. Be to, svarbios ir mokymo programos, tęstinis naujų ir jau dirbančių teisėjų mokymasis, nes tai užtikrina, jog jie išmano įstatymus ir galiojančias tarptautines sutartis ir todėl priima teisiškai neginčijamas nutartis.¹¹⁶

5) Griežtas etikos kodekso vykdymas. Teisėjų elgesio kodeksai stiprina teisėjų sąžiningumą ir gerina visuomenės suvokimą apie teismus, nes aiškiai apibrėžia teisėjui pritinkantį elgesį. Elgesio kodeksas turi numatyti ne tik netinkamo elgesio aspektus, bet ir panašų į netinkamą elgesį, ir turi būti griežtai vykdomas. Svarbiausia, kad teisėjai patys suvoktų atsakomybės ir kompetencijos svarbą ir išsiugdytų profesinę etiką. Tol, kol teisėjai nepradės traukti baudžiamojon atsakomybėn savo kolegų, nepaisančių įstatymų, kuriuos turi vykdyti, teismuose ir toliau egzistuos korupcija.

6) Teismų organizacijos tobulinimas. Nors pagrindinis dalykas teismų sistemoje yra profesionalūs ir kvalifikuoti teisėjai, tačiau to nepakanka. Netinkama organizacinė struktūra gali paversti niekais visas net ir pačių gabiausių teisėjų pastangas. Norint laikui bėgant pasiekti reikiamo lygio sistemos kompetencijos, visa teismų sistema turi būti organizuota taip, kad kompetentingiems ir atsakingiems teisėjams būtų sąlygos sėkmingai atlikti pareigas gerai organizuotoje sistemoje.

Taigi apibendrintai galime teigti, kad yra įmanoma sušvelninti veiksnius, skatinančius teismų sistemos korupciją, o kai kuriuos net ir pašalinti, tačiau tam naudojamos priemonės ir priimami sprendimai turi būti pritaikyti prie kiekvienos šalies realijų. Visa tai turi būti vykdoma sistemingai, turint aiškų sistemos reformos modelį. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad, nors teisėjai teismo procese ir atlieka svarbų sprendimų priėmėjų vaidmenį, jie tėra viena grandis ilgoje grandinėje asmenų, lemiančių teismo procesą - kovos su korupcija teismuose pastangos turi būti nukreiptos ir į advokatus, policininkus, prokurorus ir piliečius.

¹¹⁵ Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: (01 S). Lietuvos teisės akademija. P. 77.

¹¹⁶ Mary Noel Pepys Korupcija teismų sistemoje: priežastys ir būdai, kaip jos išvengti. Transparency International Lietuvos skyriaus leidinys Korupcijos mįslės. -Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 65.

2.4 Teismų sistema ir korupcijos apraiškos Belgijos Karalystėje

Šiame magistro baigiamajame darbe pasirinkome nagrinėti Belgijos Karalystės, kuri yra viena iš labiausiai ekonomiškai išsivysčiusių Europos valstybių, teismų sistemą bei jos ypatumus. Ši konstitucinė monarchija yra ES „senbuvė“, turinti galias istorines ir kultūrines tradicijas. Prieš analizuojant, kuo savita yra Belgijos teismų sistema bei ar šioje šalyje klesti korupcija, reikėtų paminėti keletą konstitucinių ir bendrųjų teisminės valdžios organizavimo principų.¹¹⁷

2.4.1. Teismų sistemos ypatumai Belgijos Karalystėje

Belgijos Konstitucija¹¹⁸ šalia dviejų kitų valdžių, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios, įtvirtina ir teisminę valdžią, kurią vykdo teismai. Jų veiklos principai įtvirtinti Konstitucijoje ir įstatymuose. Joks teismas, jokia teismo komisija negali būti įsteigti kitaip kaip tik pagal įstatymą. Konstitucijos 146 straipsnyje numatyta, kad negalima steigti nei ypatingųjų komisijų, nei ypatingųjų teismų, nesvarbu, kaip jie vadintųsi.

Taikos teisėjai, pirmosios instancijos teismų teisėjai, apeliacinių teismų ir Kasacinio teismo teisėjai įstatymų nustatytais sąlygomis ir tvarka skiriami Karaliaus. Teisėjai skiriami iki gyvos galvos. Joks teisėjas negali būti atleistas iš pareigų ar laikinai nuo jų nušalintas kitaip kaip tik teismo sprendimu. Teisėjas gali būti perkeltas į kitą vietą tik paskyrus jį į naujas pareigas ir jam sutinkant (Konstitucijos 152 straipsnis).

Teismų posėdžiai yra vieši, nebent toks viešumas trukdytų tvarkai ar pažeistų papročius. Teismo posėdžių viešumo principas leidžia, be kita ko, užtikrinti teismų veiklos skaidrumą.

Remiantis Konstitucijos 144 ir 145 straipsnių nuostatomis, ginčai, kurių objektas yra civilinės teisės, priklauso išimtinai teismų jurisdikcijai, o ginčai, kurių objektas yra politinės teisės, įeina į teismų jurisdikciją, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis.

Kiekvienas teismo nutarimas skelbiamas viešame posėdyje. Konstitucijoje ir Teismų įstatymo 780 straipsnyje numatyta, kad teisėjas, priimdamas nutarimą turi atsakyti į faktinius ir teisinius ieškinio pagrindus, išdėstytus šalių reikalavimuose. Pagrindimas turi būti išsamus, aiškus, tikslus ir adekvatus. Teismo nutarimų pagrindimo įpareigojimas, kaip ir teisėjo nepriklausomumas,

¹¹⁷ http://ec.europa.eu/civiljustice/org_justice/org_justice_bel_lt.htm; prisijungimo laikas: 2009-10-28.

¹¹⁸ Nuorodos į Konstituciją šiame tekste daromos remiantis 1994 m. vasario 17 d. Suderintosios Konstitucijos tekstu; šaltinis: 1994 m. vasario 17 d. Moniteur belge

apsaugo besibylinėjantį nuo teisėjo galimo savavaliavimo ir leidžia, atsižvelgiant į pagrindimą, įvertinti apskundimo apeliacine ar kasacine tvarka galimybę.

Teisėjų nepriklausomumą atliekant savo teismines funkcijas įteisina Konstitucijos 151 straipsnio 1 dalis.

Teismų sistemos narių atlyginimai yra nustatyti įstatymų (Konstitucijos 154 straipsnis). Joks teisėjas negali priimti Vyriausybės siūlomų atlyginamų pareigų, nebent eitų jas neatlygintinai, išskyrus įstatymų nustatytus nesuderinamumo atvejus (Konstitucijos 155 straipsnis).

Toliau pereikime prie konkrečios Belgijos teismų sistemos, t.y. sudėties, jurisdikcijos ir pan., ypatumų analizės:

1. Taikos teismas. Taikos teisėjas – tai arčiausiai piliečio esantis teisėjas. Jį pagal Konstituciją skiria Karalius. Belgijoje yra šimtas aštuoniasdešimt septyni taikos teismai. Kiekviename teisminiame kantone yra po vieną taikos teismą (Teismų įstatymo 59 straipsnis). Taikos teisėjas bylą nagrinėja vienas. Taikos teismas yra civilinis teismas. Pagrindinis taikos teisėjo uždavinys – nagrinėti civilinius ir komercinius ginčus. Taikos teisėjų jurisdikcija skirstoma į bendrąją ir specialiąją. Remiantis Teismų įstatymo 590 str. taikos teisėjo bendrajai jurisdikcijai priklauso civilinės ir komercinės bylos su ribota ieškinio verte, neviršijančia 1860 eurų. Pagal specialiąją jurisdikciją taikos teisėjas turi teisę nagrinėti daugelį kitų bylų nepriklausomai nuo ieškinio vertės.

2. Policijos teismas. Teritorijose, nurodytose Teismų įstatymo priede, vienas ar keli policijos teismai atlieka savo funkcijas. Policijos teismai turi vieną arba kelis skyrius (Teismų įstatymo 60 straipsnis). Civilinių bylų srityje policijos teismas nagrinėja visus ieškinius, nepriklausomai nuo jų vertės, susijusius su žalos, padarytos dėl eismo nelaimės, atlyginimu. (Teismų įstatymo 601bis str.).

3. Pirmosios instancijos teismas (*Tribunaux de Première Instance/ Rechtbanken van eerste aanleg*). Kiekvienoje teisminėje apygardoje yra po vieną pirmosios instancijos teismą (Teismų įstatymo 73 straipsnis). Remiantis Teismų įstatymo 568 str. 1 d. pirmosios instancijos teismas nagrinėja visus ieškinius, išskyrus tuos, kurie perduodami tiesiogiai Apeliaciniam arba Kasaciniam teismui. Vadovaujantis šiuo principu pirmosios instancijos teismas yra paprastosios jurisdikcijos teismas šalia specialiosios jurisdikcijos teismų, tokių kaip darbo ginčų teismas, komercinių bylų teismas ir taikos teismas. Pirmosios instancijos teismas turi vieną arba kelis Civilinių bylų skyrius, vieną arba kelis Baudžiamųjų nusižengimų skyrius ir vieną arba kelis Nepilnamečių bylų skyrius. Šie skyriai vadinami taip: 1) Civilinis teismas; 2) Baudžiamųjų nusižengimų teismas ir 3) Jaunuolių teismas (Teismų įstatymo 76 str. 1 ir 2 d.).

4. Darbo ginčų teismas (*Tribunaux du Travail/ Arbeidsrechtbanken*). Kiekvienoje teisminėje apygardoje yra po vieną darbo ginčų teismą (Teismų įstatymo 73 str.). Tai yra socialinės srities pirmosios teismų pakopos specializuotas teismas. Darbo ginčų teismą sudaro profesionalūs teisėjai ir teisėjai neprofesionalai. Darbo ginčų teismo pirmininkas, jo pavaduotojas ar pavaduotojai, šio teismo skyrių teisėjų kolegijų pirmininkai yra profesionalūs teisėjai. Be šių profesionalių teisėjų, yra ir teisėjų neprofesionalų, vadinamųjų visuomeninių teisėjų (*juges sociaux*). Jie, pirmininkaujant profesionaliems teisėjams, dalyvauja vykdant teisingumą (Teismų įstatymo 197-202 str.). Darbo ginčų teismas turi jurisdikciją individualiuose darbuotojų ir darbdavių teisiniuose ginčiuose, taip pat su socialine apsauga ir socialine pagalba susijusiuose ginčiuose. Šis teismas nagrinėja ir ieškinius dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų.

5. Komercinių bylų teismas (*Tribunaux de commerce/ Rechtbanken van hoophandel*). Remiantis Teismų įstatymo 73 str., kiekvienoje teisminėje apygardoje yra po vieną komercinių bylų teismą. Komercinių bylų teismas yra specializuotas, bendrosios jurisdikcijos teismas, kuris nagrinėja tarp prekybininkų kilusius teisminius ginčus, susijusius su veiksmiais, kurie įstatymo laikomi komerciniais ir neįeina į taikos teisėjų bendrąją jurisdikciją (remiantis ieškinio verte) arba į policijos teismų jurisdikciją (Teismų įstatymo 573 str. 1 p.). Be šios bendrosios jurisdikcijos, komercinių bylų teismas turi specialiąją jurisdikciją, apibrėžiamą pagal ginčo pobūdį. Todėl jis turi teisę nagrinėti ir tam tikras bylas, kurių šalys nėra prekybininkės (Teismų įstatymo 574 straipsnis). Komercinių bylų teismas nagrinėja ir apeliacinius skundus dėl sprendimų, kuriuos kaip pirmoji instancija priėmė taikos teisėjas nagrinėdamas prekybininkų ginčus. Komercinių bylų teismas yra mišrios sudėties: jį sudaro profesionalūs teisėjai ir vadinamieji konsuliniai teisėjai (*juges consulaires*), turintys patirties verslo srityje. Konsulinius teisėjus skiria Karalius penkerių metų kadencijai, kuri yra atnaujinama (Teismų įstatymo 203 str. 1 d.). Kad būtų paskirti į šį postą, konsuliniai teisėjai turi būti užsiiminėję verslu ar dalyvavę arba valdant komercinę bendrovę, kurios pagrindinė būstinė yra Belgijoje, arba vadovaujant profesinei ar tarpprofesinei organizacijai, atstovaujančiai prekybai ar pramonei, arba turi turėti patirties įmonių valdymo ir buhalterinės apskaitos srityje (Teismų įstatymo 205 str. 1 d.).

6. Apeliacinis teismas. Remiantis Konstitucijos 104 str., Belgijoje yra penki apeliaciniai teismai: Antverpeno, Briuselio, Gento, Lježo ir Monso apeliacinis teismas. Šiuo atveju teismo jurisdikcija suprantama kaip teritorinė jurisdikcija. Kiekvienas Apeliacinis teismas turi Civilinių bylų skyrius, Baudžiamųjų nusižengimų skyrius ir Nepilnamečių bylų skyrius (Teismų įstatymo 101 str. 1d.). Apeliacinis teismas yra antrosios teismų pakopos instancija ir nagrinėja apeliacinius skundus (Teismų įstatymo 602 str.).

7. Darbo teismas (*Cours du Travail/ Arbeidshoven*). Kiekvieno Apeliacinio teismo jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje yra po vieną Darbo teismą (iš viso 5) (Teismų įstatymo 103 str.1 d.). Darbo teismas – tai socialinės srities antrosios teismų pakopos specializuotasis teismas. Darbo teismą sudaro profesionalūs teisėjai ir visuomeniniai patarėjai. (Teismų įstatymo 103 str. 2 d.). Visuomeniniai patarėjai skiriami arba iš darbdavių, arba iš darbininkų ar tarnautojų, priklausomai nuo bylos šalimi esančio darbuotojo, ir posėdžiauja nagrinėdami apeliacine tvarka apskūstus sprendimus. Darbo teismas nagrinėja apeliacine tvarka apskūstus sprendimus, kuriuos kaip žemesnės instancijos priėmė Darbo ginčų teismai ir Darbo ginčų teismų pirmininkai (Teismų įstatymo 607 str.).

8. Kasacinis teismas (*Cour de Cassation/Hof van Cassatie*). Belgijoje yra vienas Kasacinis teismas. Šiame teisme bylos nėra nagrinėjamos iš esmės (Konstitucijos 147 str.). Kasacinis teismas yra aukščiausias bendrosios jurisdikcijos teismas, bet tai nėra trečioji teismų sistemos pakopa. Kasacinį teismą sudaro trys skyriai, kurių kiekvienas padalytas į du poskyrius: olandų ir prancūzų. Remiantis Teismų įstatymo 608 str. į Kasacinio teismo jurisdikciją įeina antrojoje instancijoje priimti sprendimai ir jam apskūsti dėl įstatymo pažeidimo arba dėl esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimo, arba dėl neatsižvelgimo į reikalavimus, kurių nepaisymas sprendimą paverčia niekiniu. Taigi šio teismo jurisdikcijai priklauso teismų kaip antrųjų instancijų bet kuriais klausimais priimti sprendimai (Teismų įstatymo 609 str. 1 p.). Prižiūrėdamas jam perduotų sprendimų teisėtumą ir taikydamas sankcijas dėl įstatymų pažeidimo, Kasacinis teismas atlieka priežiūros ir koordinavimo funkciją (vienodas įstatymo taikymas).

Toliau darbe aptarsime praktines korupcijos apraiškas šios pasirinktos šalies viešajame sektoriuje.

2.4.2. Korupcijos apraiškos Belgijos teismų sistemoje

Šio poskyrio pradžioje norėtume akcentuoti, kad Tarp Europos Sąjungos valstybių mažiausiai korumpuotos valstybės – Švedija, Suomija, Norvegija, Danija (visos keturios – Skandinavijos regiono valstybės) ir **Belgija**. Tuo tarpu Lietuva kartu su Latvija ir Bulgarija patenka į labiausiai korumpuotų ES šalių trejetuką. Todėl, pasak Valentino Junoko¹¹⁹, būtina Lietuvoje numatyti griežtesnę atsakomybę už korupcines nusikalstamas veikas asmenims, užimantiems aukštas pareigas. Pavyzdžiui, Belgijoje sugriežtinta teisinė atsakomybė prokurorams, policijos pareigūnams ir aukštas pareigas užimantiems vadovams.

¹¹⁹ <http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/nuomones/kova-su-korupcija-tamsus-miskas-141419>; prisijungimo laikas: 2009-10-29.

Pateiksime keletą praktinių pavyzdžių apie korupciją Belgijos teismų sistemoje:

2009 m. rugpjūčio 26 d. sustabdyti vyriausiosios Komercinio teismo teisėjos *Francine de Tandt* įgaliojimai įtariant ją korupcija. Įtarimai pirmą kartą šiai teisėjai buvo pareikšti jau prieš penketą metų, tada jie nebuvo pakankami, kad prieš ją būtų imamasi kokių nors veiksmų. Dabar byla buvo atnaujinta. Šis skandalas prisidėjo prie Belgijos teisėsaugos sistemą kamuojančių problemų.¹²⁰ Vienas Belgijos dienraščių š.m. rugsėjo pabaigoje skelbė, kad „Apeliacinio teismo pirmininkas *Charles-Philippe Vermylen* dar mėnesiui pratęsė Komercinio teismo pirmininkės įgaliojimų sustabdymą“.¹²¹

Remiantis Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos 6.1. str., teisėjas visada privalo būti nešališkas, objektyvus ir teisingas. Taip pat jis privalo būti plačių pažiūrų ir negali būti iš anksto nusistatęs dėl bylos baigties. Jis negali skirti prioritetų nei kaltinamajam nei nukentėjusiajam. Tačiau grįžtant prie belgų teisėjos *Francine de Tandt* situacijos, randame minėto Konvencijos straipsnio pažeidimą. Ši teisėja 2000 metų kovo mėn. priėmė nuosprendį *Pierre Salik* naudai. Buvo įtarta, kad *Salik* ir *De Tandt* sudarę sąmokslą veikia išvien. Teisėja kaltinama kyšių ėmimu iš verslininkų ir jų advokatų skyrybų bylose, dėl sprendimų, jų naudai, priėmimo. Dėl šio kaltinimo, teisėjos *De Tandt* įgaliojimai buvo sustabdyti mėnesiui. Žinoma, teisėja neigia savo kaltę, bet kolegų teigimu, *De Tandt* sunkiai atskyrė profesinę karjerą nuo asmeninio gyvenimo.¹²² Analizuojant šią situaciją, būtina pabrėžti, kad po šio įvykio belgai nusivylė teismų sistema ir darbu šalyje. Prasidėjo kalbos, kad tai pats laikas reorganizuoti teisės sistemą Belgijoje, kad visuomenė iš naujo galėtų visiškai pasitikėti teisininkais ir teisėjais. Buvo keliami retoriniai klausimai: „kam kreiptis į teismą, jei tu nesi tikras, kad tavo teisės bus sąžiningai ginamos?!“¹²³

Belgijos teisingumo ministras, kalbėdamas spaudos konferencijoje Briuselyje *Stefaan De Clerck* apgailestavo, kad jis neturi galių atleisti susikompromitavusią teisėją iš pareigų, bet šis klausimas bus kaip įmanoma greičiau išspręstas, nes jis tiesiogiai įtakoja Belgijos demokratinių institucijų patikimumą ir skaidrumą.¹²⁴

¹²⁰ Belgijos Karalystės ir Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės spaudos aktualijų apžvalga 2009 m. liepos – rugpjūčio mėn. // http://www.chamber.lt/download/naujienos/uzsienis/belgija_spaudos_apzvalga_2009-08.pdf; prisijungimo laikas: 2009-10-22.

¹²¹ Francine De Tandt suspended for another month // http://www.expatica.co.uk/news/community_focus/Francine-De-Tandt-suspended-for-another-month_56781.html; prisijungimo laikas: 2009-10-22.

¹²² Court president De Tandt's suspension inevitable once criminal investigation is launched // <http://www.mediargus.be/flanderstoday.admin.en/rss/22960625.html?via=rss&language=en>; prisijungimo laikas: 2009-10-29.

¹²³ Practice of law: Francine De Tandt // <http://englishforlawahs.blogspot.com/2009/10/practice-of-law-francine-de-tandt.html>; prisijungimo laikas: 2009-10-29.

¹²⁴ Belgian minister opens probe into judge corruption claims // <https://www.expatica.com/be/news>; prisijungimo laikas: 2009-10-30.

3. KORUPCIJOS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ SISTEMOJE APRAIŠKOS

3.1 Praktiniai korupcijos Lietuvos Respublikos teismų sistemoje pavyzdžiai

Nors per daugiau kaip penkiolika laisvės metų Lietuva nuėjo netrumpą kelią, siekdama įgyvendinti tikslą tapti modernia, vakarietiška demokratiška valstybe, o daugybė Lietuvos Respublikos laimėjimų jau tapo kasdienybe, su jais susigyventa ir į juos nebekreipiamas dėmesys – laisva rinka, atsivėrusios sienos, teisė reikšti savo įsitikinimus, dalyvauti visuomeninėje veikloje ir daugybė kitų svarbių laisvos valstybės teikiamų privalumų šiandien jau tapo savaime suprantamais. Tačiau pastebima ir su apgailestavimu konstatuojama, kad kai kurių ne mažiau svarbių dalykų iki šiol Lietuvoje nėra pasiekta – katastrofiškai smunkantis gyventojų pasitikėjimas teismais leidžia konstatuoti, kad iki teisingos valstybės įtvirtinimo Lietuvos Respublikos dar laukia nemažai.¹²⁵

Lietuvos teismų sistema išgyvena gilią krizę. Tai patvirtina svarbiausias šios sistemos vertintojas – visuomenė. 2008 m. atliktos Lietuvos gyventojų apklausos parodė, kad teismais Lietuvoje teigia pasitikintys tik 19 proc. gyventojų, net 34 proc. jais nepasitiki. Pažymėtina, kad pusė šalies gyventojų apie teismus, teisingumą valstybėje vykdančią valdžią išvis neturi savo nuomonės.¹²⁶ Nors visuomenėje įprasta manyti, kad teisėjai už atlygį nevengia priimti naudingą sprendimą, kol kas korumpuotų teisėjų išaiškinta vos keletas.

Pateiksime korupcijos apraiškų Lietuvos teismuose praktinius pavyzdžius: visuomenė, pasak Manto Katino, jau seniai žinojo apie teismų korupciją, tačiau patys teisėjai tai atkakliai neigė, matyt, vadovaudamiesi savo etikos taisykle: „*teisėjas yra solidarus, gindamas savo kolegą nuo nepagrįstos kritikos*“.¹²⁷

Per patį 2003 metų vidurvasarį buvo nustatyti ir pagarsinti į kontrabandininkų tinklą įsipainioję aukšto rango teisėjai. Iki šiol tokio didžiulio kaltinimo Lietuvos teisėjai dar nebuvo sulaukę. Pirminę informaciją apie galimus teisėjų korupcinius ryšius Valstybės saugumo departamentui suteikė Seimo Antikorupcijos komisija. Generalinė prokuratūra pateikė įtarimus trijų Lietuvos teismų pirmininkams dėl talkinimo kontrabandininkams - Panevėžio miesto apylinkės teismo pirmininkui D. J., Biržų rajono apylinkės teismo pirmininkei P. L. ir Lazdijų rajono apylinkės teismo pirmininkui A. G.¹²⁸ Šie trys teisėjai buvo įtariami piktnaudžiaavę tarnyba ir trukdę

¹²⁵ <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.full/4496608d48630>; prisijungimo laikas: 2009-09-13.

¹²⁶ <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/91179>; prisijungimo laikas: 2009-09-15.

¹²⁷ Katinas M. Teisėjų klanui laikas apsivalyti // <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.full/3f211aa8923e2>; prisijungimo laikas: 2009-10-18.

¹²⁸ Ir teisėjai gali atsidurti teisiųjų suole // <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/ir-teisejai-gali-atsidurti-teisiamuju-suole-10873>; prisijungimo laikas: 2009-10-18.

teisėjams bei prokurorams tirti ir nagrinėti baudžiamąsias bylas. Be to, pareigūnai įtariami korupciniais ryšiais susiję su kontrabandininkų grupuote, veikę jų naudai ir galėję iš jų gauti atlygį.

Baudžiamosios bylos duomenimis, visi trys teismų vadovai buvo korupciniais ryšiais susiję su V. K. vadovaujama kontrabandininkų grupuote. Teisėsaugos pareigūnų duomenimis, itin stambaus masto kontrabanda besivertęs V.K. 2002-iais kreipdavosi į savo žmonos, tuomet - dar tik sugyventinės K. G. tėvą, kad šis padėtų išvengti suėmimo už kontrabandos gabenimą įkliuvusiems jo bendrams. Bylos duomenimis, 2002 metų liepą pareigūnams sulaikius kontrabandinių cigarečių gabenimu įtariamus brolius R., V.K. išsigando, kad į nelaisvę patekę broliai nepapasakotų pareigūnams apie kontrabandos organizatorius. Todėl V.K. kreipėsi į savo sugyventinės tėvą, tuo metu ėjusį Lazdijų rajono apylinkės teismo pirmininko pareigas, kad šis padėtų broliams R. išvengti suėmimo. A.G. kreipėsi į tuometinį Panevėžio miesto apylinkės teismo vadovą D.J., o šis prašymą dėl brolių R. perdavė tuometinei Biržų rajono apylinkės teismo pirmininkei P. L. Būtent ši teisėja ir nagrinėjo prokuroro prašymą skirti broliams R. suėmimą. Posėdžio metu ji nusprendė nesuimti vilkikais kontrabandines cigaretes gabenusių brolių R., ir prokuroro pareiškimas buvo atmestas.¹²⁹

2004 metų lapkričio mėn. Vilniaus apygardos teismas baigė nagrinėti trijų buvusių teismų pirmininkų ir kontrabandos organizatoriaus V. K. baudžiamąją bylą. Piktnaudžiavimu tarnyba ir trukdymu tirti kontrabandos bylas kaltinami buvę teisėjai tvirtino nepadarę jokių nusikaltimų ir prašė teismo juos išteisinti. Buvęs Lazdijų rajono apylinkės teismo pirmininkas A. G., buvęs Panevėžio miesto apylinkės teismo pirmininkas D. J. ir buvusi Biržų rajono apylinkės teismo pirmininkė P. L. tvirtino, kad galima būtų kalbėti nebent apie teisėjų etikos pažeidimus. Buvę teisėjai atvirai reiškė nusivylimą, kad ši baudžiamoji byla taip smarkiai pakeitė jų gyvenimus, ir negailėjo priekaištų ją tyrusiems prokurorams. Buvusi Biržų teismo vadovė P. L. kaltino pareigūnus pateikus iškreiptą informaciją spaudai, kurioje pasirodė informacija apie tariamai saldainiukais vadintus teisėjų kyšius. Kaip vėliau paaiškino Generalinės prokuratūros prokuroras Justas Laucius, žurnalistai iš tiesų ne visai tiksliai perteikė minėtų telefoninių pokalbių turinį, tačiau buvusių teisėjų užuominų apie pageidaujamą atlygį už paslaugas juose vis dėlto buvo. 36 metus teismų sistemoje dirbusi P. L. iš teisiųjų suolo tvirtino visą gyvenimą dirbusi principingai ir niekada anksčiau nesulaukusi jokių pastabų. Buvęs Panevėžio miesto apylinkės teismo pirmininkas D. J. taip pat

¹²⁹ Korumpuoti teismų pirmininkai savo tiesos neįrodė // <http://www.balsas.lt/naujiena/30412/korumpuoti-teismu-pirmininkai-savo-tiesos-neirode/rubrika:naujienos-lietuva>; prisijungimo laikas: 2009-10-19.

tvirtino, kad ši byla gyvenimą apsuko 180 laipsnių kampu. „Niekas negalėjo pagalvoti, kad 5 minučių pokalbis tarp kolegų virs 5 Baudžiamojo kodekso straipsniais“¹³⁰, - sakė D. J.

Aukščiausiasis Teismas 2007 metų vasario mėn. paliko galioti apkaltinamąjį nuosprendį trimis buvusiems teismų pirmininkams, kurie buvo įtarti korupciniais ryšiais su kontrabandininkų grupuote. Teismo nuosprendžiu buvusiems teisėjams tam tikrą laiką atimta teisė dirbti darbą teisminėse, teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijose.¹³¹

Savo atliktais veiksmais teisėjai pažeidė LR Konstitucijos nuostatas, numatančias, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs, o teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo, - paskelbė teismas. Aukščiausiojo Teismo nutartyje taip pat skelbiama, kad dėl šių teisėjų veiksmų žalos patyrė valstybė, nes buvo bandoma apsunkinti ar apsunkintas nusikaltimą padariusių asmenų išaiškinimas ir patraukimas baudžiamajon atsakomybėn, trukdoma normali teismo, teisėsaugos institucijų ir prokuratūros veikla, pažemintas teisminės valdžios autoritetas ir diskredituotas Lietuvos teisėjo vardas.¹³²

Konstatavimas, kad buvę teisėjai padarė piktnaudžiavimą tarnyba, turės ir bendrosios prevencijos reikšmę, - po nutarties paskelbimo teigė šią bylą tyręs ir valstybinį kaltinimą teismuose nagrinėjant ją palaikęs Generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo prokuroras Justas Laucius¹³³. Jis teigė, kad pastarasis teismo sprendimas yra išmintingas, atsakyta į daugelį klausimų ir tai bus vertinga informacija kitiems teismams nagrinėjant panašias bylas.

Apibendrinant tai, kas išanalizuota, turime pripažinti, šalies valdyje daug chaoso, daug aplaidumo ženklų. Trūksta tvirtos rankos, atsakomybės. Korupcinės sistemos tinklas nėra linkęs paprastai pasiduoti. Norint jį sutraukti, reikia daug pastangų, sutelktos profesionalių ir sąžiningų politikų bei pareigūnų veiklos, visuomenės paramos. Demokratinė ir teisinė valstybė bus sukurta tik tada, kai bus pažabota visą šalį apraizgiusi korupcinė nomenklatūrinė sistema.

3.2 Anketinio tyrimo apie korupciją Lietuvos Respublikos teismų sistemoje rezultatų analizė

2009 m. rugsėjo – spalio mėn. buvo atliktas anketinis tyrimas apie korupciją Lietuvos teismų sistemoje. Siekiant gauti tikslesnius atsakymus ir išsamesnę informaciją apie korupciją, jos

¹³⁰ <http://www.sekunde.lt/content.php?p=read&tid=1883>; prisijungimo laikas 2009-11-03.

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2/2007; http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30850; prisijungimo laikas: 2009-11-04.

¹³² Ten pat.

¹³³ <http://www.balsas.lt/naujiena/30412/korumpuoti-teismu-pirmininkai-savo-tiesos-neirode/rubrika:naujienos-lietuva>; prisijungimo laikas: 2009-11-04.

priežastis ir kovos su ja metodus, į apklausą buvo įtrauktos dvi respondentų grupės – STT pareigūnai, kaip asmenys dirbantys institucijoje, atsakingoje už kovą su korupcija, ir Lietuvos Respublikos gyventojai, kaip tiesioginiai dalyvaujantys teismų veikloje ir ją vertinantys. STT pareigūnams ir gyventojams buvo parengtos skirtingos anketos (Žr. Priedas Nr. 3 ir Priedas Nr. 4). Apklausoje sutiko dalyvauti 20 STT pareigūnų ir 84 Lietuvos Respublikos gyventojai. Būtina pažymėti, kad didelė dalis kalbintų respondentų atsisakydavo dalyvauti apklausoje nenurodydami konkrečių priežasčių.

STT pareigūnų anketų duomenų analizė. Apklausoje dalyvavo 6 moterys ir 14 vyrų. Dauguma respondentų buvo 36-45 metų amžiaus, jų darbo patirtis teisėsaugos institucijose vidutiniškai siekia daugiau nei 10 metų. Pusė visų apklaustų pareigūnų teigė dalyvavę tiriant korupcijos teismų sistemoje atvejus. Visi STT pareigūnai vieningai teigė (pasirinko tą patį atsakymo variantą), kad korupcija teismų sistemoje yra didelė kliūtis teisingumo vykdymui (5 anketos klausimas). STT pareigūnai kaip dažniausiai teismų sistemoje pasitaikančias korupcines veikas įvardino: kyšininkavimą ir piktnaudžiavimą. Keli pareigūnai teigė, kad teismų sistemoje pasireiškia visos nurodytos korupcinės veikos – kyšininkavimas, piktnaudžiavimas, tarpininko kyšininkavimas, tarnybos pareigų neatlikimas ir papirkimas. (Žr. Priedas Nr. 5, 3 pav.)

Kadangi STT pareigūnai tiesiogiai dalyvauja tirdami korupcijos atvejus teismų sistemoje, jiems buvo pateiktas klausimas – nurodyti problemas, su kuriomis dažniausiai tenka susidurti tiriant korupcijos atvejus teismuose. Buvo nurodytos šios problemos:

1. Operatyvinių veiksmų sankcionavimas. Sankcionuojant teisėjų pokalbių klausymą ir kitas priemones, kurios riboja privatų asmenų gyvenimą, teisėjai reikalauja daugiau duomenų, pagrindžiančių galimą teisėjo nusikalstamą veiką, nei sankcionuojant kitas veikas, kaip pvz., narkotikų platinimas.

2. Tam, kad būtų užfiksuoti (dokumentuose) korupcijos atvejai, būtina taikyti specialius – slaptus veiksmus, kuriuos atlikti galima tik gavus teismo sankciją. Teismai teisėjų atžvilgiu tokių sankcijų duoti nenori, o jeigu duoda – dažnai „nutekina“ informaciją ir vykdomi veiksmai tampa nerezultatyvūs

3. Nėra realaus bendradarbiavimo tarp teismų ir su korupcija kovojančių institucijų;

4. Lėšų stygius. Dėl lėšų stygiaus atsiranda daugelis kitų papildomų problemų tiriant korupcinius nusikaltimus teismuose.

Tarp kitų problemų buvo įvardintos ir: menkų bausmių už korupciją buvimas; teisėjų imunitetas, teisėjų ir advokatų klanai, netobuli įstatymai, uždara teismų sistema, asmeninės teisėjų atsakomybės nebuvimas.

Įvardinant korupcijos teismų sistemoje priežastis, kaip pagrindinės buvo nurodytos – uždara teismų sistema ir teisinės kultūros visuomenėje, tuo pačiu ir teisėjų tarpe, nebuvimas bei teisėjų neliečiamumas ir teisėjų atskaitomybės nebuvimas (Žr. Priedas Nr. 5, 4 pav.)

Pusė apklaustųjų respondentų teigė, kad kyšių davimas padeda spręsti iškilusias problemas. Tačiau likę pusė respondentų vis dėl to laikėsi nuomonės, kad kyšių davimas neišsprendžia problemų.

Anot respondentų, STT pareigūnų, neefektyvią kovą su korupcija teismų sistemoje labiausiai lemia valstybės nusišalinimas nuo atsakomybės už kovą su korupcija teismuose ir kompetentingų teisėsaugos institucijų nenoras kovoti su korupcija teismuose (Žr. Priedas Nr. 5, 6 pav.). Nenorą teisėsaugos institucijų kovoti su korupcija teismų sistemoje patvirtino ir pareigūnų atsakymai į klausimą, ar kompetentingos teisėsaugos institucijos deda pakankamai pastangų kovoje su korupcija teismuose, kuriuose dauguma (14 iš 20 respondentų) nurodė, kad kompetentingos teisėsaugos institucijos nepakankamai kovoja su korupcija teismuose. Keli pareigūnai nurodė, kad neefektyvią kovą lemia lėšų kovai su korupcija teismuose stygius ir neefektyvios prevencinės priemonės bei prevencinių priemonių nebuvimas.

Į klausimą – kas yra atsakingi už kovą su korupcija teismuose, pareigūnai nurodė, kad didžiausia atsakomybė tenka teismams (teismų pirmininkams) ir teisėsaugos institucijoms, o tik tada gyventojams. Vyriausybė kaip atsakinga institucija atskirai nebuvo įvardinta. Prie už korupciją atsakingų institucijų Vyriausybė buvo priskirta tų respondentų, kurie manė, kad už kovą su korupcija atsakingi yra visi – tiek, gyventojai, tiek teismai, tiek teisėsaugos institucijos, tiek Vyriausybė (Žr. Priedas Nr. 5, 7 pav.)

Paklausti STT pareigūnai, kaip siūlytų kovoti su korupcija teismų sistemoje, nurodė šiuos kovos būdus ir metodus:

1. Visuomenės požiūrio (suvokimo) į šią problemą keitimas yra pagrindinė priemonė galinti įtakoti efektyvią kovą su korupcija. – visuomenės mentaliteto (suvokimo) apie korupciją keitimas. Visuomenė turi pirmiausia pati suvokti korupcijos, kaip valstybės problemos, egzistavimą ir žalą.
2. Korupcijos atvejų teismų sistemoje paviešinimas.
3. Teismų veiklos viešinimas. Turi būti skatinamas pačių teismų noras būti viešiams, teismai turi būti įtraukiami į savo veiklos sprendimų viešinimą, t.y. teismuose turi būti bukletų apie teismų, policijos darbo apskundimo tvarką, vykdomos jų veiklos vertinimo apklausos
4. Prevencinių priemonių taikymas, pvz., teisėjų švietimas.
5. Uždaros teismų sistemos panaikinimas;

6. Teisėjų vertinimo ir atsakomybės sistemos tobulinimas, teismų pirmininkų asmeninės atsakomybės už teismų darbą įgyvendinimas; teisėjų neliečiamumo panaikinimas; teisėjų etikos kodekso nuostatų griežtinimas;

7. Taikyti kompleksą priemonių, t.y. tiek prevencinių, tiek baudžiamojo persekiojimo priemonių;

8. Atitinkamų įstatymų keitimas;

9. Administracinės teismų valdymo sistemos įdiegimas ir įgyvendinimas. Teismuose pasitaiko daug atvejų, kuomet iš teismų į žiniasklaidą patenka duomenys apie konkrečius asmenis, kas pažeidžia asmenų nekaltumo prezumpciją.

10. Skaidrios bylų paskirstymo teisėjams sistemos kūrimas ir įgyvendinimas.

11. Teisėjai sistemingai priimančys šališkus sprendimus turi būti atestacijos keliu šalinami iš teismų. Tam turi būti sukurtas funkcionuojantis mechanizmas. Teisėjų korupcija galėtų būti kaip kvalifikuojantis korupcinių nusikaltimų požymis, t.y. korupcinis nusikaltimas, kurį įvykdė teisėjas būtų traktuojamas kaip sunkesnio pobūdžio ir taikoma didesnė atsakomybė.

Anot STT pareigūnų, žiniasklaidos pateikiama informacija yra labai paviršutiniška ir šališka, todėl iš žiniasklaidos gautą informaciją apie teismų darbą ir korupciją teismuose reikėtų vertinti kritiškai. Pusė paklaustų respondentų (10 iš 20) teigė, kad žiniasklaida nepadeda atskleisti ir išaiškinti korupcijos teismuose atvejų. Nors dalies pareigūnų manymu (8 iš 20) teigė, kad žiniasklaida labiau padeda nei nepadeda išaiškinti ir atskleisti korupcijos teismuose atvejus.

Gyventojų anketų duomenų analizė. Apklausoje dalyvavo 30 moterų ir 54 vyrai. Dauguma respondentų sudarė 26-35 ir 36–45 metų amžiaus. Visi jų dirba kvalifikacijos reikalaujančią darbą. Pusė visų apklaustų respondentų – gyventojų (42 iš 84). Pusė jų į teismų darbą buvo įtraukti kitų teismų arba apie teismų darbą yra girdėję iš draugų, pažįstamų, kurie dalyvavo teismuose, o kita dalis patys dalyvavo teismuose arba apie teismų darbą domisi skaitydami spaudoje, žiūrėdami reportažus, publicistines laidas ir klausydami pranešimų per radiją. Į klausimą, ar pasitiki teismais, gyventojai atsakė taip: 51 labiau nepasitiki, nei pasitiki, 21 labiau pasitiki, nei nepasitiki, 9 nepasitiki, o 3 pasitiki (Žr. Priedas Nr. 6, 8 pav.). Kaip pagrindines nepasitikėjimo teismais priežastis gyventojai įvardino – nepasitikėjimą teismais menkina žiniasklaidos skleidžiama informacija apie teismus (27), teisėjams trūksta kompetencijos ir kvalifikacijos (24), dauguma teisėjų ir visa teismų sistema yra korumpuota (30).

Skirtingai nei STT pareigūnai, dauguma gyventojų į klausimą apie požiūrį į korupciją teismų sistemoje atsakė, kad korupcija teismuose griauja teismų sistemą ir skatina nepasitikėjimą teismais (60 apklaustųjų). Tuo tarpu visi STT pareigūnai vieningai teigė, kad korupcija teismų sistemoje yra

didelė kliūtis teisingumo vykdymui. Tik trys gyventojai nurodė, kad jiems teko tiesiogiai susidurti su korupcija teismuose. Didžioji dalis apklaustųjų (63) teigė, kad neteko susidurti, o 12, kad teko, bet netiesiogiai.

Daugiau kaip pusė apklaustųjų respondentų (48) teigė, kad kyšių davimas nepadaeda spręsti visuomenėje iškilusių problemų, o 36 teigė, kad kyšiai padeda išspręsti problemas. Tačiau likę pusė respondentų vis dėl to laikėsi nuomonės, kad kyšių davimas neišsprendžia problemų. Šie balsai kaip ir STT pareigūnų apklausoje pasiskirstė, galima sakyti, tolygiai.

Įvardinant korupcijos teismų sistemoje priežastis, kaip pagrindinės buvo nurodytos – uždara teismų sistema ir teisinės kultūros visuomenėje, tuo pačiu ir teisėjų tarpe, nebuvimas bei teisėjų neliečiamumas ir teisėjų atskaitomybės nebuvimas (Žr. Priedas Nr. 6, 9 pav.) Šias priežastis kaip pagrindines įvardino ir STT pareigūnai. Atitinkamai 27 ir 24 balsus respondentai skyrė tokioms priežastims, kaip: įstatymų, reglamentuojančių teismų veiklą, spragos ir teisėjų etikos kodekso nuostatų nesilaikymui.

Anot gyventojų, neefektyvią kovą su korupcija teismų sistemoje labiausiai lemia kompetentingų valstybės institucijų nenoras kovoti su korupcija teismuose. Šią priežastį nurodė 60 respondentų. Antroje vietoje liko valstybės nusišalinimas nuo atsakomybės už kovą su korupcija teismuose (Žr. 6 Priedas, 11 pav.). Tuo tarpu STT pareigūnų apklausoje pirmoje vietoje buvo įvardinta valstybės nusišalinimas nuo atsakomybės už kovą su korupcija teismuose, o antroje vietoje liko kompetentingų teisėsaugos institucijų nenoras kovoti su korupcija teismuose.

I klausimą – kas yra atsakingi už kovą su korupcija teismuose, gyventojai nurodė, kad didžiausia atsakomybė tenka teisėsaugos institucijoms (48 respondentai) ir Vyriausybei (15 respondentų). Gyventojus ir teismus (teismų pirmininkus) įvardino kaip mažiausiai atsakingus. Kaip ir STT pareigūnai, gyventojai nurodė, kad kompetentingos teisėsaugos institucijos deda nepakankamai pastangų kovoje su korupcija teismuose (taip atsakė net 54 respondentai), (Žr. Priedas Nr. 6, 12 pav.).

Paprašyti nurodyti priemones ir būdus, kurie būtų efektyviausi kovojant su korupcija teismų sistemoje, Lietuvos Respublikos gyventojai nurodė, kad efektyviausios priemonės būtų antikorupcinis visuomenės švietimas, teisėjų atsakomybės už korupcinius nusikaltimus neišvengiamumas, nustatytų korupcijos atvejų teismuose paviškinimas bei griežtesnės teisėjų vertinimo sistemos ir atskaitomybės įgyvendinimas (Žr. Priedas Nr. 6, 10 pav.).

O paklausti apie tai, kaip gyventojai patys siūlytų kovoti su korupcija teismų sistemoje, nurodė šiuos kovos būdus ir metodus:

1. Auginti teisiškai išprususią visuomenę;

2. Įvesti griežtesnę kontrolę teismų sistemoje ir užtikrinti atsakomybės įgyvendinimą už padarytus pažeidimus

3. Tai priklauso nuo žmonių sąžinės ir visuomenės supratimo

Tačiau didžioji dalis respondentų, atsakydami į šį klausimą, buvo pakankamai pasyvūs ir abejingi visuomenėje egzistuojančiai problemai. Abejingumas pasireiškė tuo, kad respondentai teigė, jog „kokia visuomenė, tokie ir teismai, ir kova čia nepadės“, „apie tai negalvoju“, „kai visi sluoksniai korumpuoti, labai sunku ką nors pakeisti“.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Remiantis išsamiai atliktu tyrimu apie korupcijos teismų sistemoje ypatumus ir kovos su ja metodus darome išvadą, kad tyrimo hipotezė – Korupcijos teismų sistemoje paplitimą sąlygoja netinkamai įgyvendinta teismų sistemos reforma, vertybių visuomenėje pasikeitimas bei aiškos ir konkrečios kovos su korupcija teismų sistemoje strategijos nebuvimas – pasitvirtino. Darytinos sekančios išvados:

1. Teismų sistema – tai valstybėje veikiančių teismų, kuriuos sieja bendri teisminei valdžiai keliami tikslai ir uždaviniai bei teismų veiklos ir organizavimo principai, visuma. Teismų sistema yra viena iš parankiausių sistemų bet kurioje valstybėje, kurioje gali atsirasti ir klestėti korupcija, todėl korupcija teismų sistemoje yra neišvengiamas daugelio valstybių teismų sistemų reiškinys.
2. Pagrindinės korupcijos Lietuvos Respublikos teismų sistemoje priežastys: 1) netinkamai įgyvendinta teismų sistemos reforma, suformavusi uždara teismų sistemą ir teisėjų klanus; 2) nepakankamos socialinės (materialinės) teisėjų garantijos; 3) per dažna teisėjų atranką ir vertinimo kriterijus reglamentuojančių teisės aktų kaita; 4) neefektyvi teisėjų skyrimo tvarka; 5) atsakomybės už teisėjų priimtus sprendimus nebuvimas, t.y. teisėjų atskaitomybės nebuvimas 6) politinės ir ideologinės priežastys; 7) teisėjų imunitetas; 8) Sovietinės valdžios sistemos palikimas.
3. Kovoiant su korupcija teismų sistemoje būtina imtis visų įmanomų socialinių, ekonominių teisinių, politinių priemonių ir į kovą su korupcija įtraukti valstybę bei jos institucijas, politines partijas, nevyriausybinės ir visuomeninės organizacijas, žiniasklaidą bei tarptautines organizacijas. Pagrindiniai kovos su korupcija teismų sistemoje metodai ir priemonės: 1) informacijos apie teisėjų turtinę padėtį teikimas ir kontrolė; 2) antikorupcinis visuomenės švietimas ir informavimas; 3) nustatytų korupcijos atvejų pavišimas; 4) socialinių garantijų teisėjams užtikrinimas; 5) griežtesnės teisėjų vertinimo sistemos ir atskaitomybė užtikrinimas; 6) motyvacinės ir konkurencinės teisėjo karjeros sistemos diegimas; 7) teisėjų kvalifikacijos kėlimas; 8) teismų organizacijos tobulinimas. Tik atsakingas kompetentingų valstybės institucijų darbas bei sistemingas šių metodų ir priemonių taikymas gali padėti sumažinti korupciją teismų sistemoje.
4. Korupcija teismų sistemoje priskiriama prie vienu iš latentiškesnių nusikaltimų – išaiškinti šiuos nusikaltimus ir teisėjus patraukti baudžiamojon atsakomybėn už korupcinių veikų padarymą yra ypač sudėtinga, ne tik dėl teisėjams suteikto imuniteto, teisėjų kaltę

patvirtinančių įrodymų trūkumo ar teisėjų glaudaus bendradarbiavimo sudarant dirbtines kliūtis kompetentingoms institucijoms aiškinantis korupcinius teisėjų ryšius, bet ir pačių žmonių, duodančių kyšius teisėjams ir nenorinčių liudyti prieš teisėjus, elgesio. Išaiškinti keli teisėjų korupcijos atvejai sukėlė tiek visuomenės, tiek teisėsaugos institucijų pareigūnų pasitenkinimą, tačiau jie netapo precedentu ir pagrindu tolimesnei efektyviai kovai su korupcija teismuose. Korupcija teismų sistemoje lieka vienu didžiausių ir sunkiausiai išsprendžiamų su korupcija kovojančių institucijų uždavinių.

5. Anketinė STT pareigūnų ir gyventojų apklausa bei Lietuvoje atlikti tyrimai parodė, kad korupcija Lietuvos Respublikos teismų sistemoje yra rimta problema, kuri sąlygoja ir visuomenės nepasitikėjimą teismais. O valstybės ir už kovą su korupcija atsakingų institucijų neveikimas, t.y. konkrečių veiksmų nesiėmimas kovojant su korupcija teismų sistemoje, skatina ir pačią visuomenę abejingumai žiūrėti į šią problemą. Visi respondentai vieningai teigė, kad uždara teismų sistema; teisinės kultūros visuomenėje nebuvimas; teisėjų neliečiamumas ir teisėjų atskaitomybės nebuvimas – yra pagrindinės korupcijos teismuose priežastys. Kaip pagrindinius metodus ir priemones kovoje su korupcija teismų sistemoje respondentai nurodė – antikorupcinį visuomenės švietimą; korupcijos atvejų teismų sistemoje paviešinimą bei teisėjų atsakomybės neišvengiamumo užtikrinimą.

PASIŪLYMAI:

Atsižvelgiant į išsamiai atliktą korupcijos teismų sistemoje priežasčių ir kovos su metodų analizę, remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatomis bei atliktu tyrimu, siūlome:

1. Parengti konceptualią teismų sistemos reformos programą – atlikti analizę ir įvertinti, kokia teismų sistema labiausiai tiktų Lietuvai, atsižvelgiant į Lietuvos ekonominę, politinę, socialinę, istorinę raidą, aiškiai nustatyti, kas būtų atsakingas už reformos ir įstatymų įgyvendinimą. Tolimesnę teismų sistemos reformą vykdyti turint aiškią teismų sistemos, jos veiklos ir funkcionavimo koncepciją, paskiriant už šios reformos įgyvendinimą atsakingus asmenis, atliekant įstatymų, reglamentuojančių teismų veiklos organizaciją, funkcionavimą antikorupcinį vertinimą, t.y. nustatant, ar kuriama teismų sistema neskatins korupcijos formavimosi teismų sistemos viduje.
2. Papildyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXIII skyriaus straipsnius nuostata: jei šiame straipsnyje numatytą veiką įvykdo asmuo einantis teisėjo pareigas nacionalinėse ar tarptautinėse teisminėse institucijose baudžiamas <...>, t.y. įtvirtinti XXXIII skyriuje reglamentuojamų korupcinių veikų kvalifikuojantį požymį – specialų subjektą – teisėją ir taikyti griežtesnę baudžiamąją atsakomybę.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Oficialus konvencijos vertimas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 23-853.
2. Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos. Oficialus konvencijos vertimas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 126-5733;
3. Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją. Oficialus vertimas // Valstybės Žinios, 2006. Nr. 136-5145.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
5. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.
7. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 17-64.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.
9. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 41-1162.
10. Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas // Valstybės Žinios, Nr. 75-2271.
11. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas // Valstybės žinios, 2002. Nr. 57-2297.
12. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 45-1708.
13. Lietuvos Respublikos teisėjų atlyginimų įstatymas // Valstybės Žinios, 2008, Nr. 131-5022.
14. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 10-355.
15. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. IX-711 “Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo” (Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gegužės 14 d. Nutarimo Nr. XI-259 redakcija) // Valstybės Žinios, 2009. Nr. 60-2346.
16. 2009 m. rugsėjo 4 d. Teismų tarybos nutarimas. 13P-122-(7.1.2) “Dėl teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos kriterijų patvirtinimo”;
17. 2008 m. rugsėjo 19 d. Teismų tarybos nutarimas Nr. 13P-162-(7.1.2) “Dėl teisėjų veiklos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo”;
18. 2008 m. rugsėjo 12 d. Teisėjų tarybos nutarimas Nr.13P-162-(7.1.2) Dėl teisėjų veiklos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo;

19. 2008 m. balandžio 25 d. Teisėjų tarybos nutarimas Nr. 13P-52-(7.1.2) „Dėl pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos nuostatų ir pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų vertinimo kriterijų patvirtinimo“;
20. 2007 m. gruodžio 14 d. Teisėjų tarybos nutarimas Nr. 13P-206 „Dėl pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų vertinimo kriterijų ir pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos nuostatų pakeitimo“;
21. 2007 m. lapkričio 16 d. Teisėjų tarybos nutarimas Nr. 13 P-183 „Dėl pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų vertinimo kriterijų papildymo“;
22. 2007 m. spalio 5 d. Teisėjų tarybos nutarimas Nr. 13P-150 Dėl Teismų tarybos 2003 m. vasario 7 d. nutarimo Nr. 71 „Dėl pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos nuostatų ir pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų vertinimo kriterijų patvirtinimo“ pakeitimo“;
23. 2004 m. spalio 8 d. Teisėjų tarybos nutarimas Nr. 273 „Dėl pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos nuostatų ir pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų vertinimo kriterijų patvirtinimo“;
24. 2004 m. gegužės 7 d. Teisėjų Tarybos nutarimas Nr. 218 „Dėl Periodinio teisėjų veiklos vertinimo nuostatų patvirtinimo“;
25. 2003 m. vasario 7 d. Teisėjų tarybos nutarimas Nr. 71 „Dėl pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų atrankos nuostatų ir pretendentų į teisėjus bei teisėjų karjeros siekiančių asmenų vertinimo kriterijų patvirtinimo“;

Specialioji literatūra

1. Ackerman S. R. Korupcija ir valdžia: priežastys, padariniai ir reforma. – Vilnius, 2001.
2. Ališauskienė R. Lietuvos korupcijos žemėlapis 2001-2004. – Vilnius: Eugrimas, 2005.
3. Ališauskienė R. Korupcija kaip pokomunistinės visuomenės bruožas// <http://www.osf.lt>
4. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos Konstitucinė teisė. -Vilnius: MRU leidybos centras, 2002.
5. Gutauskas A. Laucius J. Korupcija Lietuvoje: Ikiteisminio ir teisminio nagrinėjimo praktika. Vilnius: Teisės institutas, 2007.
6. Justickis V. Kriminologija. I dalis. – Vilnius: LTU, 2001.
7. Kuconis Pr. Nekrošius V. Teisės saugos institucijos. - Vilnius: Justitia, 2001.
8. Lazutka St. Pirmasis Lietuvos Statutas. – Vilnius: Vaga, 2001

9. Mary Noel Pepys Korupcija teismų sistemoje: priežastys ir būdai, kaip jos išvengti. Transparency International Lietuvos skyriaus leidinys Korupcijos mįslės. - Vilnius: Eugrimas, 2009.
10. Open society institute EU Accession monitoring program. Stojimo į ES proceso stebėseną: Teismų gebėjimai. Lietuva: Atviros visuomenės institutas, 2002.
11. Palidauskaitė J., Raudonienė A. Antikorupcinė kultūra kaip korupcijos priešnuodis. – Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2005.
12. Pivoriūnas A. Nusikaltimai valstybės tarnybai ir korupcija – problemos bei jų sprendimo būdai// Justitia, - 1997. – Nr. 6.
13. Raudonienė A. Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo kaita // Jurisprudencija, 2003. T. 32(24).
14. Raudonienė A. Korupcijos kategorijų analizė // Jurisprudencija, 2003. T. 41(33).
15. Sakalauskas G., Čepas A. Korupcijos kriminologiniai aspektai (nusikalstamos veikos valstybės tarnyboje ir versle). 2007 m. pavasario semestro paskaitos.
16. Šatienė G. Korupcijos socialinės ir teisinės apibrėžties įtaka korupcinių veikų tyrimo metodikų koncepcijos pokyčiams: daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S). -Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
17. Šimkus K. Organizuotas nusikalstamumas kaip grėsmė nacionaliniam saugumui// Teisinės valstybės link. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 15 (17) tomas. – Vilnius, 2000.
18. Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis testamentai. – Vilnius: Katalikų pasaulis. 1999.
19. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 1999.
20. Tarptautinis dėmesys Lietuvos Statutams neslopsta (2) // Mokslo Lietuva. Nr. 20 (310).
21. Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. - Vilnius, 2002.
22. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2001.
23. Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: (01 S). -Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
24. Vėlyvis St., Jonaitis M. XII lentelių įstatymai ir jų komentaras: metodinė mokymo priemonė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
25. Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje sistemoje // Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Autorių kolektyvas. –Vilnius: MRU. 2005.

26. Chwalba A. Imperium korupcji w Rosji i w Królestwie Polskim w latach 1861-1917. Posłowie Jozel Smaga. Korupcja w pierwszym państwie robotników i chłopów (1917-1995). – Kraków, 1999.
27. Klitgaard R. Controlling Corruption. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1988.
28. Verheijen T., Dimitrova A. Corruption and Unethical Behaviour of Civil and Public Servants: Causes and Possible Solutions// Paper presented at NISPAcee 5th Annual Conference. – Tallinn, 1997.
29. William L. Miller, Ase B. Grodland and Tatyana Y. Koshechina. Are the People Victims or Accomplices? The Use of Presents and Bribes to Influence Officials in Eastern Europe. Discussion Papers. – Nr.6. – Published in 1998 by the Local Government and public Service Reform Initiative (affiliated with the Open Society Institution). – Budapest, 1998.

Teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teisną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“ // Valstybės Žinios, 2006. Nr. 36-1292.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl teisėjų darbo apmokėjimo įstatymo normų“ // Valstybės žinios, 2001. Nr. 62-2276.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“ // Valstybės Žinios, 1999. Nr. 109-3192.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“ // Valstybės Žinios, 1995. Nr. 101-2264.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-385/2006.

6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2/2007.

Internetiniai šaltiniai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo interneto svetainė // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n911221a.htm>.
2. <http://www.lrs.lt>
3. <http://www.osf.lt>
4. http://www.lrinka.lt/index.php/temos/kitos_temos/korupcijos_prevencija/pranesimai_prezentacij/os/korupcijos_saknu_salinimas__efektyvios_kovos_su_korupcija_pagrindas/2044.
5. http://web.elta.lt/zinute_pr.php?inf_id=472668.
6. <http://verslas.banga.lt/lt/leidinys.full/474589ea4b6a5>.
7. http://www.teismai.lt/savivalda/nutarimai_visi.asp.
8. <http://www.delfi.lt/news/economy/law/article.php?id=23660823>.
9. <http://www.delfi.lt/news/economy/law/article.php?id=23660823>.
10. <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/87287>.
11. <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/91179>.
12. O. Fedosiuk baudžiamosios teisės specialiosios dalies paskaitos
http://www.mruni.eu/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/ baudziamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/
13. <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/savaite-klausimas-34510>.
14. http://ec.europa.eu/civiljustice/org_justice/org_justice_bel_lt.htm;
15. <http://www.lrytas.lt/-11614355161160356389-belgija-%C5%A1arlerua-miesto-meras-kaltinamas-korupcija.htm>;
16. http://www.chamber.lt/download/naujienos/uzsienis/belgija_spaudos_apzvalga_2009-08.pdf
17. http://www.expatica.co.uk/news/community_focus/Francine-De-Tandt-suspended-for-another-month_56781.html
18. <http://www.mediargus.be/flanderstoday.admin.en/rss/22960625.html?via=rss&language=en>
19. Practice of law: Francine De Tandt // <http://englishforlawahs.blogspot.com/2009/10/practice-of-law-francine-de-tandt.html>
20. <https://www.expatica.com/be/news>
21. <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.full/4496608d48630>
22. <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.full/3f211aa8923e2>

23. <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/ir-teisejai-gali-atsidurti-teisiamuju-suole-10873>
24. <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=1&str=11808>
25. <http://www.balsas.lt/naujiena/30412/korumpuoti-teismu-pirmininkai-savo-tiesos-neirode/rubrika:naujienos-lietuva>;
26. <http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/nuomones/kova-su-korupcija-tamsus-miskas-141419>;
27. <http://www.sekunde.lt/content.php?p=read&tid=1883>;
28. <http://www.balsas.lt/naujiena/30412/korumpuoti-teismu-pirmininkai-savo-tiesos-neirode/rubrika:naujienos-lietuva>;

SANTRAUKA

Korupcijos ypatumai teismų sistemoje ir kovos su ja metodai

Pagrindinės sąvokos: teismų sistema, teismas, teisėjas, korupcija, nusikalstama veika, teisėjo atsakomybė.

Anotacija. Magistro baigiamajame darbe analizuojama skaudi ir aktuali korupcijos teismų sistemoje problema. Didžiausias dėmesys skiriamas korupcijos teismų sistemoje analizei: šio reiškinio priežastims, analizuojami kovos su ja metodai. Darbo pabaigoje apibendrinami anketinio tyrimo darbo tema gauti rezultatai.

Magistro baigiamojo darbo pirma dalis skirta nacionalinės teismų sistemos ir korupcijos sampratos analizei, t.y. darbo pradžioje nuosekliai pateikiami nacionalinės teismų sistemos ypatumai, apibrėžiama korupcijos kaip reiškinio samprata, jos istorinė raida, reglamentavimas nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose. Tačiau didžiausias dėmesys skiriamas antrai šio darbo daliai, t.y. kaip korupcija pasireiškia teismų sistemoje. Konkrečiai analizuojamos korupcijos teismų sistemoje priežastys, apibrėžiami korupciniai nusikaltimai bei, svarbiausia, ieškoma kovos su korupcijos teismų sistemoje metodų, būdų. Trečioje dalyje nagrinėjami praktiniai korupcijos Lietuvos teismų sistemoje pavyzdžiai, t.y. prisimenamas trijų apylinkės teismų teisėjų kontrabandos skandalas. Taip pat susisteminami atlikto anketinio tyrimo apie korupciją Lietuvos Respublikos teismų sistemoje gauti rezultatai. Pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai kaip pažaboti korupciją Lietuvos Respublikos teismų sistemoje.

SUMMARY

Corruption Peculiarities in the Court System and Fight Methods with it

Keywords: Court System, Court, Judge, Corruption, Criminal Act, Responsibility of the Judge.

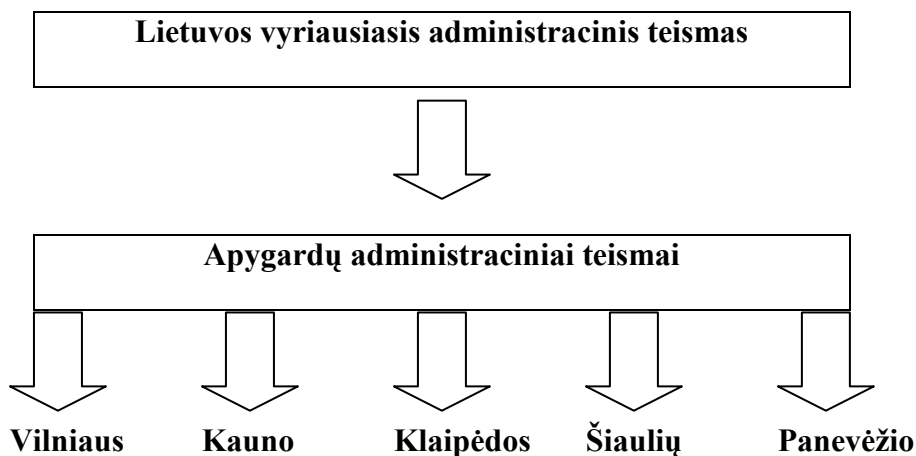
Annotation. In this Master thesis it is analyzed painful and important nowadays problem: Corruption in the Court System. The greatest attention is paid to analyse the reasons of Corruption in the Court System, to find the most effective solutions (Methods) how to Fight with it. At the end of this Master thesis we generalize the results of done questionnaire test.

The 1st chapter of this Master thesis is dedicated to the analysis of the peculiarities of the national Court system and the Conception of Corruption, i.e. in the beginning of this thesis it is in series presented the structure of the national Court system of the Republic of Lithuania, details of the historical evolution and reasons of Corruption and etc. But the greatest attention is paid to the 2nd chapter of this Master to analysis how corruption comes through the Court system. The most important, that we look for the solution how to fight with Corruption in courts of the Republic of Lithuania. Furthermore, in the 3rd chapter we analyse the concrete cases of three Lithuanian judges, embroiled into the scandal of smuggling. In addition, in this last chapter we calculate and generalize the results of the practical research of the thesis topic At the end of this Master thesis, we present conclusions and model some suggestions how to fight with corruption in the Court system of the Republic of Lithuania.

1 pav. Dabartinė Lietuvos Respublikos teismų sistema¹³⁴

2 pav. Dabartinė Lietuvos Respublikos administracinių teismų sistema

¹³⁴ Šaltinis: Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

1 lentelė. Labiausiai korumpuotos institucijos Lietuvoje 2008 m.¹³⁵

	Gyventojai %	Įmonių atstovai %
Medicina, gydytojai, sveikatos apsauga, farmacija	62,7	48,6
Policija	55,2	45,3
Seimas	40,9	38,9
Teismai	39,1	37,9
Savivaldybės	23,5	39,3
Vyriausybė	19,7	20,3
Politinės partijos, politikai	15,2	15,4
Teisėtvarka, teisėsauga	14,1	15,0
Žemėtvarka, žemėtvarkos skyriai	12,2	13,4
Prezidentūra	10,7	8,7
Valstybės tarnautojai, valdininkai, valdžia	7,4	4,0
Švietimas, švietimo sistema	9,2	5,3
Kelių inspekcija	4,9	8,0
Prokuratūra	3,9	2,6
Muitinės	3,7	7,8
Žiniasklaida, TV	3,7	9,7
Sveikatos apsaugos ministerija	3,6	3,8

¹³⁵ Šaltinis: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Korupcija>, prisijungimo laikas: 2009-02-26.

ANKETA (STT PAREIGŪNAMS)

Sveiki, aš esu Tomas Ustila, Mykolo Romerio universiteto teisės ir valdymo specialybės II magistrantūros kurso studentas. Rašau magistro studijų baigiamąjį darbą tema „Korupcijos ypatumai teismų sistemoje ir kovos su ja metodai“. Šios anketos tikslas – išsiaiškinti korupcijos teismuose priežastis ir jos paplitimo mastą. Jūsų atsakymai padės man atlikti išsamesnį tyrimą, todėl prašau Jūsų atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Anonimiškumas garantuojamas.

1. Jūs esate:

- moteris
- vyras

2. Jūsų amžius :

- 21 - 25 m.
- 26 - 35 m.
- 36 - 45 m.
- 46 – 55 m.
- 56 ir daugiau

3. Jūsų išsilavinimas:

- vidurinis
- aukštesnysis
- aukštasis

4. Jūsų darbo stažas teisėsaugos institucijose:

- iki 2 metų
- nuo 2 iki 5 metų
- nuo 5 metų iki 10 metų
- daugiau nei 10 metų

5. Kuris iš šių požymių į korupciją teismuose labiausiai atitinka Jūsų nuomonę?

- Korupcija teismuose yra didelė kliūtis teisingumo vykdymui
- Korupcija teismuose nei kliudo, nei skatina efektyvų teisminės valdžios vykdymą
- Korupcija teismuose skatina teismų veiklos problemų sprendimą
- Neturiu nuomonės

6. Ar Jūsų praktikoje teko tirti korupcijos teismuose atvejų?

- Taip
- Ne

7. Kokiais korupciniais nusikaltimais dažniausiai pasireiškia korupcija teismuose?

- Kyšininkavimas
- Piktnaudžiavimas
- Tarpininko kyšininkavimas
- Tarnybos pareigų neatlikimas
- Papirkimas

8. Nurodykite su kokiais problemomis (teisinėmis ir praktinėmis) susiduriama tiriant korupcijos teismuose atvejus?

9. Kaip Jūs manote, kokios yra pagrindinės korupcijos teismuose priežastys? (galite pažymėti iki trijų atsakymų):

- Netinkamai įgyvendinta teismų sistemos reforma
- Uždara teismų sistema ir teisėjų klanai
- Įstatymų, reglamentuojančių teismų veiklą, spragos
- Teisinės kultūros visuomenėje, tuo pačiu ir teisėjų tarpe, nebuvimas
- Teisėjų etikos kodekso nuostatų nesilaikymas
- Socialinių garantijų teisėjams neužtikrinimas
- Vertybių pasikeitimas
- Teisėjų neliečiamumas ir teisėjų atskaitomybės nebuvimas
- Neefektyvi teisėjų skyrimo tvarka
- Kita (įrašykite) _____

10. Kaip Jūs manote, ar kyšių davimas padeda spręsti iškilusias problemas visuomenėje?

- Taip
- Ne

11. Kaip Jūs manote, kam tenka didesnė atsakomybė kyšio teisėjui davimo atveju?

- Kyši duodančiajam
- Kyši imančiajam
- Abiems vienodai
- Tarpininkui
- Priklauso nuo aplinkybių
- Kita _____

12. Kurios iš žemiau nurodytų priemonių, Jūsų nuomone, būtų efektyviausios kovojant su korupcija teismuose? (Galite pažymėti iki trijų atsakymų)

- Teisės aktų, reglamentuojančių teismų sistemos veiklą, antikorpucinis vertinimas
- Teisėjų turto deklaravimo sistemos įtvirtinimas
- Nustatytų korupcijos atvejų pavišimas
- Antikorpucinis visuomenės švietimas
- Teisėjų socialinių garantijų didinimas

- Griežtesnės teisėjų vertinimo ir atskaitomybės sistemos įgyvendinimas
- Atsakomybės už korupcinius nusikaltimus teisėjams neišvengiamumas
- Konkurencinės teisėjo karjeros sistemos diegimas
- Įvairių korupcijos teismuose prevencijos priemonių įgyvendinimas
- Kita _____

13. Kaip Jūs manote, ar kova su korupcija teismuose yra efektyvi?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės

14. Kas, jūsų nuomone, lemia neefektyvią, kovą su korupcija teismuose?

- Valstybės nusišalinimas nuo atsakomybės už kovą su korupcija teismuose
- Lėšų kovai su korupcija teismuose stygius
- Kompetetingų teisėsaugos institucijų nenoras kovoti su korupcija teismuose (ranka ranką plauna)
- Neefektyvios prevencinės programos
- Prevencinių priemonių nebuvimas
- Nekovojama, nes korupciją teismuose išaiškinti neįmanoma arba beveik neįmanoma
- Kita (įrašykite) _____

15. Kaip Jūs manote, ar piliečių (tarėjų) įtraukimas į teismo procesą/sprendimų priėmimą būtų efektyvi priemonė kovoje su korupcija teismuose?

- Taip
- Ne
- Galbūt
- Neturiu nuomonės
- Kita _____

16. Jūsų nuomone, ar kompetentingos teisėsaugos institucijos deda pakankamai pastangų, kovojant su korupcija teismuose?

- Taip, pakankamai
- Ne, nepakankamai
- Visai nieko nedaro
- Kita (įrašykite) _____

17. Kas, Jūsų nuomone, yra atsakingas už kovą su korupcija teismuose?

- Vyriausybė
- Teismai (teismų pirmininkai)
- Gyventojai (visuomenė)
- Teisėsaugos institucijos
- Kita (įrašykite) _____

18. Kaip Jūs vertinate žiniasklaidos skleidžiamą informaciją apie korupciją teismuose?

- manau, kad žiniasklaida atskleidžia tikrąją informaciją apie teismų darbą, korupciją teismuose
- žiniasklaidos pateikiama informacija yra labai paviršutiniška ir šališka, todėl iš žiniasklaidos gautą informaciją apie teismų darbą ir korupciją teismuose reikėtų vertinti kritiškai
- kita (įrašykite) _____

19. Ar žiniasklaida padeda atskleisti ir išaiškinti korupcijos teismuose atvejus?

- Padeda
- Nepadeda
- Daugiau padeda nei nepadeda
- Daugiau nepadeda nei padeda

20. Kaip Jūs siūlytumėte kovoti su korupcija teismuose?

Ačiū už sugaištą laiką

ANKETA (GYVENTOJAMS)

Sveiki, aš esu Tomas Ustila, Mykolo Romerio universiteto teisės ir valdymo specialybės II magistrantūros kurso studentas. Rašau magistro studijų baigiamąjį darbą tema „Korupcijos ypatumai teismų sistemoje ir kovos su ja metodai“. Šios anketos tikslas – išsiaiškinti korupcijos teismuose priežastis ir jos paplitimo mastą. Jūsų atsakymai padės man atlikti išsamesnį tyrimą, todėl prašau Jūsų atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Anonimiškumas garantuojamas.

1. Jūs esate:

- moteris
- vyras

2. Jūsų amžius :

- 19 - 25 m.
- 26 - 35 m.
- 36 - 45 m.
- 46 – 55 m.
- 56 ir daugiau

3. Jūsų išsilavinimas:

- vidurinis
- aukštesnysis
- aukštasis

4. Jūsų darbo pobūdis:

- dirbu nekvalifikuotą darbą;
- dirbu kvalifikacijos reikalaujantį darbą
- esu pats sau darbdavys
- studentas
- pensininkas
- bedarbis
- kita _____

5. Ar Jums teko susidurti su teismų darbu?

- taip, teko
- ne, neteko
- man tiesiogiai neteko, bet mano šeimos nariams teko
- kita (įrašykite) _____

6. Kokiu būdu Jums teko susidurti su teismų darbu?

- pats (-i) kreipiausi į teismą su ieškiniu (pareiškimu, skundu);
- į procesą buvau įtrauktas kitų žmonių (dalyvavau kaip atsakovas, tretysis ar suinteresuotas asmuo, liudytojas, ekspertas);
- apie teismų veiklą girdėjau iš draugų, pažįstamų, kurie dalyvavo teisme;

- apie teismų darbą domiuosi skaitydamas (-a), spaudoje, žiūrėdamas (-a) reportažus, publicistines laidas, klausydamas (-a) radijo pranešimus;
- kita (įrašykite) _____

7. Ar dalyvavimas teisme (byloje) vienintelis atvejis Jūsų gyvenime?

- Taip
- Ne, teisme esu dalyvavęs (-usi) daugiau nei vieną kartą
- kita (įrašykite) _____

8. Kokio pobūdžio byloje teko dalyvauti (galimi daugiau nei vienas atsakymas)?

- civilinėje byloje
- baudžiamojoje byloje
- administracinėje byloje
- civilinėje ir administracinėje
- civilinėje ir baudžiamojoje
- administracinėje ir baudžiamojoje
- kita (įrašykite) _____

9. Ar esate patenkintas priimtu teismo sprendimu?

- taip, esu patenkintas (-a), nes teismas priėmė man palankų sprendimą;
- ne, esu nepatenkintas (-a), kadangi teismo sprendimas neatkūrė mano pažeistų teisių pusiausvyros;
- ne, esu nepatenkintas (-a), kadangi teismo sprendimas dar labiau pablogino mano padėtį;
- iš dalies. Teismo priimtas sprendimas iš dalies išsprendė ginčą ir atstatė mano pažeistas teises.

10. Jeigu buvote nepatenkintas teismo sprendimu, ar skundėte teismo sprendimą?

- taip, padaviau apeliacinį skundą aukštesnės instancijos teismui
- taip, kreipiausi ir į apeliacinę ir į kasacinę instancijas
- ne, neskundžiau. Esu nepatenkintas (-a) ir nusivylęs (-usi) teismų darbu, todėl laikiau tai netikslinga
- kita (įrašykite) _____

11. Ar esate apskritai patenkintas (-a) teismų darbu?

- taip, esu patenkintas
- ne, esu nepatenkintas

12. Ar pasitikite teismais Lietuvoje?

- pasitikiu
- labiau pasitikiu nei nepasitikiu

- labiau nepasitikiu, nei pasitikiu
- nepasitikiu

13. Teismai Jūs nepasitikite, nes teismai:

- priima neteisėtus ir neobjektyvius sprendimus
- teisėjams trūksta kompetencijos ir kvalifikacijos
- dauguma teisėjų korumpuoti
- visa teismų sistema yra korumpuota
- pasitikėjimą teismais menkina žiniasklaidos skleidžiama informacija apie teismus
- kita (įrašykite) _____

14. Kuris iš šių požiūrių į korupciją teismuose labiausiai atitinka Jūsų nuomonę?

- Korupcija teismuose yra didelė kliūtis teisingumo vykdymui
- Korupcija teismuose nei kliudo, nei skatina efektyvų teisminės valdžios vykdymą
- Korupcija teismuose skatina teismų veiklos problemų sprendimą
- Korupcija teismuose griauja teismų sistemą ir skatina nepasitikėjimą teismais
- Neturiu nuomonės

15. Ar Jums teko teisme susidurti su korupcija?

- taip, teko
- ne, neteko
- teko, bet netiesiogiai

16. Koku būdu tiesiogiai teisme susidūrėte su korupcija:

- teko sumokėti konkrečią pinigų sumą, kad būtų priimtas man palankus teismo sprendimas
- teko girdėti, kad kita šalis byloje davė teisėjui kyšį už jam palankų teismo sprendimą
- kita bylos šalis laimėjo bylą, nes turėjo pažįstamų teisėjų tarpe
- kita bylos šalis laimėjo bylą, nes jos giminaičiai dirbo teisėsaugos institucijose
- bylą pralaimėjau, nes byla buvo politinio pobūdžio, ir nuo pat bylos pradžios buvo aišku, kieno pusėje yra „teisybė“
- byloje dalyvavo advokatas (-ė), kuris (-i) pažinojo bylą nagrinėjusį teisėją
- teisėjas gavo nurodymą iš kitų institucijų, koks turi būti priimtas sprendimas
- kita (įrašykite) _____

17. Koku būdu teko netiesiogiai susidurti su korupcija teismuose?

- kiti šeimos nariai, artimieji pasakojo, jog teko duoti kyšį, kad teisėjas priimtų jiems palankų sprendimą
- draugai, pažįstami, kolegos pasakojo, jog teko sumokėti teisėjui už palankų sprendimą

- apie korupciją teismuose girdėjau per televiziją, radiją
- apie korupciją teismuose skaičiau spaudoje, internete
- kita (įrašykite) _____

18. Kaip Jūs manote, ar kyšių davimas padeda spręsti iškilusias problemas teismuose ir visuomenėje?

- Taip
- Ne

19. Kaip Jūs manote, kam tenka didesnė atsakomybė kyšio teisėjui davimo atveju?

- Kyši duodančiajam
- Kyši imančiajam
- Abiems vienodai
- Tarpininkui (kai kyšis duodamas per tarpininką)
- Priklauso nuo aplinkybių
- Neturiu nuomonės

20. Kaip Jūs manote, kokios yra pagrindinės korupcijos teismuose priežastys (galite pažymėti iki trijų atsakymų)?

- Uždara teismų sistema ir teisėjų klanai
- Įstatymų, reglamentuojančių teismų veiklą, spragos
- Teisinės kultūros visuomenėje, tuo pačiu ir teisėjų tarpe, nebuvimas
- Teisėjų etikos kodekso nuostatų nesilaikymas
- Socialinių garantijų teisėjams neužtikrinimas
- Vertybių pasikeitimas
- Teisėjų neliečiamumas ir teisėjų atskaitomybės nebuvimas
- kita (įrašykite) _____

21. Kas, jūsų nuomone, lemia neefektyvią, kovą su korupcija teismuose?

- Valstybės nusišalinimas nuo atsakomybės už kovą su korupcija teismuose
- Lėšų kovai su korupcija teismuose stygius
- Kompetetingų teisėsaugos institucijų nenoras kovoti su korupcija teismuose (ranka ranką plauna)
- Neefektyvios prevencinės programos
- Prevencinių priemonių nebuvimas
- Nekovojama, nes korupciją teismuose išaiškinti neįmanoma arba beveik neįmanoma
- Kita (įrašykite) _____

22. Kas, Jūsų nuomone, yra atsakingas už kovą su korupcija teismuose?

- Vyriausybė
- Teismai (teismų pirmininkai)
- Gyventojai (visuomenė)

- Teisėsaugos institucijos
- Kita (įrašykite) _____

23. Ar Jūs sutiktumėte duoti teisėjui kyšį, jeigu žinotumėte, jog davus kyšį, teisėjas priims sprendimą Jūsų naudai?

- Taip
- Ne
- Nežinau
- Tai priklausytų nuo konkrečių aplinkybių
- Kita (įrašykite) _____

24. Kaip Jūs vertinate žiniasklaidos skleidžiamą informaciją apie teismų korupciją?

- manau, kad žiniasklaida atskleidžia tikrąją informaciją apie teismų darbą, korupciją teismuose
- žiniasklaidos pateikiama informacija yra labai paviršutiniška ir šališka, todėl iš žiniasklaidos gautą informaciją apie teismų darbą ir korupciją teismuose vertinu kritiškai
- kita (įrašykite) _____

25. Jūsų nuomone, ar kompetentingos teisėsaugos institucijos deda pakankamai pastangų, kovojant su korupcija teismuose?

- Taip, pakankamai
- Ne, nepakankamai
- Visai nieko nedaro
- Kita (įrašykite) _____

26. Ar Jūs, žinodamas konkretų korupcijos teismuose atvejį, kreipėtės į kompetentingas institucijas?

- Taip
- Ne

27. Kokį rezultatą davė kreipimasis į teisėsaugos institucijas dėl korupcijos teismuose atvejo ištyrimo?

- Buvo išaiškintas kyšį paėmęs/ savo padėtimi piktnaudžiavęs teisėjas
- Korupcijos atvejis buvo neišaiškintas

28. Kodėl, žinodami konkretų korupcijos teismuose atvejį, nesikreipėte į kompetentingas institucijas?

- Neturėjau pakankamai įrodymų
- Aš buvau tas žmogus, kuris davė kyšį teisėjui
- Pabijojau tokiais veiksmais užsitraukti teisėjų nemalonę
- Galvojau, kad mano kreipimasis vis tiek nieko nepakeis, kad bus neišaiškintas kyšio paėmimo klausimas, kaip ir daugeliu kitų atvejų
- Vieną kartą kreipiausi, bet tai nieko neišsprendė, todėl antrą kartą nesikreipiau
- Kita (įrašykite) _____

29. Kaip Jūs manote, ar piliečių (tarėjų) įtraukimas į teismo procesą/sprendimų priėmimą būtų efektyvi priemonė kovoje su korupcija teismuose?

- Taip
- Ne
- Galbūt
- Neturiu nuomonės
- Kita _____

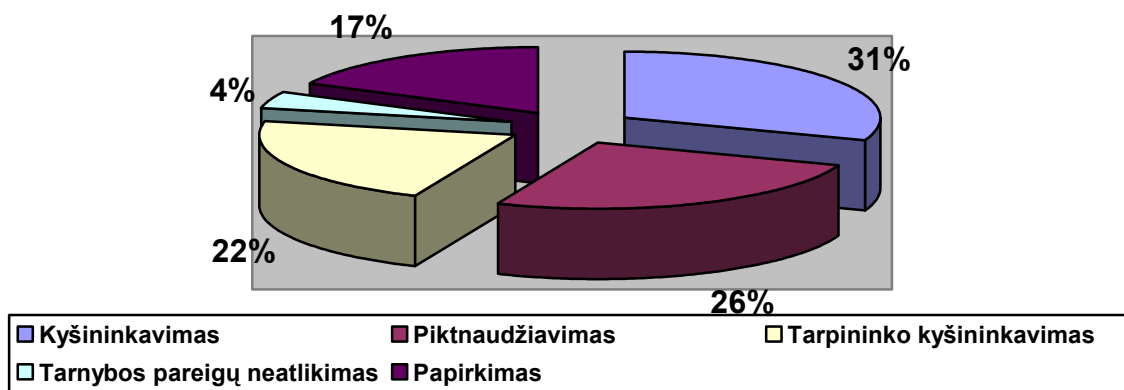
30. Kurios iš žemiau nurodytų priemonių, Jūsų nuomone, būtų efektyviausios kovojant su korupcija teismuose?

- Teisės aktų, reglamentuojančių teismų sistemos veiklą, antikorupcinis vertinimas
- Teisėjų turto deklaravimo sistemos įtvirtinimas
- Nustatytų korupcijos atvejų paviešinimas
- Antikorupcinis visuomenės švietimas
- Teisėjų socialinių garantijų didinimas
- Griežtesnės teisėjų vertinimo ir atskaitomybės sistemos įgyvendinimas
- Atsakomybės už korupcinius nusikaltimus teisėjams neišvengiamumas
- Konkurencinės teisėjo karjeros sistemos diegimas
- Įvairių korupcijos teismuose prevencijos priemonių įgyvendinimas
- Kita (įrašykite) _____

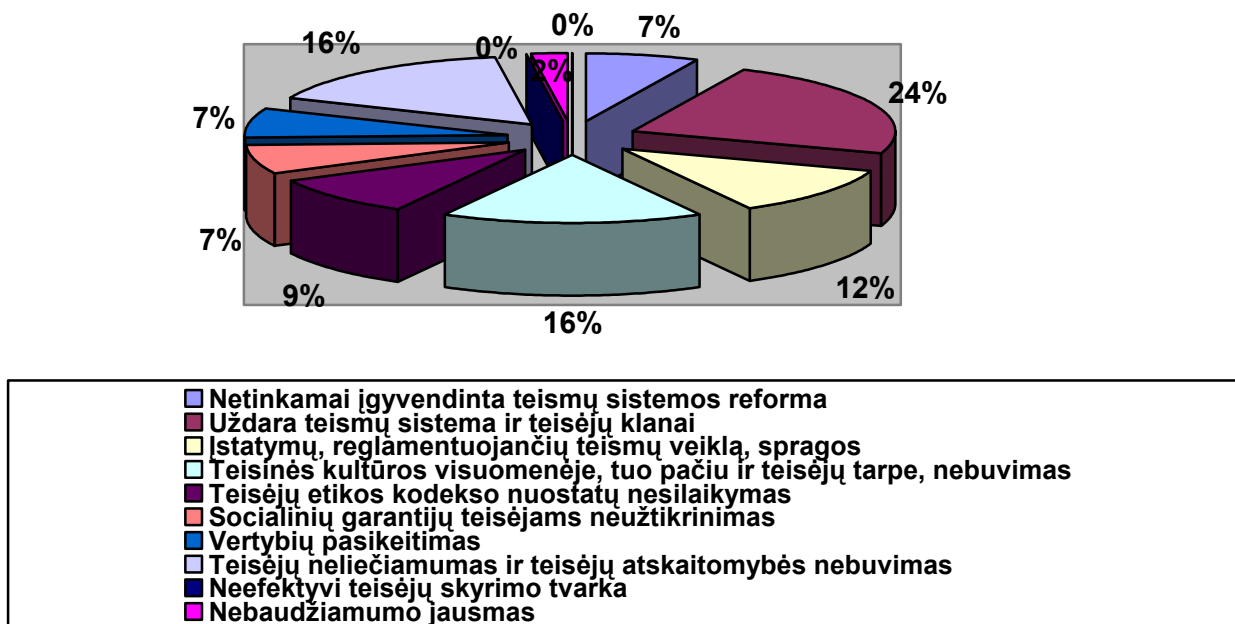
31. Kaip Jūs siūlytumėte kovoti su korupcija teismuose?

Ačiū už sugaištą laiką

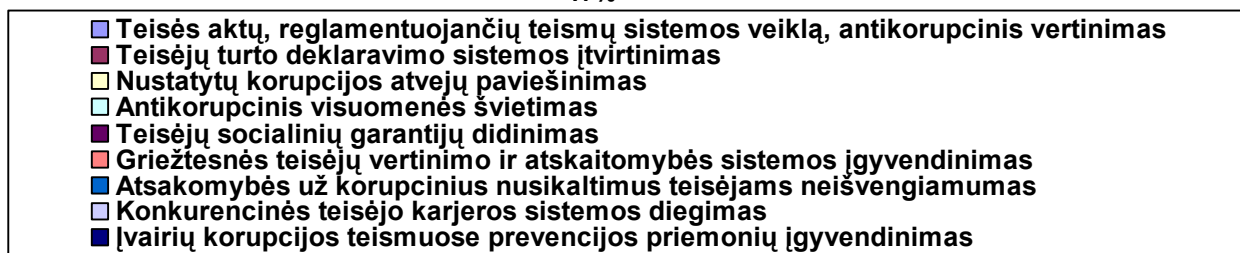
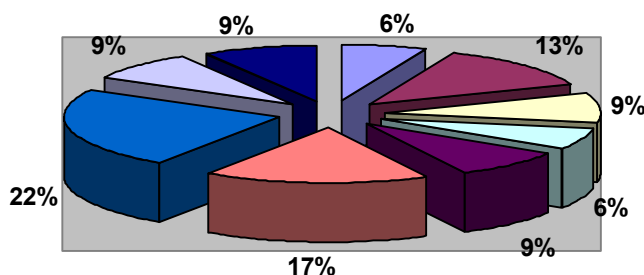
3 pav. Kokiais korupciniais nusikaltimais dažniausiai pasireiškia korupcija teismuose? (pareigūnų anketa)

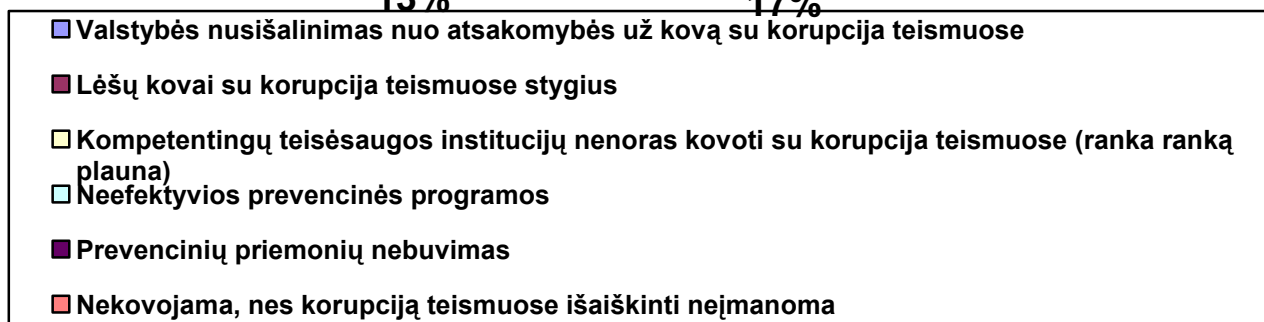
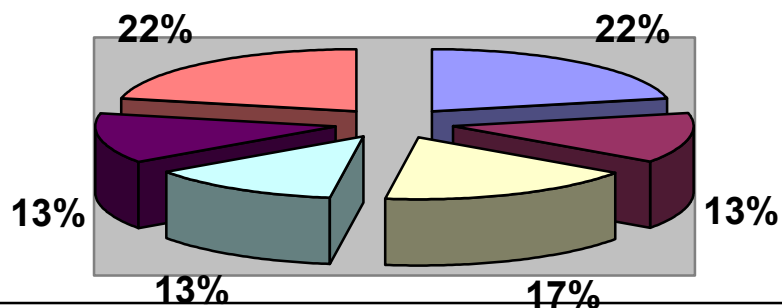
4 pav. Kaip Jūs manote, kokios yra pagrindinės korupcijos teismuose priežastys? (pareigūnų anketa)

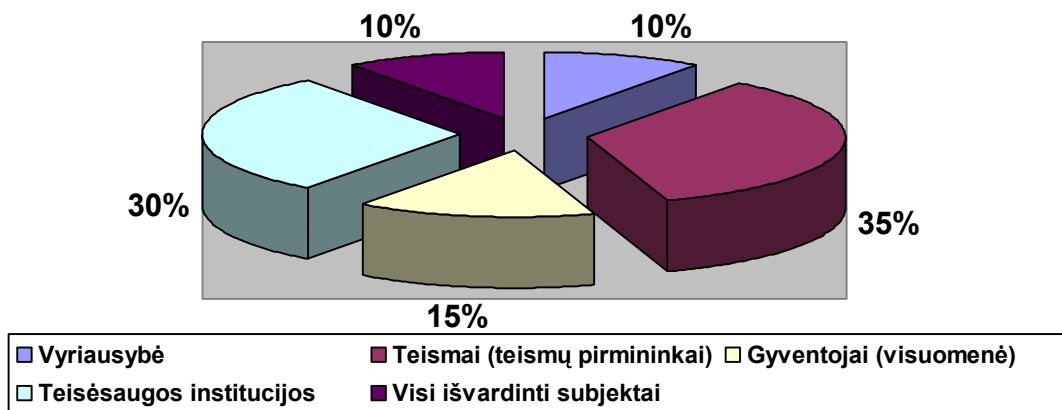
5 pav. Kurios priemonės būtų efektyviausios kovojant su korupcija teismuose? (pareigūnų anketa)

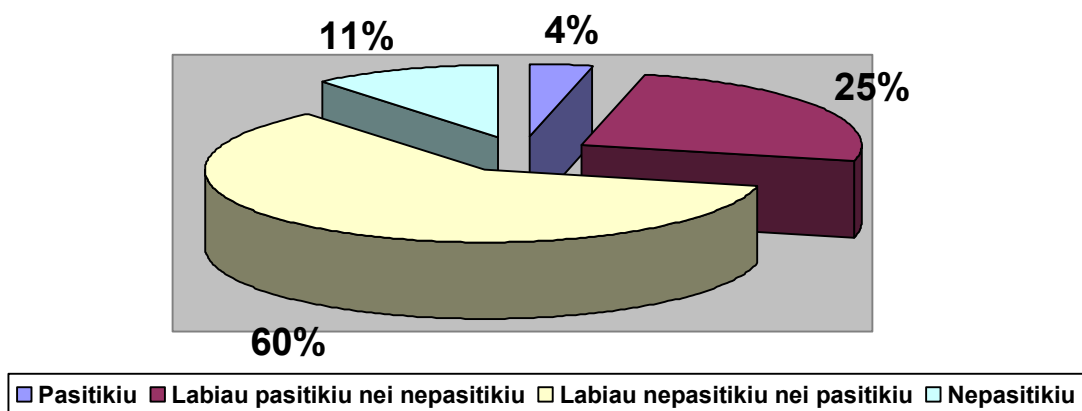
6 pav. Kas lemia neefektyvią kovą su korupcija teismuose? (pareigūnų anketa)

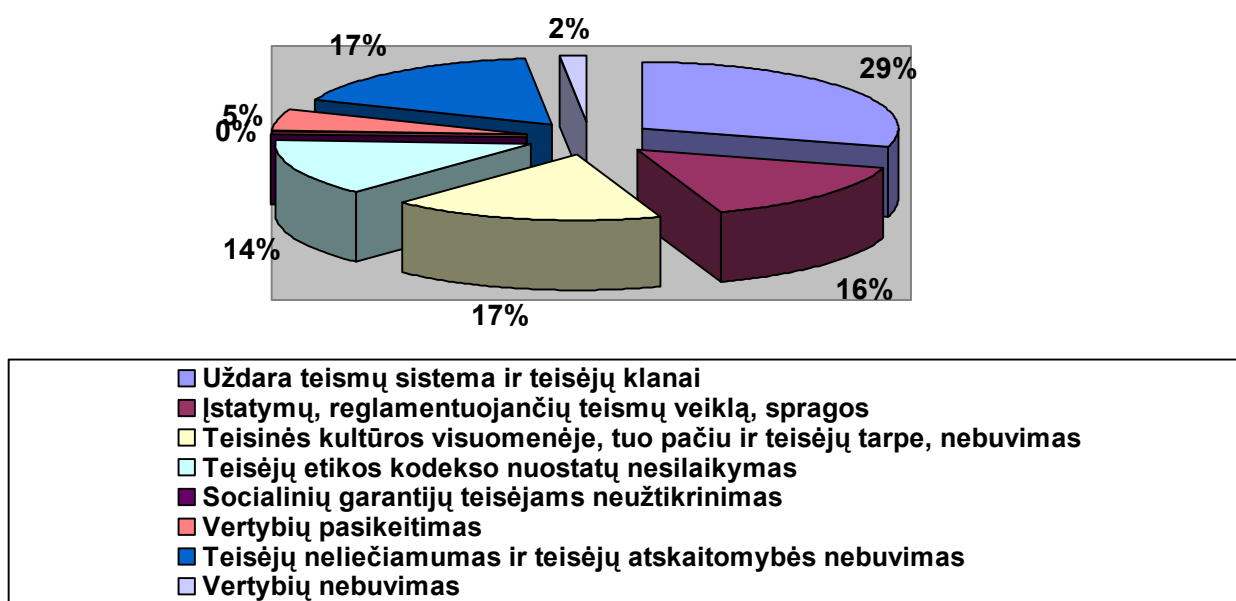
7 pav. Kas yra atsakingas už kovą su korupcija teismuose? (pareigūnų anketa)

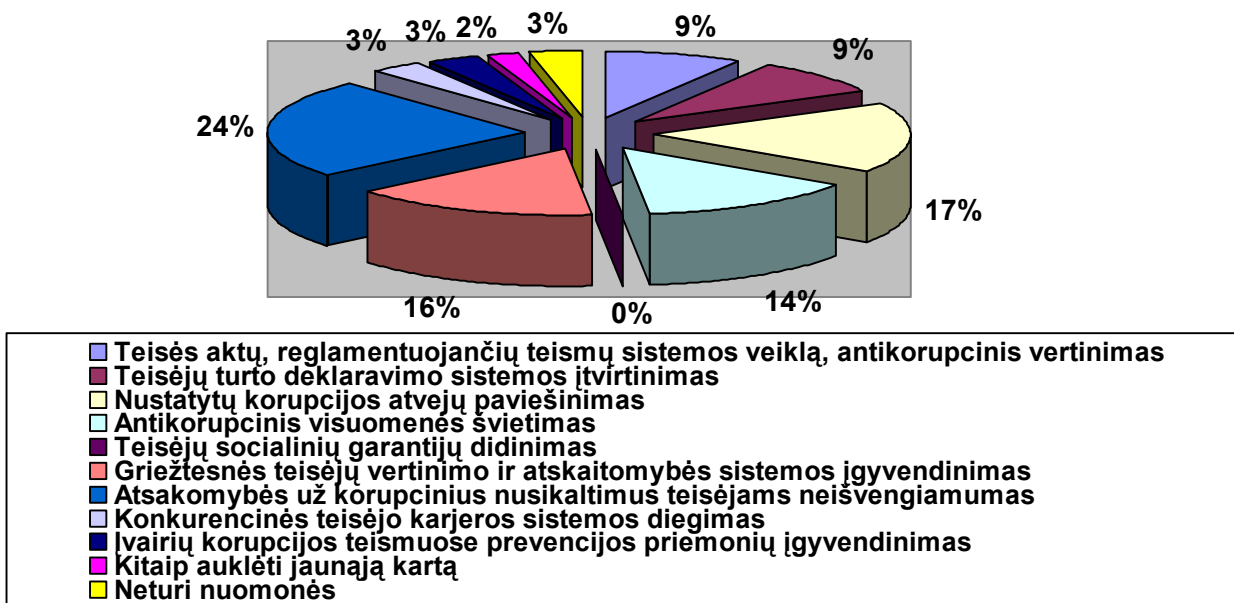
8 pav. Ar pasitikite Lietuvos teismais? (gyventojų anketa)

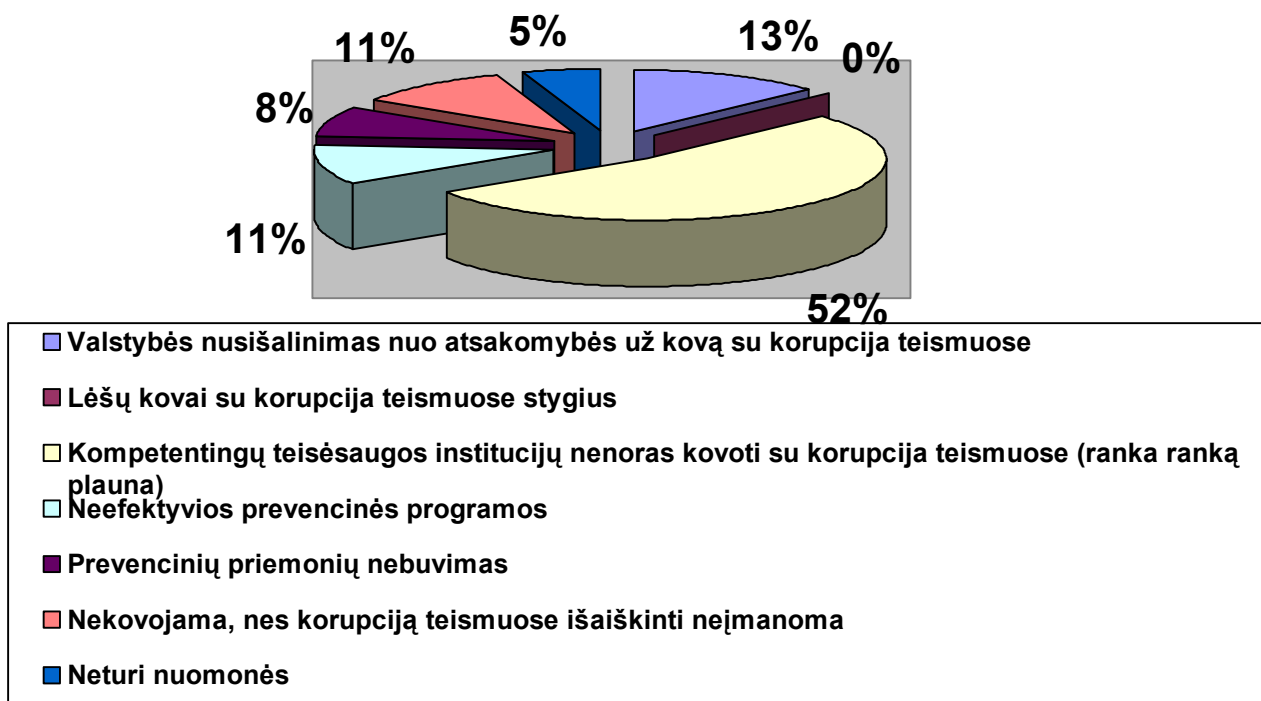
9 pav. Kokios yra pagrindinės korupcijos teismuose priežastys? (gyventojų anketa)?

10 pav. Kurios priemonės būtų efektyviausios kovojant su korupcija teismuose? (gyventojų anketa)

11 pav. Kas lemia neefektyvią kovą su korupcija teismuose? (gyventojų anketa)

12 pav. Kas yra atsakingas už kovą su korupcija teismuose? (gyventojų anketa)

